

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

K
 halli **HÄRKÄTIE**

Someron Joulu
 1981

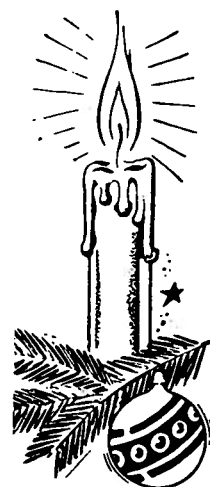
**Tule
Joulu
Kultainen**

**Paras joulu
on kotimainen
lahjajoulu.
Osuuskaupasta**

**SOMERON
OSUUSKAUPPA**
31400 SOMERO Puh. 45 611

Toivotamme
Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta

Tilitoimisto Torkkola Oy
Someron Autokoulu Oy
Someron Kiinteistökeskus Oy

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

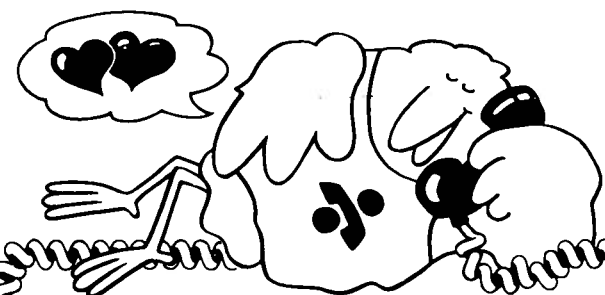
SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

SOMERON OSUUSPANKKI

**KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
Somero**

**Lähipuhelu
on
sydämenasia.**

Nopeasti soitettu, mutta niin tärkeä lähipuhelu on halpaa huvia. Lantilla puhut asiat halki ja terveiset perille. Ja sen jälkeen tuntuu niin hyvältä, että. Lisätietoa lähisoittojen hinnoittelusta saat omalta puhelinlaitokseltasi. Soitellaan.

**Soittele joulu-
tervehdyksesi!
SOMERON
PUHELINOSUUSKUNTA**
Puh. 46 441

Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilmap
valkjav vaaraa

toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN

**Hameen-Uudenmaan keskinäinen
vakuutusyhdistys**

AEG

AEG-TELEFUNKEN
Laadukas siksi edullinen

AEG-TELEFUNKEN -ammattiliike

Someron Sähkö & Kone

HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTA

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi
puh. 42 674

**JOULUPULLAT
HONGISTOLTA!**

Hongiston Leipomo

toivottaa
Hauskaa Joulua

Grilli
KIPSA Palvelee
Joulunakin

Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO

HYVÄT SOMEROLAISET

Tervetuloa uuteen
myymäläämme jouluostoksille.

On ilo palvella Teitä paremmalla tavaraesitelyllä ja -valikoimalla.

RAUHALLISTA JOULUA
SOMERON KIRJAKAUPPA

TILITOIMISTO EKONOMIA

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot, tilin-
päätökset sekä veroilmoitukset
asiantuntemukella.

Yhteys ekon. Kalle Älli puh. 45 183
klo 10–12 Rantatie 10 C 17.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

toivoo
RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY
puh. 45 929

Hyvää Joulua

Kiitämme kuluneesta
vuodesta
Onnea Uudelle vuodelle

SILLANKORVA
VALINTA Puh. 46236

HYVÄÄ
JOULUA
TOIVOTTAEN

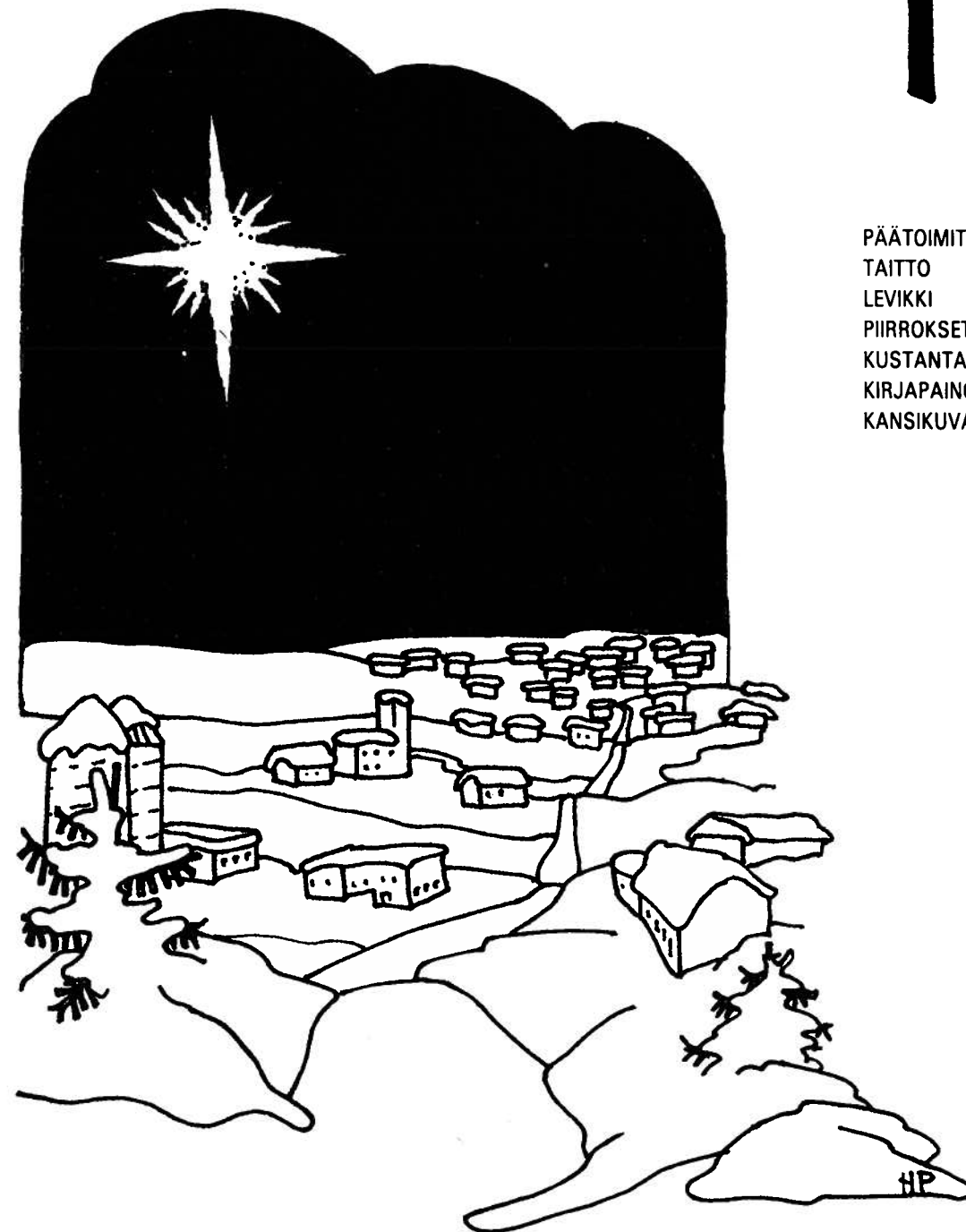
Hyvää Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta

Keskus-Valinta
puh. 45159

Hyvää Joulua ja
menestyksellistä Uutta Vuotta
toivottaa asiakkailleen

LEHTOSEN
KASVATUSKANALA

Someron Joulu 1981

PÄÄTOIMITTAJA	OSMO REKOLAINEN
TAITTO	KAI LINNILÄ
LEVIKKI	KYLLIKKI KUJANPÄÄ
PIIRROKSET	HEIKKI PAAKKANEN
KUSTANTAJA	SOMERO-SEURA
KIRJAPAINO	SOMERPAINO OY
KANSIKUVA	FERDINAND v WRIGHT: TALVINEN TIE 1878.

Valkee peittää lahdet, harjut
pahnaa syövät naudat, karjut
kellon ääni iltaan kajaa
kulkumies se etsii pajaa
taivahalle syttyi tähti
tuli lahti, havu lähti.

KENT: Toimenani on olla se miltä näytän, uskollisesti palvella sitä, joka minuun luottamuksensa panee, rakastaa sitä, ken on rehellinen, olla sen seurassa, joka on älykäs ja puhuu vähän, varoa Jumalan tuomiota, tapella jos on tarvis, ja olla kalaa syömättä.

Osaan käteä uskotun salaisuuden, ratsastaa, juosta, huonosti jutella sukkelan jutun ja tyhmästi toimittaa selvän käskyn — mihin tavalliset ihmiset kelpaavat, siihen minäkin olen sopiva. Ja parasta minussa on ahkeruus.

William Shakespeare
Kuningas Lear: 1:4

VAIHTUU VUOSI,
VAIHTUU VALTA

Kulttuuri on valtiiovallan erityisessä suojeluksessa. Lounais-Häme näki Valtion vuonna 1981 monesti: Johannes Virolainen istui Urjalan Pentinkulman eturivissä, Mauno Koivisto ihaili Forssassa neuvostomusiikkia ja Kalevi Kivistön oli määrä tulla Someron kirjaston 120-vuotisjuhliin. Maakunnissa on tulevaisuus, kulttuurissa turva moinen.

Sisällys tänä jouluna

ANTTI TOUKKARI	5
Myöhäistä tehdä mitään	
KUMPUJEN YÖSTÄ	
KAARI UTRIO	7
Kuka oli Jakob Ritz	
ONNI KURVINEN	11
Matias Jernvall, runoilija Rautelan kylästä	
KEIJO HOLSTI	13
Ävikin lasitehtaan puhaltajasuku	
Winterbeck	
KAI LINNILÄ	15
Hämäläisten härkätie, somerolaisten sonnitie	
KUUKIN ON KUUMEMPI	
ANTO LEIKOLA	19
Professori Pietari Kalm ja Kanadan naiset	
JUHANI VILKKI	22
Sitä joulua en uhohda koskaan	
JORMA TIRRI	23
Postikortti Kiinasta	
MITÄ ME OLLAAN	
IRJA BERGMAN	24
Tunteen ja älyn, äidin ja isän kieli	
KERTTU VESTERINEN	25
Miten aistin ympäristöni	
KOTISEUTUNI OI	
TUULA KÄMI	27
Korvenkulman ja Kivisojan paikannimet	
HEINO RUOSTELA	
Maakuntien merkki	
pitäjien pyykki, kyljen kivi	33
KYLLIKKI KUJANPÄÄ	35
Kun auto oli nuori	
SIIRI HALTIA	39
Häntälän koulussa vuosisadan alussa	
AATOS AALTONEN	40
Paavonpojan sata on kauppiaan yksi	
FIINA VAINIO	42
Kun Terttilä höyrykoneen osti	
ARVO LINDGREN	44
Iso-Vilukselan kylää 1910—20-luvulla	
TUULA KÄMI	48
Torppa Härkätien varrella	
PETRI KEMPPINEN	53
On ihanaa olla nuori Somerolla	
RIITTA TUOMOLA	54
Vierasmaalaisen oppaana	
HELENA ERKKALA	57
Kirkko keskellä kylää	
MARJA SULKA	58
Häät oli Huuvalla huimat	
KAARINA POLLARI	59
Mustil oli koto	
LASTEN KUVALEHTI	
ESTER AHOKAINEN	61
Piiri pieni pyörii	
OULA	62
Jouluna posket innosta palaa	
ANU RANTANEN	63
Kun Pukki sai lopputilin	
BIRGITTA SIIVONEN	64
Joulupukin perhe	
RIKKALEENA SOINI	64
Pieni jouluenkeli	
HANNU PENTTILÄ	65
Eikä olla kadulla	67
Kotiseutuvuosi 1981	
ESTER AHOKAINEN	69
Hyvää Joulua	

HYVÄÄ JOULUA Someron Optiikka Joensuuntie 31 31400 SOMERO. Puh. 924-46133	Puutavaraliike E. HAKALA Sahattua ja höylättyä puutavaraa, suoritetaan myös rahtihöyläystä. PUH. 42 867
Parturi - Kampaaemo Bionne Vanhatie 2 Somero puh. 46966	HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA K-MAATALOUSKESKUS Somerniemi puh. 42 650
Hauskaa Joulua Valtahanju SOMERO Puh.45176	Hyvää Joulua ja Onnea Uudelle Vuodelle toivottaa asiakkailleen Sometar puh. 45 530
HYVÄÄ JOULUA toivottaa Someron Puutarhapalvelu Kassatie 3 puh. 46 302	Haluatteko yksilöllistä palvelua hiusasioissa. Tervetuloa meille. JOULUTERVEISIN parturi - kampaamo Raija Tapio Joensuuntie 9 ☎ 45 898 Aukioloajat: ti—pe 9—18 la 8—14
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta NURMEN SAHA JA MYLLY Somerniemi — puh. 42 958	HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN TOIVOTTAA Palakauppa TUUL-ARJA puh. 46 347
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta SOMERON HUOLTO OY	HYVÄÄ JA RAUHAISAA JOULUA Pertti Kanasuo Puh. 43 174 Somero

Hyvää Joulua <i>Someron</i> <i>Hello ja Hilja-Aitta</i> Puh. 45 358	HYVÄÄ JOULUA ja ONNEKASTA UUTTA VUOTTA toivottaa asiakkailleen EILA SAARINEN KENKÄ- JA SUKKABAARI puh. 45 463
Hyvää Joulua toivottaa K ellin-VALINTA	HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTA TOIVOKOSKI OY puh. 42 757 tai 43 452
Hyvää Joulua toivottaa KAMPAAMO EEVA Urheilutie 23 puh. 45 441	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta P. TOIVOKOSKI Terttilä, puh. 43 415
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta MARIINA-BAARI PUH. 47 147	HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTA KUKKAKESKUS puh. 45 385 ja 45 293
SOMERON PIKA-PESU kemiallista ja valkopesua puh. 45 722	HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTA J. M. TUOMINEN Ky
HYVÄÄ JOULUA toivottaa MERIVIRTA OY puh. 45 991	HYVÄÄ JOULUA toivottaa valtuutettu ASKO-myyjä ASKO Huonekaluliike puh. 45 125

MYÖHÄISTÄ TEHDÄ MITÄÄN

ANTTI TOUKKARI

Vaari ja poika kävelivät puutarhassa. Ilta oli pimeä ja tähdet tuikkivat taivaalla. Poika vähän pelkäsi katsellessaan suuria puita, mutta vaari puristi häntä kädestä. He pysähtyivät neliskulmaisen rakennuksen eteen. Rakennuksen katolla oli monta metriä leveä hökötyks, joka muistutti halkaistua palloa.

— Vaari, mitä se avaruuskuuntelu on? poika kysyi.

— Se on sellainen harrastus, vaari vastasi. — Minä olen viisikymmentä vuotta harrastanut avaruuskuuntelua. Kuulun avaruuskuuntelijoiden yhdistykseen AVAKUUHUN. Yhdistykseen kuuluu satoja jäseniä. Jokaisella jäsenellä on oma kuuntelualueensa. Näetkö tuon pienen su-

mun tuolla kaukana, tuon kirkkaan tähden vieressä. Se on Linnunrata. Minä kuuntelen tutkalaitteillani radioaaltoja, jotka tulevat Linnunradan tähtisumusta. Siellä jossain sijaitsee pieni planeetta, suunnilleen oman planeettamme kokoinen. Sillä planeetalla asuu olioita, jotka kutsuvat itseään ihmiseksi. Ja planeettaansa ne kutsuvat maaksi.

— Miksi sinä niitä kuuntelet?

Vaari naurahti ja avasi rakennuksen oven. Poika pääsi ensimmäisen kerran elämässään vaarin tutkataloon. Hän katseli silmät pyöreänä monimutkaisen näköisiä kojeita, kymmeniä nappuloita ja tv-ruutuja.

— Avaruuskuuntelu on hauskaa ja mielenkiintoista. Seuraan ihmisten elämää. Sangen erikoista porukkaa, lievästi sanottuna.

— Kerro lisää.

— Mielelläni poikasen. Juuri näihin aikoihin ihmiset valmistautuvat viettämään suurta juhlaa, joulua. Katsos ihmisillä on useita eri uskontoja ja ne riitelevät, jopa tappavat toisiaan väitellessään kuka on oikeassa. Yksi suurimmista uskonnoista siellä on kristinusko. Ja joulujuhla on kristittyjen päätapahtuma. Silloin ne juhlivat uskontonsa perustajan syntymää. Planeetalla on kylläkin juhlistu siihen aikaan vuodesta muutenkin, ilman kristinuskoa, mutta nykyään ne yhdistävät joulun Kristuksen syntymään, vaikka eivät edes tiedä tarkalleen mestarinsa syntymähetkeä.

— Sehän on hassua, poika sanoi ja nauraa kihersi. Vaari kytki laitteet päälle ja pian kaikissa kuvaruuduissa temmelsi kaksijalkaisia oliota. Ne muistuttivat suuresti vaaria ja poikaa.

— Meissä on paljon yhteistä, vaari selitti. — Meilläkin on kaksi sukupuolta ja silmää, ja mekin kävelimme kahdella jalalla. Mutta on erojakin. Kuten huomaat, ihmiset ovat jotenkin hermostuneita. Katso niiden ilmeitä kun ne puhuvat. Levotonta sakkia.

Vaari huokaisi. Hän sääti äänen voimakkaammalle ja huoneessa kävi kova pälpätys. Poika kuuli samalla kertaa ainakin kymmentä eri kieltä.

— Ihmisillä on syytäkin levottomuuteen. ne ovat keksineet ydinvoiman ja se on jokaiselle sivilisaatiolle kova pala. Monet planeetat ovat tu-

houtuneet kun asukkaat ovat tohe-loineet. Ja kun olen seurannut ihmisten touhuja viisikymmentä vuotta pelkään pahinta. Tänä aikana ne ovat kunnostautuneet tappamisessa paremmin kuin missään muussa.

— Ketä ne tappaa?

— Toisiaan. Niin hulluja ne ovat. Ja ihmiset ovat kovia puhumaan. Niillä on jaloja ajatuksia, joita ne eivät kuitenkaan noudata. Nämä kristitytkin vannovat mestarinsa nimeen. Mestari opetti, ettei saa tappaa, ei saa olla ahne, on autettava heikompansa ja muuta mukavaa. Kristityt ovat kaksituhatta vuotta puhuneet näin, mutta toimineet päinvastoin, tappaneet minkä kerinneet, ahnehtineet rahaa ja valtaa ja sortaneet heikompiaan. Siksi minä olen huolestunut ihmisistä. Ne kun eivät tarkoita sitä mitä ne sanovat. Ihmisissä on paljon hyvääkin, älykkäiksikin niitä voi sanoa. Mutta ne eivät hallitse itseään. Tilanne on karkaamassa niiden käsistä. Ne keksivät kilvan mitä pirullisimpia aseita samaan aikaan kun kolmasosa niistä kuolee nälkään.

— Hyi, minä en pidä ihmisistä, poika sanoi.

— Nono. Älähän tuomitse. Kyllä ihmiset ovat mukaviakin ja heissä on niin paljon hyvää, että toivon niiden selviävän kriisistään. Meidän planeetallamme ydinaika ohitettiin kivuttomasti. Meillä on toisenlainen luonne. Osasimme alusta asti pysyä tekniikkamme herroina. Katsos tekniikka on hyvä renki, mutta huono isäntä. Haluaisin kuitenkin elää vielä niin kauan, että näkisin mitä maassa tapahtuu. Olenhan sentään seurannut ihmisten touhuja niiden ensimmäisistä radiolähetyksistä asti.

— Eikö ihmisiä voisi opettaa. Eikö niille voisi lähettää viestin ja neuvoa niitä?

— Mahdotonta poikasen. Taphtumat, joita juuri katselet noista ruuduista ja kuuntelet kaiuttimista,

ovat tapahtuneet kaksi miljardia vuotta sitten. Linnunrata on niin kaukana, että radioaaltojen matka sieltä tänne on kestänyt kaksi miljardia vuotta.

Poika kuunteli ällistyneenä. Vaarin sanat olivat uskomattomat. Kaikki tuo elämä hänen silmiensä edessä oli ikivanhaa.

— Sittenhän on myöhäistä tehdä mitään, poika totesi.

— Niin on. Me emme voi mitään. Todellisuudessa ihmiset joutuivat lähes kaksi miljardia vuotta aikaisemmin ydinkriisiin kuin me. Voi olla että koko Linnunrataakaan ei ole enää olemassa. Näky taivaalla on historiaa. Mitä siellä nyt tapahtuu, se näkyy tänne vasta kahden miljardin vuoden kuluttua.

Poikaa pyörrytti. Vaari oli sekoittanut hänen maailmankuvansa kerralla ja perusteellisesti. Mutta herättänyt myös tiedonhalun.

— Tuothan minut tänne toistekin, poika pyysi.

— Aina kun haluat. Voimmekin seurata ihmisten joulunviettoa. Et usko miten ne syövät, ne joilla on ruokaa. Joulun jälkeen ne juhlivat uutta vuotta ja lupaavat kaikenlaista, mitä eivät aiokaan pitää. Lahjoja ne jakavat toisilleen jouluna kaspäin. Tarkoitin tietenkin niitä ihmisiä, joiden elämä on mukavassa mallissa. Kuten kerroin, kolmasosa niistä kuolee nälkään ja toinen kolmasosakin tulee kehnosti toimeen. Yksi kolmannes on sitten rikas ja ruokittu.

Poika ei enää kuunnellut vaarin höpinää. Hän pohti yhä miten ihmisten tulevaisuus saattoikin olla iankaikkisen vanhaa historiaa. Se ei millään tahtonut sopia hänen ajatuksiinsa. Viimein hän pyysi vaaria vielä kerran selittämään radioaaltojen kulkeman matkan. Vaari kertoi ja sulki laitteet. He tulivat ulos ja katselivat pitkän aikaa pientä sumua kaukana taivaarannassa.

— Kaikki on suhteellista poikase-ni, vaari sanoi.

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNEKASTA UUTTA VUOTTA
asiakkailleen toivottaa
Liisa Ylitälo

Käsityö ja Lahja

VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 45 212

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Somerikulta

SOMERO
puh. 924/46222

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta toivottaa

Härmän Kauppa

puh. 45 404

Hyvää Joulua
toivottaa

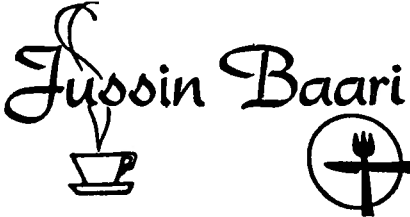
VALOKUVAAMO
REINO LUITPARO KY

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Jalkineliike- ja korjaamo
HÄRKÖNEN

puh. 45 216

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen toivottaa

ONNELLISTA JA
RAUHAISAA
JOULUNAIKAA
Kampaamo
Laila Siltasaari
45 776 soitellaan

Hyvää Joulua toivottaa

JALKINELIIKE
V. PELTOMÄKI

puh. 45 075

Kenkiä — laukkuja — käsineitä — sukkia

Hyvää Joulua
Arvo Virtanen oy
puh. 45 688

MEILTÄ SAAT
— Paljeovet — Rullaverhot
— Kaihtimet

HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN
TOIVOTTAAN

SOMERON PALJEОВI
om. A. Tammisto puh. 45 846.

HYVÄÄ JOULUA
toivottaa

Someron Fysioterapian Ky
puh. 47 047

Hyvää Joulua

Mikkolan Kukkakauppa ja
hautaus-toimisto

Puh. 45 092

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAAN ROPPILAN KROUVI puh. 45 421	ERKIN TV-HUOLTO ERKKI HOENTHAL 31400 Somero 3 kp puh. 46 311
Sä SÄLEKARIN KIRJAPAINO OY 31400 SOMERO Puh. (924) 46 161 (vaihe) KOHO- JA OFFSETPAINO	HYVÄÄ JOULUA ASIAKKAILLEEN TOIVOTTAAN Someron Rengas puh. 46 390
HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA Kampaamo Leena Laine puh. 45 164	SÄHKÖTÖITÄ—VESILAITTEITA SÄHKÖ- ERKKI OY Puh. 45 339
TOIVOTAMME KAIKILLE HYVÄÄ JOULUA sekä ONNELLISTA UUTTA VUOTTA! Tmi KUISMA SOMERO ☎ 46 891	HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAAN Forssan Varaosa Ky Puh. 46 818
Saarinen & Kyyrä Oy Vesijohtotalan erikoisliike	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta LENINKI JA ASUSTE puh. 45 410
Somerpaino Oy	SOMERON PAIKALLISLEHTI SOMERO

KUMPUJEN YÖSTÄ

Jakob Ritz

Kuka oli Jakob Ritz

KAARI UTRIO

Kuluvan vuoden ajan on Somerolla toiminut vapaamuotoinen keskustelukerho, Jakob Ritz Seura. Seura on koontunut kerran kuussa kuuntelemaan jonkun jäsenen tai hänen vieraansa pitämää esitelmää ja keskustelemaan aiheesta. Esitelmiä on pidetty mm. arkeologiasta, tunteen ja järjen kielestä, naivistisesta taiteesta, vanhasta virsirunoudesta, kotimaisesta kioskikirjallisuudesta, taiteen ja ympäristön suhteesta, suomalaisen luonnontieteen historiasta ynnä muusta.

Kulttuurinharrastajien seura otti nimensä Jakob Ritzin mukaan. Jakob Ritz oli Someron kirkkoheraan isonvihan aikana ja huomattavin Somerolla koskaan työskennellyt kirkollinen henkilö. Jakob Ritz on ainoa somerolainen, joka mainitaan koulukirjoissa.

Jakob Ritzin nimestä käytetään koulun kirkkohistorian kirjoissa suomalaista muotoa Jaakko Ritz. Itse hän kirjoitti nimensä Jacobus Ritz. Suomalainen Jaakko-muoto on saattanut hyvinkin olla käytössä suomenkielisessä Someron pitäjässä. Jakob Ritzin voi olettaa olleen varsin kielitaitoinen herra: hän syntyi saksalaiseen perheeseen, joten saksa oli hänen äidinkieltänsä. Lapsuudessaan Viipurissa hän on varmasti oppinut suomea, jota hän on tarvinnut viimeistään Somerolla. Ruotsia tuon ajan opintielle aikovan nuorukaisen oli pakko taitaa, sillä kaikki opetus tapahtui ruotsiksi. Sen lisäksi arvellaan Ritzin osanneen ainakin jonkin verran venäjää, jonka hän olisi oppinut pitkänä aikanaan kirkkoherrana Inkerinmaalla.

Jakob Ritzin elämän eväät eivät kummoisia olleet. Hänen isänsä oli saksalainen räätäli Hans Ritz, joka muutti Viipuriin Jakobin ollessa vielä lapsi. Pojan on täytynyt osoittaa joltistakin lahjakkuutta, koska hänestä ei tehty räätäliä, isän työn jatkajaa, vaan hän pääsi opintielle. Jakob oli syntynyt vuonna 1656 ja tuli ylioppilaaksi Turkuun vuonna 1677, 21-vuotiaana. Jo parin vuoden kuluttua hänet vihittiin papiksi Viipurissa.

Turussa Jakob Ritz epäilemättä tapasi henkilön, jolla ilmeisesti tuli olemaan huomattava merkitys viipurilaisen räätälin pojan huimaavalle uralle. Tämä mies oli aikansa tarmokkaimpia ja oppineimpia, piispan poika Juhana Gezelius nuorempi. Hän oli teologian professori-

na Turussa samaan aikaan kun Jakob Ritz opiskeli papiksi.

Juhana Gezelius oli opiskellut Hollannin, Saksan, Ranskan ja Englannin yliopistoissa. Hän oli tavannut saksalaisen pietismin oppisän Filipp Jacob Spenerin. Hän julkaisi jatkuvasti uskonnollista kirjallisuutta ja antoi erikoista arvoa kansanopetukselle.

Vuonna 1680 Jakob Ritz nimitettiin Nevanlinnan ruotsalaiseksi kappalaiseksi ja vuonna 1686 Venjoen (Slavjankan) seurakunnan kirkkoherraksi Inkerinmaalle. Samaan aikaan Juhana Gezelius nuorempi toimi Narvan superintendenttinä, kirkkohallinnon johtajana. Tämä hän oli Ruotsin suurvallan aikaa, jolloin Baltia ja Inkerinmaa olivat ruotsalaisten hallinnassa.

Juhana Gezelius pyrki Narvassa ollessaan innokkaasti saattamaan Inkerin kreikkalaiskatolisia ainoaan oikeaan evankelisluterilaiseen uskoon. Tässä toiminnassa hän on epäilemättä ollut vilkkaassa yhteydessä entiseen oppilaaseensa Jakob Ritziin, Venjoen kirkkoherraan. Juhana Gezeliuksen aika Baltiassa kesti vajaan kymmenen vuotta. Hänestä tuli 1690 Turun piispa isänsä Juhana Gezelius vanhemman jälkeen.

Jakob Ritz jäi jatkamaan opettajansa ohjaamaa työtä Inkerinmaalle. Hän oli perustanut perheen Margareta Wegnerin kanssa. Perhe kasvoi ja räätäli Ritzin poika saattoi olla tyytyväinen elämäänsä. 1600-luvulla vallitsi käsitys, jonka mukaan jokainen ihminen syntyi säätyynsä, joka oli Jumalan järjestys. Käytännöllisesti katsoen ainoa mahdollisuus kiivetä ylöspäin sääty-yhteiskunnan portaita ilman sotaa oli lukeminen papiksi. Opiskelu tarjosi talonpoikien ja käsityöläisten sekä porvarien ahkerille pojille tilaisuuden astua valtakunnan toiseen säätyyn, hengelliseen. Sen yläpuolella oli vain aatelissääty.

MUISTOJUHLA

SOMERON KIRKKOHERRA JAKOB RITZIN
KUNNIANSIITTAJANA OSAKKAUTUJA 1981 KUOLIS
SOMERON HALLINTOPORTILLA

Juhana Gezeliusin Pietari-kalmista 11.10.79
pitänyt professori ANTO TILKKA

Lohiseljunki

Pastoraalilammas Jakob Ritz
Sabaattiteja
Valkoisipöytäperunat

Juokurpale, nougat-kastike

Jakob Ritzin elämä ei kuitenkaan saanut jatkoa rauhallisena ahkerassa työssä. Hän oli jo lähes viidenkymmenen, mikä noina alhaisen keski-ikä aikoina oli kunnioitettava ikä, kun hän joutui perheineen paikenomaan sodan jaloista Viipuriin.

Kuninkaitten kunnia

Kenties raskain aika, jonka kansamme on joutunut kokemaan ulottui 1690-luvun suurista kuolonvuosista Isonvihan loppuun Uudenkaupungin rauhaan 1721. Tähän neljännesvuosisataan mahtuivat pahimmat koskaan kestätyt katovuodet, suuri nälkä ja kulkutaudit, sota joka vei miehet taloista, rutto joka levisi yli maan, ja venäläinen miehitys.

Suuret kuolonvuodet alkoivat 1695 kadolla ja jatkuivat kolmena täydellisenä katovuonna. Suomen väestöstä arvellaan menehtyneen noin neljänneksen. Ensi sijassa kuolema niitti lapsia ja vanhuksia. Seuraavina vuosina erikoisen väestörakenteen vuoksi syntyvyys nousi huimasti ja menetetty väestömäärä otettiin kohtalaisen nopeasti kiinni.

Tuskin oli alettu toipua suurista kuolonvuosista kun valtakunta joutui sotaan. Ruotsin suurvalta-alue Itämeren ympärillä oli liian laaja vähäväkisen valtakunnan koossapitäväksi. Valtakuntaan liitettyjä alueita kohdeltiin kuten siirtomaita ja niissä kytty ankara tyttymättömyys. Ensimmäisen tilaisuuden tullessa koko rakennelma järkkäi. Valtakunnan itsevaltiaana kuninkaana oli viisitoistavuotiaana täysi-ikäiseksi julistettu Kaarle XII, poikanen jolle soturikunnia oli tärkeämpi kuin huoli maan ja kansan kohtalosta.

Viholliset ympäröivät valtakunnan joka puolelta ja balttilaiset alueet joutuivat pian kaaokseen valtaan. Kuningas voitti taisteluja mutta maa jäi suojattomaksi. Armeija samosi voitosta voittoon, yhä syvemmälle Venäjälle. Yhä enemmän miehiä tarvittiin vuodattamaan vertaan kuninkaan ja kunnian puolesta. Väenotot muodostuivat kammoituksi tilaisuuksiksi. Joka kynnelte kykeni pakeni metsiin piilopirtteihin. Sota tuntui jatkuvan ikuisesti.

Juhana Gezelius, opettaja ja ystävä, joka vieraili Somerolla 1707 ja 1712.

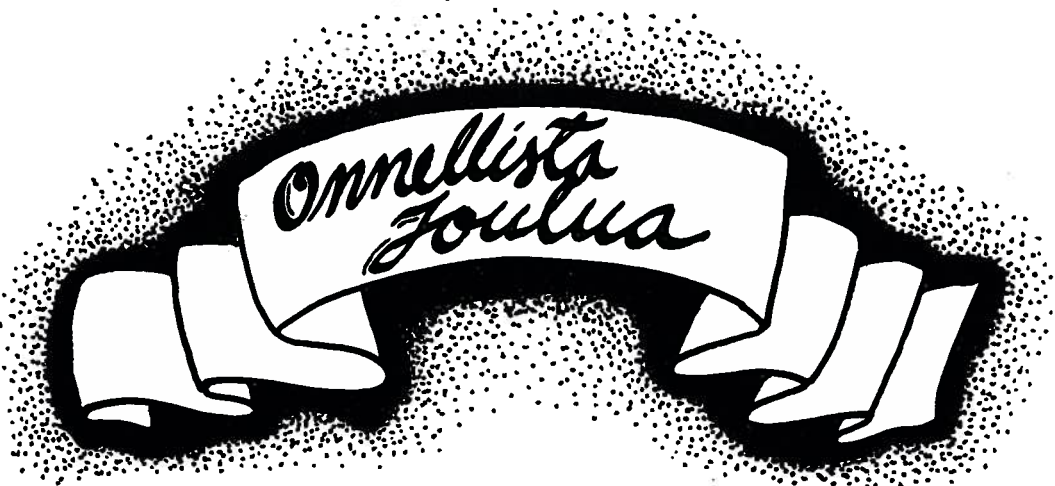
1700-luvun alkuvuosina koko Eurooppa kitui sodan kourissa. Etelässä raivosi Espanjan perimyssota, pohjoisessa Suuri Pohjan sota. Se oli niissä mittoissa maailmansotaa. Tyhjäksi raastettu, leskien ja orpojen kansoittama Suomi oli helppo saalis Pietari Suuren joukoille. Seurasi kuusivuotinen venäläismiehitys, josta myöhemmin alettiin käyttää nimitystä isoviha.

Isovihan aikaa on suomalaisessa historian tutkimuksessa tarkasteltu perusteellisesti. On voitu todeta, että isovihan aika ei ollut sellainen kaaoksen ja sorron aika kuin aikaisempi historian tutkimus lähinnä ruotsalaisen propagandan vuoksi on oletettu. Maan väkiluku ennen suurta sotaa oli noin 320 tuhatta ja rauhan palattua noin 330 tuhatta. Suuri luonnollinen väestönlisäys vuosisadan vaihteessa korvasi vainoajan menetykset. Mutta väkiluvun kasvu hidastui perusteellisesti. Normaaleissa oloissa väkiluku olisi

kasvanut vähintään 60 tuhatta henkilöä.

Miehityksen alussa suuri osa virkamiehistä ja papistosta pakeni vieranomaisten kehotuksesta Ruotsin puolelle. Erikoisesti papit pelkäsivät, eivätkä suotta. Miehitäjät epäilivät nimenomaan pappien suojelemaan sisestä, kivekkäitä, jotka kävivät omaa häirintäsotaansa aiheuttaen siviiliväestölle paljon vahinkoa ja hankaluutta. Sissien joukossa oli pappienkin poikia, ja tämä ehkä osaltaan vaikutti venäläisten suhtautumiseen.

Suomi oli köyhä ja sen väestö vähäinen, takana olivat ankarat ajat — edessä vielä ankarammat. Suomen taakka Ruotsin suurvaltasodissa oli suhteettoman raskas. Lisäksi maa, josta oli viety vilja ja raha ja miehet, jätettiin avoimeksi vihollisen hyökkäykselle, sitä pidettiin jonkinlaisen emämaan, Ruotsin suojamuurina.

Onnellista Joulua Sinulle some-rolainen, joka hengissä selvisit lo-puttomasta jouluruuhkasta ja sait ostoslaukkuusi lähes kaiken halu-masi.

Joulutunnelmaa ja Joulurauhaa Sinulle, joka kellojen kutsuessa kii-rehdit aamuvarhain juhla-alaistuun temppeeliin veisaamaan ikituoretta jouluvirttä.

Viihtyisiä lukutuokioita Sinulle,

kirjastolainen, joka kahmit pöydäl-lesi pinon kirjailijoiden uunituorei-ta tuotteita.

Joulupiristystä Teille, Mummit ja Ukit, joita lapset ja lastenlapset tu-levat lahjoineen ilahduttamaan ja huokaamaan huolensa.

Hauskaa Joulua Sinulle, tytön-tyllerö, joka sait kuusijuhlissa näy-tellä kultasiipisen Enkelin osaa, ja tulet sen muiston kirkkaana säilyt-tämään läpi elämäsi.

Hyvää Joulua Sinulle, kuusi, jo-ka olit liian pieni joulupuuksi ja saat rauhassa jatkaa kasvuasi.

Iloista Joulua Sinulle, joulupor-sas, joka liian laiha säästit vielä toistaiseksi henkesi.

Tasapainoista Joulua Sinulle, jonka pöytäjuomana on tuoremehu — ja kotirauha rikkumaton.

Osanottoni Sinulle, somerolai-nen, jonka kukkaro ei kestänyt kaikkien toiveittesi täyttymystä.

ESTER AHOKAINEN

Keidas keskellä Someroa

Hyvää Joulua
monivuotisille asiakkailleen
toivottaa

Uimahallin kahvio
Arvola & Mod puh. 45 909
Tervetuloa uimaan ja viihtymään.

HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA

KORVENOJA YHTIÖT
AUTO KORVENOJA OY
FORSSAN AUTO OY
SOMERON AUTO OY
YHDYSLIIKENNE OY

KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

Teeriharju

huvikeskus

MARIINA-ASUSTE

vaatettaa vauvasta teini-ikään

Poiketkaa meille —
me palvelemme

Mariina-Asuste puh. 45 634
Rantanen & Kavander

Juhani Talonen nostaa traktorin peräkärriyltä Koistuhdan Lääveristä saatua yhden hevosen itseluovuttavaa elonleikkuukonetta Pikkupappilan vinttiin 27. 6. 1981. Valok. T. Horila.

Raïli Hovila lahjoittaa Vanhalassa kutomansa kansallispuvun liivikankaan Someron Pelimanneille Pentti Haikoselle (vas.) ja Pekka Kurkikankaalle. Somero-Seura osallistui lahjaan.

Valok. Voitto Ollonqvist 23. 4. 1981.

Somero, Kirkonmäki 12. 5. 1981
Svante Nordgren esittelee entisen asuntonsa läheisyydessä kiviä, joita hän epäilee Someron ensimmäisen keskiaikaisen kirkon peruskiviksi. Valok. T. Horila.

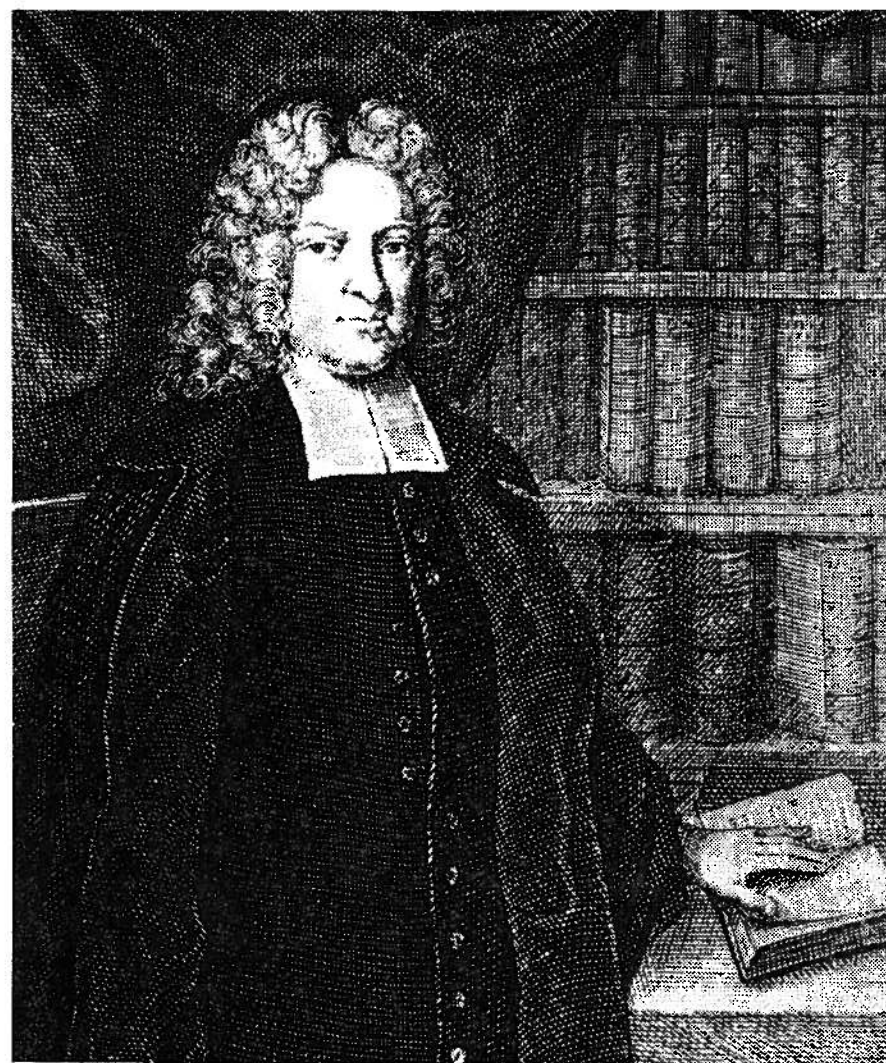
Tuusula, Hyrylän koulukeskus 7. 8. 1981 Suomen Kotiseutuliiton vuosikokouksessa jaettiin kotiseututyön ansiomitalit, jonka sai mm. Bruno Aalto (oik.) Somerolta. Valok. T. Horila.

Someron Kuvataideyhdistyksen huuto-kauppa Someron torilla 3. 7. 1981. Mellarina Matti Vaurola. Kai Linnilä avustaa. Valok. T. Horila.

Somerniemi
Voitto Ollonqvistin kanssa haimme 28. 6. 1981 Somerniemen Rauhankalliosta Kalle Salosen tarjoamia museoesineitä, joita jo edellisenä syksynä olimme käyneet katsomassa. Samalla kävimme katsomassa Rauhankallion rappeutunutta, aikoinaan suurehkoa sahalaistosta, joka kuvassa. Valok. T. Horila.

Herman Witte piti Jakob Ritzia arvossa.

Someron kirkkoherra

Jakob Ritzin ja hänen perheensä elämä Viipurissa oli vaivalloista ja puutteenalaista niin kuin varattomien pakolaisten elämä on. Jakob Ritz ei vuosiin saanut uutta virkaa, vaikka laamanni Creutz mainitsi hänet erittäin taitavaksi pappismieheksi.

Jossakin vaiheessa Jakob Ritz on jäänyt leskeksi, sillä hän solmii Viipurissa uuden avioliiton. Puoliso on hänen leski, Margareta Starenskiöld, joka oli aikaisemmin naimisissa kauppias Henrik Wittfoothin kanssa.

Uuden vaimonsa kautta Jakob Ritz kiipeää jälleen askelman säätykierron jyrkkiä portaita. Morsiamen isä on ruotsalainen aatelismies, hovioikeudenasessori Elias Haraldsson Starenskiöld, ja äiti Anna Mums viipurilaista kauppiassukua.

Margareta Starenskiöldin sisar Beata on naimisissa Anders Munsterin kanssa, joka myöhemmin aateloitiin nimellä Munsterhjelm. Anders Munster oli Turun hovioikeuden asessori. Uusien sukulaistensa kautta Jakob Ritzillä on mahdollisuus solmia tuiki tärkeitä suhteita. Epäilemättä hän muistuttaa myös entistä opettajaansa, nykyistä piispa Gezeliusta ahdingostaan.

Viiden vuoden odotuksen jälkeen, vuonna 1706 Jakob Ritz saa nimityksen Someron kirkkoherran virkaan.

Köyhälle, jo iäkkääksi käyvälle pappismiehelle Somero on taivaan lahja. Viljakymmenyksiä koitui toistasataa tynnyriä vuodessa, testamenttirahat olivat hyvä tulolähde, muutakin luontoistuotetta kannettiin pappilaan: kaloja ja viljoja, pellavia, juustoja, lihaa, halkoja. Jakob Ritz osasi säästää kun sai: viidessä vuodessa hänestä tuli Pitkäjärven Sarjan kartanon omistaja.

Jakob Ritz perheineen sai asuttavakseen vuosisadan vaihteessa rakennetun uuden pappilan. Pappilan rakennusryhmään kuului asuinrakennuksen lisäksi renkitupa ja piispantupa, paistihuone, pieniä kamareita ja aittoja sekä karjasuojat, riihet ja sauna. Runsaat kaksikymmentä vuotta myöhemmin piispantarkastuksessa mainitaan nämä tilat pieninä ja huonokuntoisina ja pikaisen korjauksen tarpeessa. Näyttäisi siltä, ettei kirkkoherra pitänyt hyvää huolta pappilastaan.

Jakob Ritzin uusi kirkko ei ollut maan komeimpia. Se oli nelisenkymmentä vuotta vanha pieni puinen ristikirkko, jota oli vähän väliä korjailtava. Ensimmäinen kiusa oli paanukatto, jota piti usein paikata. Toinen paha oli permanto, jota sen alle liian mataliin hautoihin haudatut vainajat alituisesti syövyttivät.

Seurakunnan hoidossa Jakob Ritzillä oli apunaan kappalainen, joskus apulainen, lukkari, kirkonisäntä eli kirkkoväärti ja suntio.

Jakob Ritzin ensimmäinen kappalainen oli Johan Tragman, entinen Somerniemen pitäjänapulainen, joka erotettiin vuonna 1710 virastaan huoruuden tähden. Hänen seuraajakseen tuli Simo Achrenius, hankin Somerniemeltä. Simo Achrenius toimi kappalaisenvirkansa ohella kirkonisäntänä. Someron kirkon lukkarina oli Jakob Ritzin aikana Juho Eskelinpoika Gyldan. Lukkari Gyldan oli isovihan aikana venäläisten asettama nimismies ja sai myöhemmin maksaa monenlaisia korvauksia puuhistaan.

Vasta kahdeksankymmentävuotiaana Jakob Ritz sai apulaisen, poikansa Carlin.

Somerolle päästyään Jakob Ritz epäilemättä asettui yhteyteen piispa Gezeliuksen kanssa. Piispa saapui pian tervehtimään entistä oppilastaan. Piispantarkastus tapahtui tammikuussa 1707, kun Jakob Ritz ei ollut paimentanut somerolaisia vielä vuottakaan. Seuraava tarkastus oli viiden vuoden kuluttua, ja kummallakin kerralla piispa Gezeliuksella oli aihetta tyytyväisyyteen.

Isoviha

Kuusikymmenvuotiaana Jakob Ritz varmasti arveli saavansa viet-

tää rauhaisasti pitkän ja hyödyllisen elämänsä illan. Kuitenkin hänellä oli vielä edessään se toiminta, joka ansaitsi hänelle pääsyn valtakunnalliseen historiankirjoitukseen.

Piispa Gezelius, joka oli tuomiokapituleineen livistänyt heti miehityksen alkaessa, kehotti papistoa olemaan urhoollista ja varmistaamaan, että jokaiseen seurakuntaan jäisi ainakin yksi pappi. Voi kuvitella, millä mielellä tämä viesti otettiin vastaan maassa, jossa melko vähäisten epäluulojen vuoksi ensimmäisinä miehitysvuosina pappeja alistettiin kidutuskouluun ja jopa teloitettiin.

Someron kirkkoherra Jakob Ritz kuului niihin paimeniin, jotka eivät vaaran uhatessa jättäneet seurakuntaansa. Hänen kanssaan jäi hänen kappalaisensa. Isovihan tuhoissa Someron Lahden kartano hävitettiin, mutta muuten pitäjä säilyi kohdalaisen rauhallisena, ei ole mitään tietoja siitä, että kirkosta olisi ryöstetty arvoesineitä. On vaikea sanoa kuinka paljon tässä on kirkkoheran ansiota, ehkä kuitenkin Jakob Ritzin arveltu venäjänkielen taito merkitsi jotakin.

Toisaalta elämä jatkui Etelä-Suomessa jokseenkin ennallaan yhtä asiaa lukuunottamatta. Viljan viljelyala pieneni puolella, paikoin kolmella neljänneksellä. Tästä oli seurauksena tavaton köyhyys joka ulottui pappilasta talonpojan tupaan. Väkivallanteoista kärsi sen sijaan pääasiassa Pohjanmaa ja ne seudut, joilla sissitoimintaa esiintyi.

Konsistorin esimies

Jakob Ritzin jääminen Someron pappilaan on sitä urheampi teko, kun muistamme hänen korkean ikänsä ja sen, että hän oli jo kerran kokenut sodan kauhut ja joutunut pakenemaan perheineen. Eikä hänen työtaakkansa rajoittunut omaan seurakuntaan.

Kun maan kenraalikuvernööriksi vuonna 1717 nimitettiin kreivi Gustaf Douglas, Jakob Ritz kutsuttiin Turkuun väliaikaisen konsistorin esimieheksi. Someron kirkkoherra joutui hoitamaan hallintotehtäviä, joihin hän ei ollut valmistautunut,

aikana jolloin kokeneetkin hallintomiehet tunsivat työnsä ylivoimaiseksi. Sekä aikalaiset että jälkimaailma ovat antaneet Jakob Ritzille tunnustuksen hänen työstään.

Konsistorin esimiehenä Ritz oli tavallaan piispan asemassa. Piispa Juhana Gezelius kuoli Ruotsissa 1718 eikä Turkuun nimitetty heti uutta piispaa. Ritzin asema oli kuitenkin hyvin arkaluontoinen: hänen piti toimia välittäjänä miehittäjän ja papiston välillä, kenraalikuvernööri pidätti itselleen oikeuden täyttää kirkkoherran virat, alemmat virkamiehet ja sotilashenkilöt sekaantuivat jatkuvasti kirkon asioihin. Ritz joutui heti alkuun olemaan eri mieltä kenraalikuvernöörin kanssa Porvoon konsistorin asiassa. Lisäksi Ritzin oli koko ajan otettava huomioon Tukholmassa istuva vakituinen konsistori.

Erikoisesti pappispulan suhteen Jakob Ritz teki mitä tehtävissä oli: hän etsi kirkollista työvoimaa ylioppilaitten ja teinien joukosta. Opetuksen taso näinä aikoina oli onneton. Yliopisto oli suljettu, Turun katedraalikoulu ja muutama alempi oppilaitos avattu vuonna 1716. Jakob Ritz valitsi oppilaista parhaat, kuulusteli heitä ja kuunteli heidän saarnataitoaan. Hän vihki papeiksi 59 teiniä ja ylioppilasta, ja lähetti nämä nuoret ja kokemattomat sielunpaimenet seurakuntiin, joissa monissa sekä henkinen että taloudellinen tila oli sekasortoinen. Muutakaan Jakob Ritz ei voinut tehdä.

Monet Jakob Ritzin valinnat olivat niin hyviä, että rauhan tultua seurakunnat halusivat mieluummin pitää väliaikaiset teinipappinsa, jotka olivat heidän kanssaan kestäneet miehityksen rajuilman, kuin ottaa vastaan Tukholman konsistorin nimeämät opintojen puolesta paremmin papinvirkaan sopivat henkilöt. Tämän on täytynyt aiheuttaa hämmennystä Jakob Ritzillekin: samaan aikaan kun hän yritti kiven alta saada hengellistä työvoimaa seurakuntiin, Tukholman konsistori täytti virkoja papeilla, joilla ei ollut aikomustakaan matkustaa hätää kärsivän laumansa luo.

Tietoisena vaikeiden aikojen aiheuttamasta yleisen moraalin laskusta Jakob Ritz teki useita tarkastusmatkoja seurakuntiin ja kehotti myös rovasteja tekemään perusteel-

lisia tarkastuksia seurakunnissa. Ritz korosti pappien ahkeran työskentelyn ja kirkkokurin merkitystä. Koska oppikirjoja ei ollut, seurakuntalaisten oli palattava vanhaan tapaan, opittava ulkoa Isä Meidän ja Herran siunaus. Ritz piti esimiesaikanaan papistolle kaksi synodaalikokousta.

Vaikka Jakob Ritzin toiminta ulottui lähinnä Varsinais-Suomeen, se oli kuitenkin niin merkityksellistä, että häntä pyydettiin jatkamaan sitä vielä rauhan tultuakin. Uusi piispa Herman Witte nimitettiin vuonna 1721, mutta kärsineen maan olosuhteet saivat hänet lykkäämään matkaansa Suomeen niin että Jakob Ritz toimi virassaan vielä vuonna 1722. Piispa Witte piti Ritzia niin suuressa arvossa, että esitti kaksi kertaa pyynnön saada hänelle lisäpalkkapitäjäksi Kiikalán, mihin hallitus vuonna 1724 suostui. Tästä avusta ei ehkä koitunut Ritzille pelkkää iloa: hän ja hänen poikansa kärejövät pitkät vuodet Kiikalan kappalaisten kanssa.

Vanhuudenlepo

Jakob Ritz palasi Somerolle kontrahtirovastina. Hän asettui hoitamaan kirkkoherran virkaansa sen kummemmin korostamatta toimintaansa hädänalaisessa maassa tai siitä erityistä palkkiota pyytämättä.

Jakob Ritz oli iäkäs ja monivaiheisen elämän koettelema. Kaikki hänen kokemuksensa varmaankin heikensivät hänen terveyttään, sillä vuonna 1729 tuomiokapituli ehdotti Ritzille eroa, koska hän oli sairas ja kykenemätön hoitamaan raskaita velvollisuuksiaan. Tuomiokapitulin kirjeestä saa sellaisen vaikutelman, että tässä nyt halutaan päästä eroon vanhasta itsepäisestä ukosta, joka ei ymmärrä ajoissa jättää virkaansa.

Jakob Ritz eli kuitenkin vielä kymmenen vuotta, omana aikanaan tavattoman korkeaan kahdeksankymmenenkolmen vuoden ikään, joten hänen elinvoimassaan tuskin oli valittamista. Hän kuoli 26. 12. 1739. Viimeisinä vuosina hänen apunaan toimi hänen poikansa Carl, joka kuoli vain vuoden isänsä jälkeen. Jakob Ritz haudattiin perustamaansa muurihautaan Someron kirkon kuorin alle.

Kotiseutuvuosi 1981

Vuosi 1981 oli Somerolla vilkas ja antoisa. Pitkästä aikaa kunnallispolitiikka puhutti pitäjäläisiä. Valtuuston lehterit ja Somero-lehden yleisönosastot olivat ajoittain täynnä. Myös kulttuurissa tapahtui. Paikkakunnalle perustettiin vihdoinkin kuvataideyhdistys. Se ehti ensimmäisenä vuonnaan järjestää lasten taidekoulun, huutokaupan, taidenäyttelyn Forssaan sekä koulutustointa. Someron Tupanäytämö esitti Havuharjulla komedian Kultakivet, ja kansanooppera Vilma keräsi menneenäkin kesänä täydet katsojat. Galleria Hämeenportissa nähtiin kuusi korkeatasoista taidenäyttelyä.

Maakunnallisen aluesuunnitteluviraston kulttuurihistoriallinen ekspertti, Mario van Hoogstraten Hollannista ja fil. lis. Auvo Hirsjärvi Helsingistä ihailevat museotuvassa 1700-luvulla tehdyn malkurin koristelua. Vieraiden oppaana toimi torppamuseossa ja savenväläjamuseossa Tapio Horila 13. 8. 1981. Valok. Olavi Virtanen.

Somero, Jaatila. Lauri Koskinen (vas) ja Mauri Roto korjaavat lainajyvämakasiinien ulkolaudeista. Valok. Voitto Ollonqvist 21. 4. 1981.

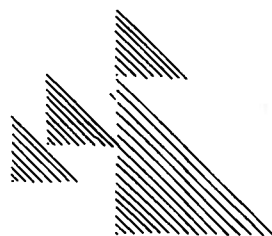
Somero, Jaatila. Lauri Koskinen kaivaa tilaa museon saunan nurkkakiven alle valettavaa betonilaattaa varten. Betonivalu eristettiin tyroksilevyillä. Valok. T. Horila 13. 5. 1981.

Somero-Seura tarjosi suomalais-unkarilaisille vieraille museon tuvassa kahvia ja voileipiä, vas. dos. Ingrid Schollbad-Kopra, rouva Livia Kodolanyi, prof. Pertti Virtaranta, maist. Helmi Virtaranta ja tohtori Janos Kodolanyi. Torppamuseon jälkeen vieraat tutustuivat Kultelan savenväläjamuseoon, joita molempia esitteli Tapio Horila. Valok. Olavi Virtanen.

SNKY ry

Someron
Nuorten
Kristillinen
Yhdistys

Suoma Vilkki valotti parin vuoden takaisessa Someron Joulun artikkelissaan Someron Nuorisoseuran pyrkimyksiä ja toimintaa sopia edeltäneellä ajalla. Aatteellisilta lähtökohdiltaan SNKY, kirkollisen nuorisjärjestön Nuorten Keskus ry:n jäsenjärjestö, peilaa varsin tarkoin 1900-luvun alun nuorisoseuraliikkeen henkeä ja ajatusta oman aikansa somerolaisnuorisolle oman aikansa keinoin.

Someron Nuorisoseuran tarkoituksena oli herättää ja pitää vireillä kristillisen siveellisyyden mieltä ja isänmaan rakkauden eläyttämää valistuksen harrastusta, mainitaan seuran säännöissä vuodelta 1891.

SNKY:n säännöissä määriteltiin 1977 yhdistyksen tavoitteena olevan henkilökoh-
taisen kristillisen uskon pohjalta nuoren persoonallisen kehityksen tukeminen kas-
vamaan fyysisesti ja henkisesti terveeksi, raittiiksi ja suomalaista yhteiskun-
taa rakentavaksi kansalaiseksi.

Mikä sitten on SNKY ja miten se toimii saavuttaakseen tavoitteensa?

Yhdistyksen lähihistoriaa ja ajatuksia sanoin ja kuvin.

Matthias Jernvall, runoilija Rautelan kylästä

ONNI KURVINEN

Matti Rautelan kylän Suute-
lan talosta käytti elämänsä ai-
kana kahta sukunimeä, Rau-
telius ja Jernvall. Somerolai-
nen kirkkoherra Rautelius-
Jernvall julkaisi ainakin kaksi
runoa, joista tuli aikanaan
menestysteoksia. Professori
Onni Kurvinen esitteli Raute-
lan merkkimiehen Ritz-seuran
kokouksessa kesällä 81.

Someron 23. kirkkoherra Matthi-
as Jernvall tunnetaan kirjallisen
kulttuurin harrastajana. Eräänä
osoituksena siitä on todettu hänen
hankkineen omistukseensa kuului-
san ruotsalaisen oppineen, Kajaanin
linnan vangin Johannes Messeniuk-
sen Raamatun. Vaille huomiota on
kuitenkin jäänyt, että Jernvall oli
arkkivirren ja -veisun tekijä sekä
kymmenen käskyn selityskirjan suo-
mentaja.

Matthias Jernvall syntyi Somerol-
la Rautelan kylässä Suutelan tilalla
maaliskuun 13 päivänä 1784. Hänen
elämänvaiheistaan on niukkoja tie-
toja Carl Henrik Strandbergin 1832
julkaisemassa ruotsinkielisessä Tu-
run hiippakunnan paimenmuistossa
ja piispa Otto Immanuel Colliande-
rin laajassa Suomen kirkon paimen-
muistossa, jonka painamatonta
osaa säilytetään Suomen Valtionar-
kistossa.

Ylioppilaaksi Matthias tuli taval-
lista vanhempana, 25-vuotiaana,
vuonna 1809. Tämä tukee perimä-
tietoa, jonka mukaan hän vasta
nuoruusvuosina lähti kyntömiehen
tehtävistä opin tielle. Mahdollisesti
jo Turun katedraalikoulun oppilaa-
na Matthias sai lisänimen Rautelius,
joka on muodostettu Rautelan ky-
län nimestä liittämällä siihen latinan
kielen mukainen pääte. Turun ylio-

piston matrikkeliin on 14. 4. 1809
opiskelijaksi merkitty hämäläinen
Matthias Rautelius. Kolme vuotta
kestäneiden yliopisto-opintojen jäl-
keen Rautelius vihittiin papiksi
1812. Vuonna 1814 Matthias muutti
lisänimensä Jernvalliksi, joka on
ruotsinkielinen mukaelma Rautela-
sta.

Matthias Jernvall toimi 1812-18
kappalaisen apulaisena Prunkkalas-
sa, nykyisessä Aurassa ja 1818-21
koraliksen eli kappalaisen viransi-
jaisena ja armovuoden saarnaajana
Turun tuomiokirkon suomenkieli-
sessä seurakunnassa. Hänet valittiin
Turkuun vakinaiseksi koralikseksi
1819 ja hän astui siihen virkaan 1. 5.
1821. Kotipitäjänsä Someron kirk-
koherraksi Jernvall valittiin 1830.
Hän otti kirkkoherran viran vastaan
1. 5. 1831, mutta kuoli jo elokuun
20 päivänä 1832, vain 48-vuotiaana.

Matthias Jernvallin kuolinvuon-
na painetussa Stranbergin paimen-
muistossa on Jernvallin syntyperäs-
tä tavallista tarkempia tietoja, jotka
hän ilmeisesti itse oli antanut. Äidin
puolelta hän polveutui tunnetun
Tammelan kirkkoherran Laurentius
Petrin tyttärestä Elisabetista. Lau-
rentius Petri, joka käytti lisänimeä
Aboicus (k. 1671), oli aikansa mer-
kittävimpiä suomenkielisiä kirjaili-
joita. Hän julkaisi 1658 laajan his-

toriallisen runoelman Ajan Tieto
Suomenmaan menoista ja uscost, 13
saarnaa ja viisi virttä, niiden jou-
kossa nykyisen virsikirjamme virsi
609. Laurentius Petrin tytär Elisa-
bet oli naimisissa kartanonvuodin
Yrjänän kanssa, joka siis oli Jern-
vallin esi-isä äidin puolelta. Jernval-
lin sukulainen oli myös Turun piis-
pa Lars Tammelin (piispana 1728—
33), joka oli Laurentius Petrin po-
janpoika. Näyttää siltä, että Jern-
vall erityisesti arvosti syntyperään-
sä. Hänen virkauransa ja harrastuk-
sensa myötäilevät Laurentius Pet-
riä, joka mm. oli ollut Turussa ko-
raliksen virassa.

Matthias Jernvallin puoliso oli
kersantin tytär Kristina Maria von
Hausen (1799-1833) Marttilan pitä-
jästä. Perheessä oli viisi lasta, kol-
me poikaa ja kaksi tyttöä. Nuorem-
pi tytär Emma Sofia syntyi Some-
rolla 1831, kaikki muut lapset olivat
Turussa syntyneitä.

Fr. W. Pippingin julkaisemassa
Luettelossa Suomeksi prantätyistä
kirjoista on kolme tiedonantoa
Matthias Jernvallin kirjallisista saa-
vutuksista (n:ot 1980, 2401 ja 2471).

Jo Matthiaksen opiskeluvuosina
painettiin "Turussa J.C. Frenckel-
lin tykönä, W. 1810" hänen arkki-
virtensä, jonka alkuperäinen teksti
oli seuraavanlainen:

Drinfertainen ja Sumallinen

23 i r f i.

M. Rauteliuselta Poistu, ja ystävään

suosija Kirja-painoon annettu

W. 1810.

Myt muodatan sudämen' Hercean eteen,
ja kiitosja lausuman lähden.
et's lahjoitat syndissill' ehro sateen, †
ja muistat heit' voilemas lähden.
Ah wachwisa waimakas waipuncit wies,
ja johdeta surewi elämän tiel',
sill' sielä sul' palwellust' tehjän,

Jos mailman menon ja muutosten pääs-
me, wakaifell sybdämet' kazon,
niin muhen ja wahan koht hawaigem wief;
che' Wifa meit' hahitiin on kugun',
tääi walitus bdyghdes tuta saadan,
tääi luosema kufitiä rikkaan majan,
tääi talitus kaitiil' on rutun.

Se nyt waan uskowill' ilon anda,
 et' he saa plista Herraa,
 ja toivon taaldas ain' wadakundan,
 Jong' Jesus heii luwan on ferran. ††

† Zachar. 10: v. 1. †† Euc. 10: v. 20.

Jos linduja kagelen' taitvan alla,
 he waiwoisans riendävät kotoon tulla,
 ain' ylistyst laulaman Herrall.

Min Jesugen weri ja rakkais suur,
 kuin hygnelet filmistä kuitwaa, †
 on minullkin sofiall' wirworus juur,
 ehk kaipaas nautiimust' waiwaa,
 se kuitengin särjetyll' rauhan tuotta,
 se sotivan syhämien ukkon woitta,
 se autuwill' awapi taimpaan.

Jos mailman tavara annetais muu,
 ett' syndiä tehä voissin,
 ne surewall' miehell' ja itku suul,
 koki' nopsast' taksisin toisin, **H**
 sill' Jeesusen haavois on hyviä oilla,
 ja Karhien döndä ain rufas kunnlla
 O! Mikän etti's minull' sen seisir.

Se olkon nyt tavaran todella vaan,
ja iloni tulleisan täällä,
ett' Jeesuren haavoja suudella saan,
ja Raichan omari jädä.
Se olkon mun halun' ja odotuksen,
se maaisa apun' ja lohtutuksen,
se kunnion koto maan päällä.

O! Herra Jesu nyt ilmoita,
 kus' wika mun sieiusan maa,
 ja synnin nuorist' kirkkoira,

† 3lm. R. 21: v. 4. †† 1 Job. 2: v. 17. ett

ett wercstäs olisin maa.
Sä ornell iä rauhall' nunn tygön tulet,
sull' kuitos! ett's isewän äänen tuulet,
kun wercstäs wirwoitust' laipaa.

Sii' armost nyt sieluni twisapi waan,
ja iloise' tomrsa aina,
ett' kerran saa nähda Isänsä maan,
jong' Suuhainen epyvill' laina.
Sii' wainwajset syndiset riemuise tääl,
sii' wiimeisel' hekkellä puhuwat wiel, †
sii' Karikall' kiitosta lausan.

O! suuri Jumala kunnian Isä,
oll' ylistett' nyt ja aina,
sen uskon totistest' ettes lisa
sun omilles ajatoin' waivaa.
Min sydämen pohjast' sull' kiitos olkon,
man sieluni uskoa työssä tulkon,
en' täällä ja lähest' tainvaas.

† *Wyclm.* 36: 9. 8.

Tämä nuoren ylioppilaan virsi saavutti suuren menestyksen. Sitä painettiin viisi kertaa arkkivirtenä Turussa ja kuudennen kerran Helsingissä julkaisussa Lukemisia vuonna 1862. Länsi-Suomen rukoukset ottivat Rauteliuksen virren vuonna 1896 Halullisten sielujen Hengellisiin Lauluihin (n:o 150) ja se on ollut kaikissa tämän laulukirjan painoksissa, viimeiseksi 13. painoksessa 1966.

Rauteliuksen virren saavuttama arvostus on ollut aiheellista. Virren sanoma on vuonna 1790 julkaistujen Sionin Wirsiä ja Halullisten Sieluin Hengellisten Laulujen esikuvien mukaista, tuskin kokonaan nuoren kirjoittajan omakohtaisesti kokemaa. Säkeistöissä 4—7 todistetaan Jeesuksen verestä ja haavoista, säkeistöissä 8, 5 ja 6 sielun Sulhaisesta, Yljästä ja Karitsasta ja toiseen säkeistöön sisältyy kutsu Yljän häihin.

Matthias Jernvall ei ollut tuotteli-
as runoilija. Vuonna 1828 on jul-
kaistu hänen toinen runonsa, joka
on seipitetty edellisenä vuonna ta-
pahtuneen suuren onnettomuuden,
Turun palon johdosta. ”Turussa
J.C. Frencellin ja Pojan tykönä”
painetun arkkiveisuun alkuperäinen
teksti oli seuraavaa:

Goita

Yrj Turkulainen

M. J. Itteccn hyrãili,

Muistaisansa sitä kova ja haikaa yötä
4:nen ja 5-nen päivän välillä Syys-Kuusa
1827, jona hän Turun Raupungin paion
rähben, ynnä Tuhanden ystävänsä kansa,
täydvi Vapfinensa parta ja jättää majansa
ja tawaransa tulen saalibiri.

[illegible]

Ensketan run: Drikt ur ditt glas, se bidden på dig vänta.
eller: Lebfjen och tröst, och skapad blott att lida.

i. v.

Ei ole enä iloo eikä Saloo,
 Waikka mun tähty aluu Surusa,
 Eill' mieleni muistuu miel' se loma palo,
 Tunga tühden sydämen' on surusa,
 Kuin Pappset ne itkit ja Shrifet huusit,
 Hädäsä apua odotit ja prsit,
 Ja kellok ne klappasit niin kowasti ;:

Pahu ja itku oli aiwan suuri,
 Pekko ja häämästys hirmuinen,
 Peikisti huusit kyll' jatkain jauri,
 Ah! auta waltia en waimallinen,
 Rutu' woi sitä heitkää ihmisen woima,
 Kuin silloin nähtin ja moni wiel' soima,
 Noste mun sydämbäni suretta :—

Kielto ja Kellot ynnä Urkuin, Kansa,
 Suhoari tulesba tajoitettin,
 Kaupungin Kaunis Koreudeksansa,
 Murnuiki maahan mataloittin,
 Tain kuuluiuin Kaupungin kopia ja tules,
 Kasu ja kaunistus en nyt jo mulda,
 Ja muutit en mustana muhettii :.

Mutt odotus ja toivo on muil' vielä
jälill',

Wai! Pohjasta kappaleen kymmeillä,
 Ne lisäwät karkimist' joka murhen wäällä,
 Ei pyhywäist' iloa oltan meill',
 Wai! lapseni itkee ja puintorest' huunta,
 Syy! Herra noi kymmeit' iloksi muunta,
 Se oli minun toivonni ijäti täällä :—

Se eii silloin mäs kalli kauhia suulla,
Ett' warkaus eii niin weliassa,
Ei sitä eä woi kukaan suulla,
Kuin weliaks woi touden allansa,
O! amercin sydän O! lietteu halu,
Kunns jultsest ryöwätä tähtimäisä taluu,
Sunga hän weliassa wapahti :.

Missio ett' korean wies? se pähkä koiitta,
 katei rakkohopei tuihwat koiittusen,
 Missä sä maahdat sil' tamarall' woiitta?
 Se kaata sun kauriaan fahotukseen,
 Si! Patanut tundo Si! maimainen wiesi,
 Ah! missika Ah! missika ett' kosto on jölli!
 Kutt' k'Ölra sun silmäsi wii awatton si!

Myös tämä Matthias Jernvallin runo tuli suosituksi. Siitä otettiin seitsemän painosta, niistä yksi Vaasassa ja kaksi viimeistä Turussa 1853. Jernvallin arkkiveisu kuvaa keskitetysti ja havainnollisesti Turkuä kohdannutta suurta onnettomuutta, josta osaltaan aiheutui yliopiston siirtäminen Helsinkiin ja Helsingin tekeminen pääkaupungiksi 1829.

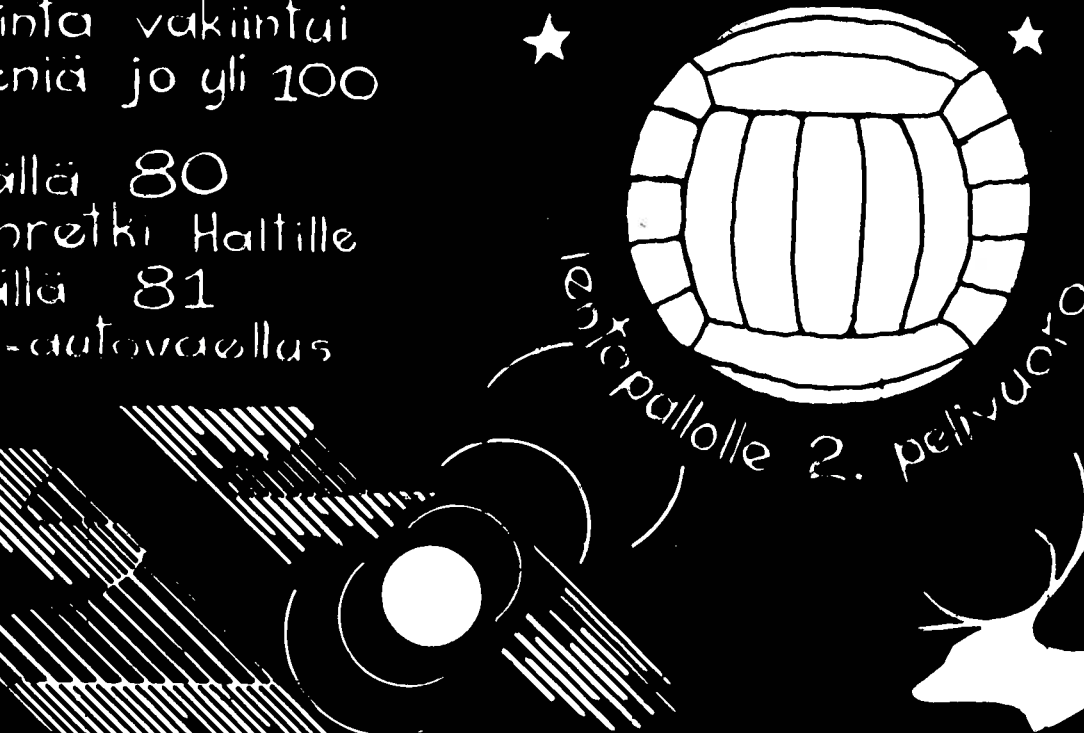
On kolme muuta suomenkielistä arkkiveisua Turun palosta, niistä yksi painettu Oulussa 1827 ja kaksi Turussa 1828. Jernvallin Wärsyihin verrattuina ne ovat laveampia ja laimean sävyisiä. Oulussa painetusta runosta ja Carl Heleniuksen Lohduttawasta Laulusta on kaksi painosta, Daniel Ekvallin Walitus Wirrestä kolme.

Matthias Jernvallilla oli ilmeisiä runoilijan lahjoja. Hänen kaksi pai-

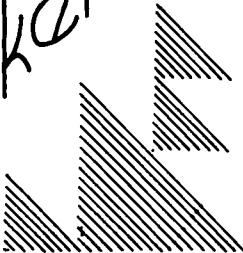
Jatkuu sivulla 38

80-luku, ja
toiminta vakiintui
jäseniä jo yli 100

kesällä 80
lapinretki Haltille
kesällä 81
linja-autovaellus

SNHY:n
foto-kerho

vuoden 1980

epäpoliittinen SNKY pyrkii luomaan jäsenkunnalleen vireät kehykset harrastaa, kehittyä ja elää

TALVI

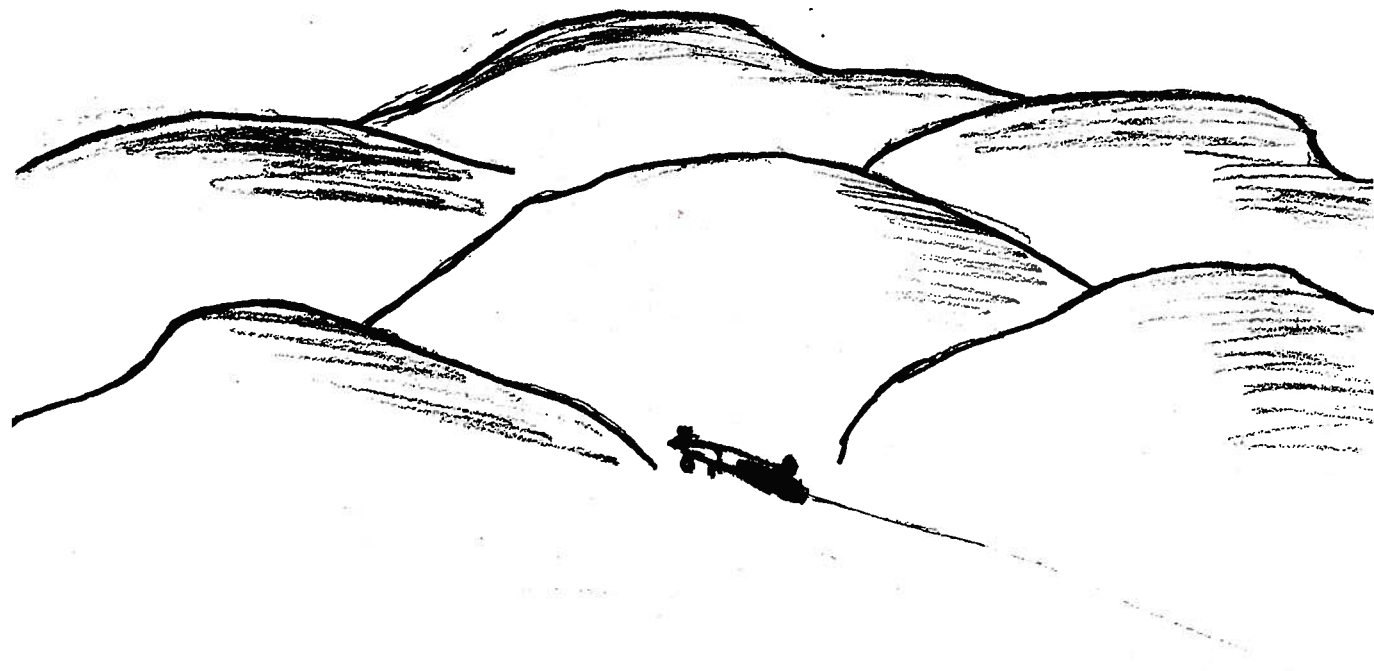
valokuvauskilpailun aiheena

toiminta rahoitetaan
kunnallisella
nuorisotukilla
ja jäsenmaksuilla

sänky on leveä
ja
siinä on tilaa
kaikille ,
myös

SINGLE

TUOMO SOINI

Joulupukin perhe

BIRGITTA SIIVONEN

Joulumuori puuroa keitti ja mausteita mukaan heitti. Joulutontut, punaposket lahjoja ahersivat ja Joulupukin kuorsausta kuuntelivat. Kun sitten muorin puuro Joulupukin nenään tuoksahti, hän äkkiä heräsi ja pöytään istahti. Kun muori puuroa alkoi jakaa niin tontutkin pöytään kipittivät peräkanaa. Kun kaikki puuronsa söi,

niin Joulupukki käsiään löi ja sanoi näin: Nyt tontut, poro syöttäkää ja pulkan eteen valjastakaa. Lähdemme nyt joka taloon lahjoja jakamaan. Niin tontut joulupukin määräyksestä tekivät ja sitten he lähtivät. Vain Joulumuori kotiin jäi. askareitansa hoitamaan ja tonttujen sukkia parsimaan.

Pieni jouluenkeli

RIKKALEENA SOINI

Pieni jouluenkeli oli hyvin surullinen vaikka oli jouluaatto. Isot enkelit olivat sanoneet hänelle: "Et saa lentää maahan vielä pitkään aikaan. Olet liian pieni."

Pieni jouluenkeli tuli silloin hyvin surulliseksi ja hän oli surullinen vielä jouluaattonakin. Edes se ei häntä lohduttanut, että hän saisi jouluna vaaleanpunaisen varpasiin asti ylettyvän pumpulimekon.

Pieni jouluenkeli katseli maan päälle reikästä, jota ihmiset sanovat tähdeksi. Hänen mielestään maan päällä olisi varmaan mukavaa. Hän voisi lennellä edestakaisin ja katella ikkunoista sisään. "Voi, kun olisin jo iso enkeli!" pieni jouluenkeli huokaisi. Hän kurkisti oikein, oikein syvälle, jotta näkisi paremmin maahan. Silloin se tapahtui. Pikkuinen jouluenkeli putosi aukosta suoraan maan pinnalle valkeaan kinokseen. Ensin jouluenkeli oli onnellinen, kun oli päässyt maahan, mutta sitten hänen varpaitaan alkoi palella. Lyhyt ja ohut mekko tuntui kylmältä. Kun jouluenkeliä vastaan tuli rikas ja saita mies, enkeli kysyi: "Saisinko tulla lämmittelemään taloonne?" Hän tuli hyvin surulliseksi, kun mies kielsi ja sanoi, ettei hänen talonsa ole köyhäinkoti.

Yhtäkkiä pieni jouluenkeli muisti, että hän osaa lentää, ja hän lensi aina vain ylemmäs. Saita mies katseli ihmeissään ja ajatteli, että kai hänen silti pitäisi perustaa köyhäinkoti, ettei kuvittelisi näkevänsä enkeleitä.

Kun enkeli saapui taivaanportille, muut enkelit, isot ja pienet, riensivät häntä vastaan. Ne kertoivat, että häntä oli etsitty kaikkialta. Kaikki kuuntelivat ihmeissään, kun pieni jouluenkeli kertoi pudonneensa reiästä. Reiät luvattiin heti tukkia keltaisella paperilla ja isot enkelit lupasivat ottaa pienen joulukelien mukaansa, koska hän oli osannut lentää takaisin taivaaseen.

Ävikin lasitehtaan puhaltajasuku Winterbäck

KEIJO HOLSTI

Maakunta-arkiston hoitaja Y. S. Koskimies on julkaissut selvityksiä useista Ävikin lasinpuhaltajasuvuista, mm. Winterbäckeistä, Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen vuosikirjassa. Oheinen esitykseni pyrkii olemaan jossakin määrin yksityiskohdaisempi kuin Koskimiehen julkaisema juuri tämän mainitun suvun kohdalla.

En kykene antamaan lisätietoa suvun alkuperästä enkä menemään ajassa taakse päin siitä, mihin Koskimies on päässyt: v. 1706 syntyneeseen kartanonvouti Jonas Winterbeckiin. Edellinen tutkija on arvellut, että suku on ruotsalaista alkuperää. Ilmeisesti nimi on Ruotsissakin harvinainen. En ole onnistunut löytämään sitä erinäisistä laajoista kokoomateoksista, mm. Upsalan yliopiston matrikkelille ajalta 1595—1817 nimi on tuntematon, niin valtaisa kuin sen nimivalikoima onkin. Yhdyssanan muotoisuus lieinee ominaista varsinkin 1700-luvulla muodostetuille sukunimille. Täysin poissa laskuista ei lieene sekään, että nimi olisi kotimaista perua. Voi leikkiä vaikkapa sellaisella ajatuksella, että sillä on yhteyttä Someron Talvisillan kylään. Onhan Winterbäck suomeksi Talvipuro. Se voi toisaalta olla jokseenkin mieltävaltainen muodoste lukuisten muiden saman tyyppisten nimien tavoin (Bergström, Österbladh jne.) eikä

sen siis tarvitse viitata esim. johonkin jäljitettävissä olevaan paikannimeen.

Kuten selvityksestä näkyy, Winterbäckin suku liittyy Ävikin lisäksi toiseen lounaishämäläiseen lasiteollisuuslaitokseen, Nuutajärveen. Tulokoon mainituksi, että Nuutajärven palveluksessa on ollut vuodesta 1803 lähtien useita Söderberg-nimisistä työntekijöitä, tämä nimi viilauttaa myös Ävikin historiassa. Li-

säksi tapaa Nuutajärveltä somerolais-somerniemeläistä Sahlberg-nimeä, joka on alun perin ollut sotilasnimi ja lieinee johtunut Salkolasta. Nyt siis kuitenkin keskitymme Winterbäck-sukuun, pääasiallisena lähteenä Someron, Somerniemen, Tammelan, Urjalan ja Ävikin tehtaan srk:n arkistot:

Taulu 1.

I Jonas (myös: Jöran) Winterbeck, synt. 1. 5. 1706. So-

merniemen rippikirjojen mukaan Kopilassa 1755—1763, jossa historiakirjojen mukaan puutarhuri (1760) ja vouti (1763). Muuttanut perheineen Jokioisille 1763. Kartanonvoutina Tammelan Haudankorvan Jaakolassa v:sta 1764 lähtien. Kuoli Somerolla Ävikin lasitehtaalla 15. 7. 1777. Puoliso Anna Laurintytär Kelman, synt. 1.1. 1723. Elossa 25. 5. 1784, mutta mahdollisesti kuollut sam. v. Jokioisilla.

(II) Lapsia:
Asta, synt. 14. 4. 1746.

Jonas. Taulu 2.
Niels, synt. 29. 9. 1754. Taulu 3.
Anna, synt. 3. 3. 1757. P:o puusepänkisällä Simon Palin Turusta, vih. Somerniemellä 1. 1. 1788.

Kristiina, synt. 21. 9. 1760 Somerniemen Kopilassa. Kuollut 1784. P:o Palikkalan Heikkilän renki Antti Matinpoika.

Georg(ius, myös: Jöran), synt. 3. 4. 1763 Kopilassa. Taulu 4.

Maria, synt. 27. 2. 1766 Tammelan Haudankorvan Jaakolassa. P:o 2. 6. 1796 räätäli Nils Ihebom Someron Ävikin tehtaalla.

Johan, synt. 18. 6. 1772 Haudankorvan Jaakolassa. Saanut Urjalan Nuutajärvellä ollessaan esteettömyystodistuksen avioliittoa varten 2. 11. 1794.

Taulu 2.

I. Joonas Winterbeck. Luultavasti Jonas Winterbeckin (Taulu 1) poika. Syntymäpaikka ja -aika ei tiedossa. Ei mainita Somerniemen rippikirjoissa 1755—63 eikä myöhemminkään, joten ehkä jo tuolloin poissa vanhempiensa luota. Kuollut 1793 Huhdissa. Perunkirjoituksen yhteydessä 30. 9. 1793 velkojiensa joukossa mainitaan Nils Winterbeck. Korpraali UJR:n everstiluutnantin komppaniassa. Puolisot: (1) Anna Bertilintytär, kuollut n. 1789: (2) Margaretha Henrikintytär, jonka kanssa keskinäinen testamentti 2. 12. 1790 Urjalassa.

(III) Lapsia: kaikki naimattomia 1790:

1. Jonas.
1. Marja Kristiina, p:o (jo 1794) sotamies Mats Blomstedt.

1. Anna, p:o (jo 1794) Matti Henrikinpoika.

1. Katariina, p:o (jo 1794) sotamies Bertil Kamp.

1. Juljana, p:o (jo 1794) korpraali Jaakko Jaakonpoika.

2. Brita.
2. Maria.

Taulu 3.

II. Niels Winterbeck, synt. 29. 9. 1754. Lahden kartanon palvelukseen 1768. Asui Lahden Ketolassa 1771—76, Ävikin Sillanpäässä 1777 lähtien, lasitehtaan palveluksessa ”tamppaajana”. Kuoli keuhkotautiin 3. 6. 1794. Puoliso Somerolla 28. 12. 1772 Sara Juhontytär, palvelijatar Lahden kartanosta, synt. 1749, kuoli 2. 12. 1817 Ävikissä, Nummilassa.

(III) Lapsia:

Eva Lisa, synt. 2. 9. 1773 Someron Lahden Ketolassa.

Charlotta Christina, synt. 9. 7. (tai 8?) 1778. P:o 7. 12. 1806 Kosken Tl. Patakosken Sarjan renki Jakob Matinpoika Julin, synt. 25. 2. 1785.

Caisa Lovisa, synt. 31. 10. 1783. Asui äitinsä luona tämän kuollessa. Muutti Paltaan.

Anna Renata, synt. 20. 1. 1791 Someron Ävikissä. Kuollut 8. 4. 1794 ”päänsärkyyn”.

Taulu 4.

II. Georg(ius, myös: Jöran) Winterbeck, synt. 6. 9. 1763 Somerniemen Kopilassa, kuollut Somerolla 12. 7. 1810. Tuli Tammelan Kuhlalasta 1775 Somerolle Lahdenkartanon rengiksi ilman muuttokirjaa. Lasinpuhaltajaksi Ävikin lasitehtaalle 1782. Puolisot: (1) Somerolla 2. 10. 1785 Elisabeth Winberg, palvelijatar Lahden kartanosta, synt. 1751, kuoli Somerolla 29. 5. 1802 halvaukseen, vanhemmat mahdollisesti Mustialan kartanonvouti Eric Joh. Wijnberg ja Anna Lisa Sture Urjalan Menoisista, vih. Urjalassa 27. 12. 1749. (2) Somerolla 1802 Ulrica Lovisa Sohlgren Korpilosta, synt. 22. 10. 1776, muuttanut Ävikistä Kimalaan 1817, asunut ainakin Ryhdässä 1830 sekä 1849—57 rippikirjojen mukaan tyttärensä Ulrica Wihelminan perheessä Söderkullan kartanon Krouvin torpassa. (Ei siis kuollut 1817, kuten Koskimies mainitsee ilmeisesti tulkiten merkinnän ”abit” muodoksi”obiit”.) Vanhemmat Ävikin lasitehtaan suutari, sittemmin lasikaupias Johan Sohlgren, synt. 1722, kuoli 18. 3. 1806 Korpilossa, sekä

Elisabeth Juhontytär Söderberg, synt. 7. 5. 1741 ja kuoli 30. 12. 1815 Ävikissä.

(III) Lapsia:

1. Gabriel, synt. 1785. Taulu 5.
1. Anna Fredrika, synt. 11. 1. 1787. Muutti Somerniemelle Pali-kaisten kartanoon n. 1805.

1. Daniel Fredric, synt. 10. 7. 1790 (?). Muutti Turkuun 1805.

1. Agatha Elisabeth, synt. 1. 1. 1795, kuoli 28. 6. 1795.

1. Franciscus, synt. 20. 8. 1796. Muuttanut Urjalaan.

2. Otteljana, synt. 22. 11. 1803, kuoli 12. 4. 1806.

2. Ulrica Wilhelmina, synt. 12. 4. 1807, kuoli 6. 1. 1875. Palvelijattareksi Söderkullaan Ryhdältä 1830. P:o Söderkullan Krouvin torpan torppari Kustaa Heikinpoika, synt. 6. 7. 1812, kuollut 13. 11. 1874.

2. Gustaf, synt. 20. 4. 1808, kuoli 26. 1. 1810.

Taulu 5.

III. Gabriel Winterbeck. synt. Somerolla 1785 (ks. Taulu 4). Muutti Urjalaan 1805 Nuutajärven ruukin lasinpuhaltajaksi. Avioitui 24. 4. 1808 taloudenhoitajattarensa Ulrica Sophia Lindströmin kanssa, synt. 10. 3. 1782. 1820-luvulla Sälinkään, Tourulan ja Bergan tehtailla lasinpuhaltajana.

(IV) Lapsia:

Anna Charlotta, synt. 27. 8. 1808.

Vilhelmina, synt. 4. 10. 1811.

Maria Sophia, synt. 22. 3. 1813.

Fredrica Agata, synt. 8. 1. 1816.

Matilda Mariana, synt. 1. 4. 1818, kuoli 21. 5. 1819.

Berndt Wictor, synt. 3. 2. 1820.

Edellä esitetyn lisäksi mainittakoon, että vuosien 1810—1815 Someron rippikirjassa ilmoitetaan Kökön torpan asukkaiksi pitäjänmuurarimestari Johan Häggström, synt. 21. 2. 1755 ja vaimonsa Eva Vinterbäck, synt. 26. 4. 1766, kun muuta mainintaa tästä Evasta ei löydy, voi vain arvella hänen kuuluvan Taulussa 1 lueteltuun lapsiparveen, joloin joko hänen tai Marian synty-määjässä on virhe. Y.S. Koskimiehen selvityksessä on mainittu Niels Winterbeckin tyttärenä Sara Gustava (kuollut 28. 5. 1794) sekä Georg Winterbeckin tyttärenä Lisa Stina (kuollut 23. 1. 1794), joiden henkilöllisyyttä en ole käytettävissäni oleiden lähteiden niukkuuden johdosta voinut tarkistaa.

Kun pukki otti lopputilin

ANU RANTANEN

Oli kaunis talviaamu. Auringon säteet kimmelsivät hangella ja Joulupukki pauhasi pajassaan täydellä kurkulla. ”Äkkiä vettä, paperinukke on syttynyt palamaan. Ei, ei sitä vesisankoa sinne, vaan tänne! Ei, ei minulle vaan tuonne...” Joulupukki oli harmissaan. ”Aina näitä joulukiiireitä. Ei ikinä lomaa. Pitäisi ottaa lopputili ja nostaa joku toinen sijalleni. Tonttu Nokkava, hän olisi hyvä. On ollut niin ahkerakin. Kysympäs muorilta.”

Niin joulupukki lähti nostelemaan tossua keittiöön, jossa joulumuori paistoi possua. ”Kuules joulumuori, mitäs tuumaisit, jos ottaisit lopputilin!” ”Lopputilin!”? ällisteli joulumuori. ”Niin, kun tuo selkäkin jo vai-vaa ja näkökin on huonontunut”, puolusteli joulupukki. ”Hyvä on sitten mutta kenen otamme uudeksi joulupukiksi?” kysyi joulumuori ihmetellen. ”Se on salaisuus”, joulupukki sanoi ovelana, ja tallusteli keittiöstä pois.

”No niin, keskeyttäkäähän työt! Minulla on asiaa,” joulupukki karjui kurkku käheänä. Kaikki riensivät kuuliaisina paikalle, paitsi tonttu Nokkava. ”Miksi et tule tänne, tonttu Nokkava?” kysyi joulumuori ihmeissään, ja ajatellen että tonttu Nokkavasta ei ainakaan tulisi joulupukkia. ”Mitä se sinulle kuuluu? Minulla on tämä työ kesken. Tulen vähän ajan päästä”. Pian tonttu Nokkava saikin työnsä valmiiksi ja tuli muiden joukkoon. ”Minä olen nyt sitä mieltä, että otan... krhm... lopputilin. Näköni on huonontunut ja selkäni kipeä. Olen ajatellut... hm luovuttaa sijani tonttu Nokkavalle!” ilmoitti joulupukki tärkeänä. Joukosta kuului epäselviä vastalauseita. Vihdoin vanhin tontuista rohkeni ja sanoi: ”Jos joulupukki niin määrää

on toteltava, vaikka emme yhtämieltä olekaan. ”Minäkö joulupukiksi?” tonttu Nokkava sanoi muka vaatimattomasti, vaikka äänessä haisi omakehu. Ja jos oikein kuunteli, niin äänensävyistä kuului hyvin, ”Minähän sanoin.” Muut eivät sanoneet mitään, vaan riensivät kiireesti töihin.

Joulupukki huudahti vielä: ”Minä olen virassani vielä tämän päivän loppuun. Jään kuitenkin muorin kanssa tänne asumaan, vaikka otankin lopputilin.”

Kun seuraava päivä alkoi vasta olla alul-laan, kuului jo Nokkavan uuden joulupukin ääni komentavana ja käskävänä. ”Laatikot tänne, hoitakaa porot, tuokaa punaista maalia”... Tontut tekivät minkä kerkesivät, eikä Joulupukki Nokkava ollut vielääkään tyytyväinen.

Näin kului viikkokausia, kunnes vihdoinkin tuli jouluaatto. Joulupukki Nokkava pak-kautti tavarat rekeen, ja pian kiiri enää tiukujen kilkatus kaikuna tunturien seinästä. Talvinen kuu loisti taivaalla, kun Joulupukki Nokkava saapui Matin ja Liisan luo Hankimäelle. Joulupukki Nokkava astui pois reestä, otti lahjakonttinsa ja astui sisälle. Oikopäätä hän alkoi jaella lahjoja sanomatta sanaakaan. Liisa oli tyytymätön lahjaansa ja kysyi: ”Miksen minä Joulupukki saanutkaan itkevää nukkea?” ”Mitä se sinulle kuuluu?” sanoi Joulupukki Nokkava nokkavasti. Liisa alkoi itkeä, ja samoin Matti, sillä hän tuli surulliseksi kun Liisa itki.

Oli jo myöhäinen yö, kun joulupukki Nokkava saapui takaisin kierrokseltaan. Porot olivat väsyneitä ja tarpoivat lumessa. Kuu oli mennyt pilven taa ja tietä ei näkynyt. Tontut tulivat vastaan, veivät porot pilttui-siin ja antoivat niille paljon hyvää, että ne

saisivat sillä tavalla osansa joulusta. Nokkava laahusti huoneeseensa, retkahtaen sänkkyynsä kuorsaamaan, ja siinä hän oli koko yön, liikahtamatta.

Seuraava aamu koitti, kun tontut heräsivät pirteinä ja reippaina. He odottivat postia, jota yleensä saapui runsaasti joulun jälkeen. Posteljooni saapui punaisena ja hengästyneenä ja huohotti: ”Tässä, teille kirje! Tämä kirje on kyläläisten ja myös minun puolesta. Antakaa se lopputilin ottaneelle, vanhalle joulupukillenne. Näkemiin”, posteljooni sanoi ja häipyi tiehensä.

Sillä aikaa lopputilin ottanut joulupukki ajatteli: ”Miksi otin lopputilin? Kyllähän minä olisin pärjännyt. Joulumuori oli oikeassa. Olisin vain pitänyt virkani. Samassa ovi au-keni ja eräs tontuista ojensi pukille kirjeen ja snaoi: ”Enempää ei postia tullut ja tämäkin tuli teille”. Joulupukki avasi kirjeen ja ajatteli samalla: ”Kyllä kyläläiset varmasti piti-vät uudesta joulupukista kun kirjoittivat vain yhden kirjeen yhteisesti”.

Kirje oli seuraavanlainen: Rakas Joulupukkimme. Emme pitäneet uudesta joulupukista. Hän oli hyvin epäkohtelias lapsille. Eikä edes toivottanut meille hyvää ja hauskaa joulua kun astui sisälle pirttiin. Kirjoitamme kaikkien puolesta ja toivomme että otatte virkanne takaisin. Sekä teidän, että meidänkin puolesta. Toivoen joulupukkia takaisin. Kyläläiset.

”Hm, ...hm..., vai... Mitä minäkö virkani takaisin? Saan taas jaella lahjoja ja nauhaa ja...” joulupukki riemuitsi, pomppien samalla työhuoneeseen selkävivusta tietämättömänä konsanaan. ”Siivous seis!” aloitti joulupukki. ”Kun... kyläläiset kirjoittivat näin että... haluavat minut takaisin virkaani”. joulupukki ehti sanoa, kun tontut alkoivat ilonpitoon ja rallattelivat. ”On Joulupukki Nokkava, jo pois virastaan. Mut vanhan joulupukin vaan me takas saamme taas!”

Tonttu Nokkava, entinen joulupukki kat-seli hiljaisena ympärilleen ja sanoi keskeyttäen riemunpidon. ”Nyt ymmärrän, etten olisi voinut pitää virkaani. Olin aivan liian nokkava. Mutta yksi pyyntö. Haluaisin nimokseni tonttu Muuttunut. Toiset seisovat hetken aikaa hiljaa, ja huusivat yhteen ää-neen sitten: ”Tottakai saat muuttaa nimesi!” Riemunpito olisi yhä jatkunut, ellei joulupukki olisi keskeyttänyt käskävänä. ”Nyt kirjoitan sähköen kyläläisille ja tonttu Nokkav... tonttu Muuttunut saa sanoa, hyväksyykö hän sen.

Hyvät Kyläläiset (Stop). Tonttu Nokkava pyytää syvästi anteeksi (Stop). Muuttaa nimensä tonttu Muuttuneeksi (Stop). Tv: Joulupukki ja tontut.

Nyt tapahtumasta on kulunut vuosia, ja joulupukki lastaa jälleen tavaroiitaan. Tonttu Muuttunut on ylennetty sihteeriksi ja muut tekevät entistä työtään, iloisina ja reippaina. Joulupukki lähtee matkaan. Sataa hiljalleen lunta. Hanki kimaltelee kuin tuhannet timantit kuun valossa. Pian kuuluu enää tiukujen kilkatus kun joulupukki häviää mutkan taakse poroineen, näkyen enää pienenä pisteenä, kuun hopeaisessa loisteessa.

tä tietää.

— Voi, jos se enkeli olisi lentänyt luokan ovesta ulos.

— Sillähän oli vain tekosiivet.

— Mutta oikea enkeli lentää, vaikka taivaaseen asti.

— Oletko varma?

— Niin äiti sanoi — ja kyllä äiti tietää.

Ramaisi. Vuorosanat harvenivat — — silmät painuivat kiinni.

Äiti alkoi hätääntyä, kun ei poikia kuulunut. Hän lähti Turrekoiran kanssa etsimään. Tulivat metsän reunaan. Turre nuuhki ja haukkui oravaa, nuuhki ja tuli havumajalle, meni sisään ja nuolaisi Mikon poskea.

— Täälläkö ne hakojen hakijat ovat? Mikä lepopaikka tämä on? äiti kyseli.

— Kiva paikka! Ei palellutkaan, Verner sanoi.

— Otettiin pienet nokoset. Näin unta Joulupukista, Mikko kertoi.

— Hau, hau! Turre haukahti. Se oli komento kotiin.

Kun tultiin kotipihaan, niin pojat hieroivat silmiään.

— Mitä! Äsken tehdyt lumiukot olivat käyneet piiriin.

— Kuka ne tuolla lailla siirsi? Mikko tivasi.

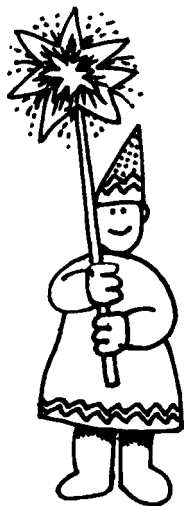
— Ei niitä kukaan siirtänyt. Itse ne piiriin menivät.

— Ei kai sentään?

— Tonttupiparitkin leivinpellillä pistivät piiriksi. Ja Leila-siskon leikkaamat punaiset tontutkin pyörivät pöydällä piiriä.

— No on se ihme! Miksi kaikki piiriin? pojat kyselivät.

— Kas, joulukun onkin sellainen "piiri pieni pyörä" -juhla, äiti nauroi ja vei pojat sisälle päivämehulle.

Jouluna posket innosta palaa

Keskellä pimeintä talviaikaa lasten riemuisa laulu kaikaa: "Joulu on tullut! Joulu on tullut!" On lapsille joulussa taikaa.

Niin paljon koetetaan tehdä salaa. Äidinkin posket innosta palaa kun hän käärojään kätkee. Niitäpä penkomaan lasten mieli halaa.

Vihdoin jo viimeinkin sanoo taatto: "Lapset, tänään on jouluaatto." Heti juostaan ikkunaan katsomaan joko näkyy tonttujen saatto.

Tokihan! Monet lahjat he kantaa ja itse Korvatunturin ukki ne jakaa ja antaa. Kiitokset saa ja kiireesti lähtee eteenpäin, kauas kohti taivaanrantaa.

Tuvassa pitkään riemua riittää lapset kun laulaa, leikkii ja kiittää. Hyvä mieli on kaikilla. Mummo hiljaa kädet yhteen liittää.

Vaari nousee ja sauvaan tukee. Paksusta kirjasta hartaasti lukee joulun sanoman suuren. Sen niin taiten hän sanoiksi pukee,

että lapset ihan paimenet nähdä voivat ja enkelit, jotka tiedon toivat: "On syntynyt Messias, Vapahtaja." He kuulevat myös miten taivaan harput soivat.

Jo alkaa juhlava, rauhaisa yö. Tauonnut on arkinen aherrus, työ. Iankaikkisesta iankaikkiseen kimmeltää taivaalla tähtivyö.

Oula

Hämäläisten härkätie somerolaisten sonnitie mustalaisten mullitie

KAI LINNILÄ

Hämeen härkätie on Someron kunnan alueella erikoisen merkittävä, koska se kulkee täällä 28 kilometrin matkan jokseenkin miellyttävien näkymien vallitessa. Härkätien liittyy runsaasti Someron alueella muistoja, joita kultaavat maan hallitsijoiden — Ruotsi-Suomen kuninkaiden sekä Venäjän keisarin ja Suomen suuriruhtinaan vierailut paikkakunnalla eri aikoina.

Hämeen härkätieellä on ollut huomattava merkitys myös alueen paikallisille oloille. Juuri valtavyölin takia Somerolle on aikoinaan sijoitunut jokseenkin huomattava määrä kartanoita. Maataloustuotteet pääsivät pitkin Härkätietä niin Turkuun kuin Hämeenlinnaan. Härkätien hämäläisessä päässä oli sitä paitsi erinomainen yhteys myös itäiseen Viipuriin.

Jo suomalaisen teollisuuden historian alkuaikoina Härkätieellä oli merkitystä somerolaisen teollisen tuotannon valmistajien kuljetusreitteinä. 1700-luvulta lähtien Somerolta kulkeutui eri puolille maata lastavaraa, myöhemmässä vaiheessa savesta muokattuja tuotteita, saviastioita, tiiliä ja miksei myös salaputkia.

Hämeen härkätie on kokenut satojen vuosien aikana muutoksia niin linjauksen, tien leveyden ja kunnan puolesta. Maastossa, metsiköissä, soranottoaikoilla, jonkin talon pihalla voi paikkakunnan väki yhä näyttää entisten aikojen Härkätien pohjaa, joka on enemmän tai vähemmän metsittynyt käytöstä poistuttuaan. Vaikka tiedämme että historiallinen tie on paikoin poikennut oikeasta uomastaan ja tullut nykyajan linjaukseltaan tarkoituksenmukaisemmaksi, on tätä 28 kilometrin jaksoa kuitenkin pidettävä erinomaisesti säilyneenä kokonaisuutena, jota pitkin kannattaa nautinnolla matkata.

Hämeen härkätie alkaa Turusta läpi Lounais-Suomen järvettömän seudun. Alkutaipaleella ei uskoisi matkaavansa tuhatjärvien Suomesa. Mutta alku ei ole vedetön, joki on hallitseva tekijä maisemassa, ja Aurajoen huomasi vanhalla Härkätieellä aikaisemmin paremmin kuin nyt. Tultaessa sisemmäksi maata, Varsinais-Suomen ja Hämeen rajamaille jokinäkymä vaihtuu Paimionjoeksi.

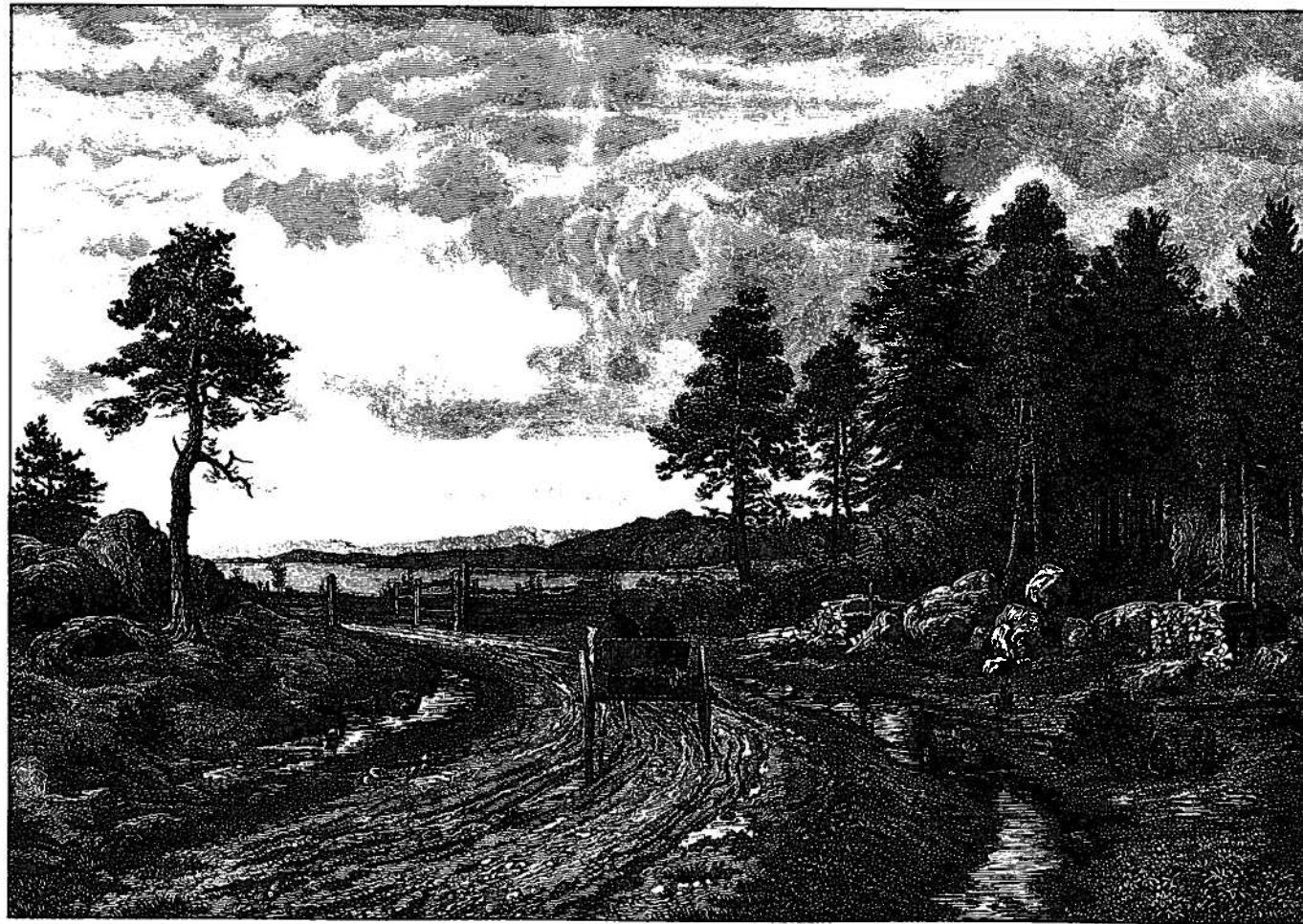
Hämeen härkätien vallitsevia näkymiä ovat vankat maatalousmaisemat, jo varhain pelloiksi muokatut pinta-alat. Tällä maatalousalueella metsät ovat näkymässä enimmäkseen syrjässä.

Härkätien tuntumaan tuleva järvialue alkaa vasta Hämeen puolella. Somerolaiset pienten järvien vesijaksot eivät kuitenkaan ole niitä vielä täydessä mitassa, vaan järvisyys alkaa Tammelan alueella. Täällä ovat myös metsäiset näkymät Varsinais-Suomea yleisemmät.

Miksi Härkätietä sanotaan härkätieksi?

Hevonen on ollut maassamme yleinen vetoeläin, poikkeuksen muodostaa kuitenkin Lounais-Suomi. Täällä pidettiin perinteisenä vetoeläimenä härkää, jonka perässä kulki niin aura kuin tavarakuorma. Suomalainen härkäkulttuuri rajoittuu jokseenkin pienelle alueelle: se on Varsinais-Suomen, eteläisen Satamakunnan, lounaisen Hämeen sekä Etelä- ja Keski-Pohjanmaan ilmiö. Tälle samalle alueelle keskittyy myös Suomen vanhin historiallinen asutus.

Hjalmar Munterhjelm: Maantie Tampereella. En resa i Finland — Matkustus Suomessa (1872-74).

Lounaissuomalaisten härkäkulttuuria pidetään ”ikivanhana”, ts. sen juuret palautuvat jopa esihistorialliselle ajalle. Etnologit ovat nähneet tällä juhtakulttuurilla yhteydet itämerensuomalaisten kulttuurin, Viiron ja Pohjois-Kuurinmaalle.

Toisaalta härkäkulttuuri on tunnettu myös Skandinaviassa, ja tanskalainen härkätie, Oksevej, kuuluu Tanskan vanhimpiin muinaisteihin.

Härkä on siis tallustanut Härkätiellä ja sen varressa satoja vuosia. Somerolla sanotaan olleen Suomen viimeisen härän Somerniemen Kaskistossa 1920-luvulla. Someron museon härkätallin viimeiset asukkaat myytiin teurastamoon 1915.

Härkäkulttuuria esitelläänkin Hämeen härkätien varrella Someron museossa sekä Rengon kotiseutumuseossa.

Turun ja Hämeen linnojen välillä yhteydellä on ollut valtakunnan staregian kannalta merkitystä jo 1200-luvun lopulta lähtien, jolloin Hämeenlinna sai alkunsa. Silloin tietä kulkivat ensimmäiset sota-

joukot. Ensimmäinen virallinen merkintä sotajoukoista on kuitenkin vasta 1570-luvun asiakirjoissa. Sen mukaan Härkätieta matkasi tuhansien jalkamiesten ja vajaan tuhannen ratsumiehen joukko.

Mutta maantie on ollut myös todellista sotanäyttämöä. Nuijasodan loppukahinat huipentuivat Marttilan kirkon vaiheilla Sigismundin joukkojen pysähtyessä täällä. Kaarle-her ttuan väki tavoitti uupuneen joukon ja tuhosi sen miltei viimeiseen sigismundilaiseen asti. Marttilan asukkaat ovat pystyttäneet tapauksen muistomerkin 1930-luvulla, mutta Koski Tl:n asukkaat väittävät että varsinainen verilöyly käytiin nykyisen Santion sahan seu- duilla.

Koska Suomi on tasavalta, tässä yhteydessä kannattanee kerrata vain muutama Härkätiellä, Someron maisemiin suuntautunut historiallinen majesteettipysähdys. Somero-Seura pystytti tien varrelle 1963 seitsemän muistokiveä kertomaan mahdollisten vierailuista. Tarkkaavai-

nen kulkija huomaa nämä viehättävät kivet kulkemalla hitaasti härkätieta. Se kannattaa muutenkin, hitaasti kiiruhtaen näkee enemmän.

Varhaisin tieto majesteetillisestä matkasta valtakunnan tiellä oli Juhana III:n matka Turusta Hämeenlinnaan 1559. Silloin kuningas söi ja yöpyi kirkkoherran virkatalossa. Ja 40 vuotta myöhemmin kävi kuninkaan veli, edellä mainittu Kaarle-her ttua voittoisan Marttilan taistelun jälkeen samassa pappilassa. Someron kirkkoherra sai tarjota ruhtinaallisen aterian myös sotaisalle Kustaa II Aadolfille vuonna 1614.

Jos hypähdämme Suomen autonomian aikaan, mainittakoon että ensimmäinen suurruhtinaamme ja Venäjän keisari Aleksanteri I tarkasti alamaisansa 1809 myös Härkätieltä käsin. Somerolaisten harmiksi keisari pysähtyi Ävikin ruukille ensimmäisellä kerralla vain käymälävisiitin ajaksi. Käynti oli harmillinen, koska visiittiin oli valmistauduttu etukäteen voimallisesti.

LASTEN KUVALEHTI

Piiri pieni pyörä

ESTER AHOKAINEN

Mikko ja Verner oliivat naapurukset. Kaksi vesseliä juuri siinä iässä, jolloin äidit huokailevat:

— Mitähän ne vekarat taas keksivät ja missä näin kauan viipyvät?

Nyt niillä oli hyvää aikaa keksiä kepposia, kun kuusijuhla oli jo ohi ja joululoma alkanut. Tuoltapa parustivat juuri pihaan.

Joulu oli ovella ja lunta portailla. Äiti lykkäsi luudan poikien käteen.

— Lakaiskaapa nyt portaat puhtaaksi, kun ei teillä ole muitakaan kiireitä.

— Onhan meillä hommia, Mikko sanoi.

— Mitä hommia muka tuollaisilla ekalaisilla? äiti kysyi.

— Saas nähdä sitten, Verner vastasi.

— Miksi meille on annettu näin vanhanaikaiset nimet? Koulussa ei ollut muita tällaisia, Mikko tiedusteli.

— Sehän on hyvä. Sitten ei ope sekoita teitä toisiin, äiti arveli.

— Mä olisin mieluummin Mika, Mikko sanoi.

— Ja mä Veka, Verner muistutti.

— Ne ovat teille isovanhempien perintö. Sitäpaitsi vanhat nimet ovat nyt valttia. Tohtorin pojasta tehtiin Tuomas ja kunnanjohtajan pojasta lisäkki, äiti valisti.

— Kas, kun ei Aapelia, Mikko nauroi.

— Kun portaat on puhtaat, niin

tehkää lumilyhty pihaan, kun lunta tuli näin runsaasti jo jouluksi. Laitetaan sitten aattona kynttilä tuikkimaan, että Joulupukkikin löytää meille, äiti ehdotti.

— Kiva! Kyllä tämä palloksi kiertyy.

— Laitetaan lumiukkokin, innostui Mikko.

Kun äiti sai joululeivät paistetuksi, toi hän pojille rusinapullat ja piparit maistiaisiksi. Pojilla olikin jo silloin kaksi lumiukkoa valmiina. Mutta palloja oli niin paljon, että he tekivät vielä kaksi pienempää ukkoa lumilyhdyn viereen vartijoiksi.

— Entäs sitten? pojat kyselivät.

— Hakekaa lähimetsästä havut porraspähkään! Siellä on kaadettu runsaasti kuusia. Hakoja kyllä riittää.

Pojat söivät piparit, työnsivät pullat taskuunsa, ottivat mäkikellän mukaansa ja lähtivät lähimetsään. Ladottuaan sopivanmittaiset oksat kelkkaansa he rupesivat katselemaan ympärilleen. Metsässä oli kaikkea mielenkiintoista.

— Hei! Katsohan tuonne!

— Minne?

— Tuonne isoon kuuseen.

— Ai! Sehän on Kurre Oravainen.

— Voi ressukkaa. Sille ei kukaan paista joulupullia.

— Ei niin.

— Annetaan puolikas pullastam-

me.

— Okei!

Pojat vetivät pullat taskustaan, taittoivat niistä puolet, Verner nosti Mikkoa, että saatiin palat alaoksan tyvisyvennykseen. Kun pojat menivät kauemmas kuusen juurelta, tuli Kurre heti ottamaan joulupullansa. Pesäänsä se ne viedä vilisti.

— Se on kiva kaveri.

— Ja aina yhtä iloinen.

— Mutta mikäs tuo tuolla on?

— Se on isojen poikien havumaja. Ne käyvät täällä leikkimässä ink-kareita.

— Mitä ne on?

— Intiaanileikkejä ja pum, pumkilpaa.

— Täällähän on oikein havuvuoteetkin.

— Ohhoh! Oikaistaan hetkeksi. Levätään ja lähdetään sitten vetämään hakokelkkaa.

Kuusijuhlatapahtumat pyörivät vielä mielessä.

— Kuusijuhla oli hauska.

— Oli se. Mutta mikä se sellainen Herodes oli?

— En minäkään oikein ymmärtänyt. Kai se oli jokin pomo, joka kommenteli toisia.

— Jouluenkeli oli kaunis.

— Sehän oli Siljamäen Sirkku. Isot pojat sanovat sitä Anne Pohtamoksi.

— Kuka se Anne sitten on?

— Joku missi tai kissi. Kuka niis-

halspannas on joku ylimääräinen lappu. Mikä erinomainen!

Iivari kattos, mitä lapus luki, allistys ja peljästys. Eikä siin montaa punast minuttii kulunu, kun Musti-paral alko oikeen tupenrapinat. Iivari paiskas oven silkiten seljällä ja löje saapastas permantoon. Ilma oli sakjanas ääntä:

— Musti, sää perhana, ulos, helkkari, niinkun olisit jo!

Soppii uskoot, et vei oman aikas, ennenkun Musti tajus yhtään mitään. Ei ikän mailmas se ollu ennen nähny Iivarii tommottena. Mittään pahhaa se ei tiänny tehnees, ja sen koiran aivoin läpitten kävi joku aavistus, et Iivari oli äkkiin tullu hul-luks. Mut mikäs siin valasi — toteltava oli, häntä koipeis välis se li-vautti ittes ulos, ja Iivari kiskasi porstuan oven kii niät ryskäätti.

Lujil se otti Iivarilkin. Ei auttanu muu kun paiskaat ittes sänkyyn ja siäl oikeen hunteeraat, kuin kovvaa voi elämä olla jos on sit ihminen takka luantokappala.

Musti jäi viäl pihan siula kuukui-lemaan, kuin asjat kehitty. Muttei ne miksikän kehittyyny, Iivarin ovi oli ja pysys kii. Keinot oli lopus, Musti lähti juasta jonkottamaan Jaatilaan päin, kiärsi sentään pikkupappilan pihatonnurkat. Joku julma vares siäl vaan raakus Haaviston pellol, se oli huamannu, et suuri keltanen kulkukolli hiiviskeli ojanpenkkail. Kun Musti pääsi liki, loikkas kolli pikkupappilan tappurimakasiinin alla häntä sojos. Olkootkin siäl — Mustii ei ny huvittannu! Se juasta lerputti yhtä soitto kotja saakka ja meni tallivinttiin maata.

Maatesas sil oli aikaa ajatella. Se ei voinu laata ihmeettelemästä, mikä Iivariin oikeen oli menny. Ei kertaa-kan sanonu ”Musti, tse, tse”, ei yhtä suupallaa antanu, ei selkakarvoi silittäny, muuta kun ulos vaan! Musti pääsi koiranunneen, mut kun se heräs, elämä tuntus mustanmus-talt. Nälkä oli kova, eikä se voinu olla muistamata Iivarin herkkupalo. Musti ols voinu vaikka vannoot, et siäl oli haissu paistetuil perunil, ja paistinpannu oli ollu totos. Musti oikeen uikutti, ja kuala valus leuka-piälist. Se lähti kättelemään, löytiskös mittään lohрутust. Kaivon viäres oli vatis puuroo. No, menet-teli sekin.

Näytti silt, et Isä-Anselmi ja Taka-Simolan muu väki rupes pääsemään tavoitteesas. Mustin oli kertakaikkiistas *opittava* pysymään koton! Mikäs talonvahti se simmo-ten on, kun kiärtää kyllä kun puu-ta ja maata, ei simmost hyväksy nimismiäs eikä poliisit, ja laki kiältää. Mustil oli saatava selväks tää läksy.

Mut Musti ei ollu päättäny ker-rast uskoot. Tarkemmin ajateltuus se sai miäles takkaat ja päätti kun päättikin yrittää piäntä partio-reet-kee Iivarin tykö. Se pääsi salavihkaa seuraaval aamul kylän raitil ja koh-ta jo hiljaa pikkasen haukahteli Ii-varin oven takan, jos vaikka Iivari huamais, vinkahteli ja raappas kä-pälälkin. Mut hukkareisu siit tuli, ei, ei auennu Iivarin ovi, ei monneen päivään. Yksinä sõi Iivari puuros ja papusoppas, ei yhtään läskinka-maraa takka luunsolmuu eres oven ravost koiral heittäny. Mailma näyt-ti Musti-paral kaikkein surkjemman puales.

Mut luuleks tei, et Musti oli mik-kään eilisen teeren poika! Se oli ko-kenu, ettei koirankan parane juur vähäst heivaat. Kun se tarpeeks monta kertaa vinkus Iivarin oven takan, niin lopultas ei Iivarikan en-nää kestäny: *OVI AUKENI*.

Ja silloin oli Mustil niin torestas lystii, et sit sil vasta lystii olikin, se nuali Iivarin kättä ja poskee, hyp-päs ja tanssas tasakäpälää. Kun Ii-vari sitä riamuu katteli, niin mel-keen oli vetet silmis. Ja niin jako kaks vanhaapoikaa sel päiväl yhren miähen sapuskat, ja sit oikasi Musti autuaallisena maata maton päälä.

Pahvilappu oli puronnu kaula-pannast — kialto oli lakannu ole-mast voimas.

Itte asjas Taka-Simolaskin oli jo aikaa ymmärretty, ettei puun ja kuaren välliin niin vaan pääse. Ja mikäs siin sit muukan autto, oli vaan annettava Iivarin ja Mustin lii-tol hiljanen hyväksyminen.

Sitä paitti kaikki oli sitä miältä, et Musti ansatti Iivarin ystävyren, se oli oikeen hyvä talonvahti, siisti ja rehellinen. Ja lastein kaveriks se oli vallan erinomainen.

Vanhenevan Mustin kohtaloks tuli äkkikualema lumisel kylätiälä auton raiteis. Mut se tapahtus pal-jon myähemmin, ja onkin taas sit jo vallan toinen juttu, niinkun toi Kip-linki sanoo.

Sitä joulua en unohda koskaan

JATKOJA SIVULTA 22

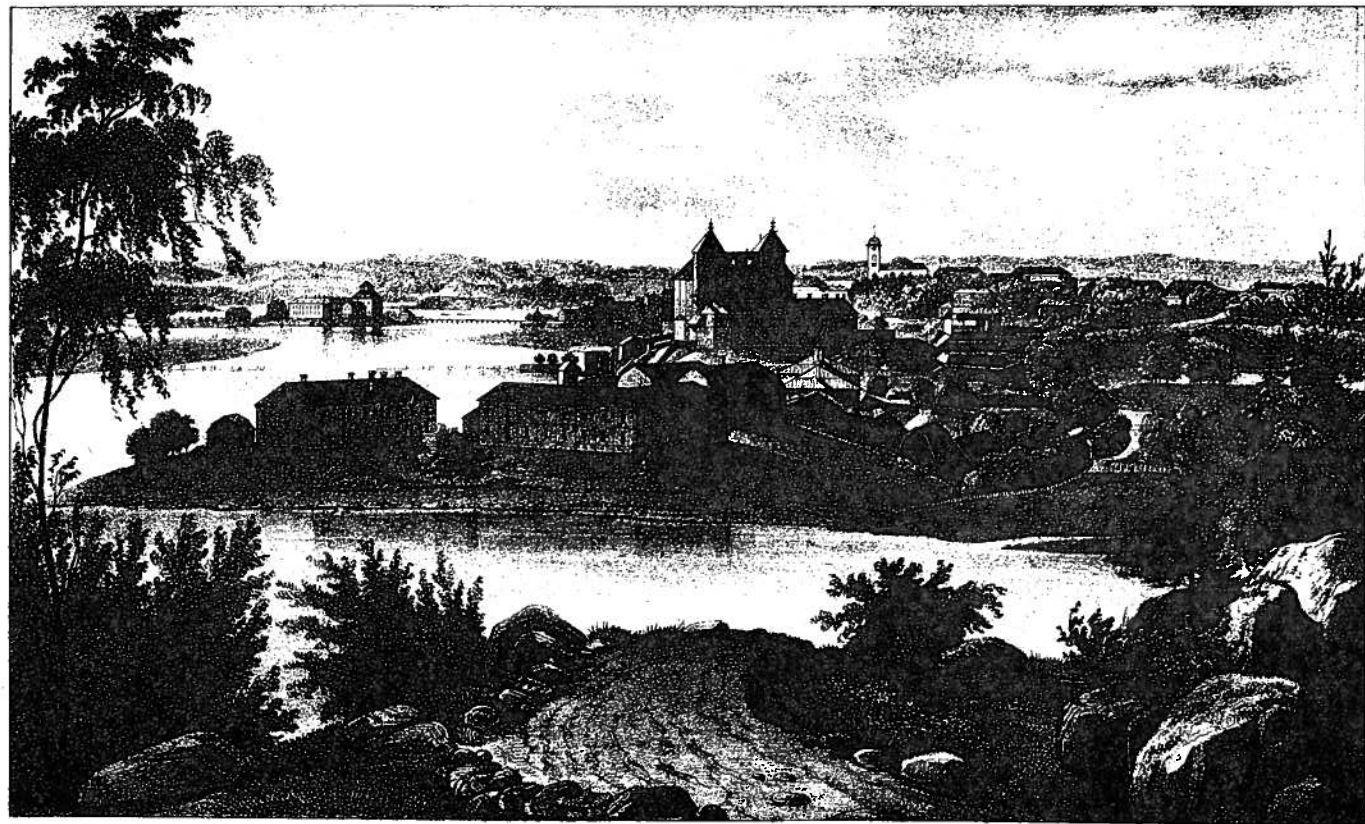
ja hautauduimme makuupussissa lehtikasaan. Kun oli metrin lehtiker-ros joka puolella, niin hetken kulut-tua alkoi sentään olla lämmin. Ajat-telimme jouluyötä ja Jeesuslasta siellä Betlehemin seimessä lähes 2000 vuotta sitten ja nukahdimme rauhalliseen uneen.

Aamulla kun valo alkoi hiukan kajastaa itätaivaalta vilutti senver-ran, että oli äkkiä noustava ylös ja taas marssimaan tielle kohti Espan-jaa. Eräs aikainen autoilija poimi meidät kuormansa päälle ja vei muutaman kilometrin, ensimmäi-seen aukiolemaan baariin. Toivotim-me taas hyvää joulua ja nyt hyvin ystävällinen ja joulumielinen kapa-kan isäntä tarjosi meille jokaiselle kahvit ja tuplakonjakit. Hetken ku-luttua veri alkoi taas kiertää kun-nolla suonissa ja olo parani huo-mattavasti.

Tämä on eräs joulu, joka aina on parhaiten säilynyt mielessäni, vaika niitä on tullut myöhemmin vie-tettyä aika merkillisissäkin paikois-sa. Se oli siis hyvä joulu.

Someron teräsvaari Mauno Vilkkinen on juuri kotiutunut pyörämatkaltaan maailman ympäri 27. 6. 1981. Foto Tapio Torila.

Magnus von Wright: Hämeenlinnan kaupunki. Finland framstält i teckningar (1845-52).

Kuningas Adolf Fredrik otti sitä-vastoin Härkätien matkailun nautis-kellen. Adolf Fredrik saapui Hä-meenlinnan suunnasta kesällä 1752. Someron Pajulan kylässä oli kieva-rissa valmistauduttu korkeaan vie-raaseen kunnolla. Härkätien ylle oli pystytetty kunniaportti. Kuningas pysähtyi laitteelle aamuvarhaisella ja seurusteli tovin kylälaisten kans-sa. Iltapäivällä hallitsija saapui pitä-jän toiseen päähän, Pitkäjärven ky-lään. Långsjön kartanon väki oli varautunut runsaaseen kestitykseen, jonka kuningas monipäisine seurueineen nautti ilomielin. Pitkäjärve-läise* antoivat tukholmalaivieraalle kyntönäytöksen härjillä, ja päivän päätteeksi hallitsija osallistui met-sästysretkeen.

Perimätiedon mukaan Härkätieta on sanottu hämäläisten ikivanhaksi tieksi Turun eli Aurajoen markki-noille. Samoin on todistettu että Härkätiehen yhtyy ja sen osasina on pakanallisen ajan muinaisteita. Täl-lainen muinaistie on yhtynyt mm. Tarvasjoella sekä etelästä että poh-joisesta tulevana reittinä. Samoin Härkätiehen yhtyy Someron ja Kos-ken rajalla Satakunnasta tuleva, Huovintien nimellä tunnettu pit-kätkö yhteys. Muinaisteinä tunnet-tuja erilaisia Huovintien pätkiä tun-

netaan Satakunnan alueella run-saasti. Useat näistä tiepohjista on yhä havaittavissa.

Varsin hyvän kuvan tästä Huo-vintien Hämeen ja Varsinais-Suomen raja-alueen jaksosta saa matkaamalla Pitkäjärveltä Kosken Urmaankulmalle ja Katinhännän kautta Hevonlinnan ja tästä edel-leen Parranvahan kautta Mellilän Huovintien rautatiepysäkillä. Huo-vintien itäinen jakso on jatkunut nykyisen Someron kirkon tienoilta Hirsjärven ja Paimion eteläpuolitse Oinasjärven tuntumaan. Täältä tie on haaroittunut pohjoiseen Tamme-laan ja kaakkoon Pusulaan päin.

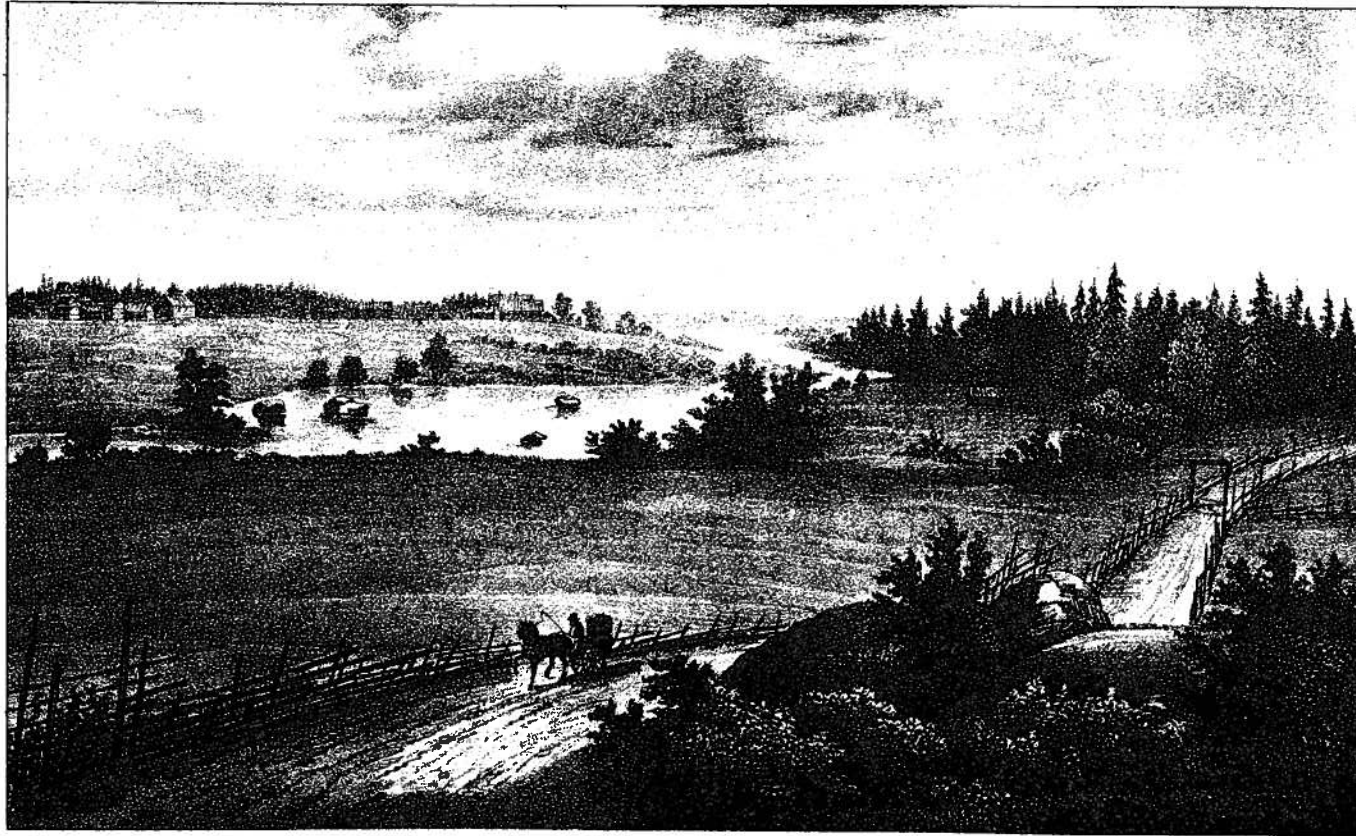
Someron Turunläänin puoleisilla osilla tunnetaan vanhastaan Kale-vantie, joka on yhtynyt myös Hii-dentien nimellä tunnettuun tiejak-soon, ja myös nämä muinaistiet ovat olleet sekä osasina että sivutei-nä yhteydessä Hämeen Härkätie-hen. Alussa tie näyttää kulkeneen Paimionjoen vesistön eteläpuolta.

Härkätien virallistuessa valtakun-nan tieksi se näyttää joskus 1400-luvun alkupuolella siirtyneen Some-ron puolella vesijakson pohjoisran-taa kulkevaksi tieksi. Sillanpään ky-lä mainitaan Härkätien maamerkki-nä ensimmäisen kerran 1460-luvulla.

Majapaikat olivat hitaan liiken-teen aikana ensiarvoisen tärkeitä kohteita. 1500-luvulla luetellut yö-pymispysähdyspaikat on kirjattu jokseenkin pitkin välein, 1556 mai-nitaan Somerolla, Portaan ja nykyi-sen Tarvasjoen välillä vain Lahti. 1700-luvulta lähtien on käsillä tark-koja tietoja kahdesta yöpymisseu-dusta Somerolla. Varsinais-Suomen suunnassa Pitkäjärvellä kievari oli 1703—76 Kökön talossa, 1776—83 Isossatalossa, 1783—93 Sillanpään Korrilla ja 1793—1809 Pitkäjärven Nummerlassa. Hämeen suunnassa Pajulassa kievari oli 1703—76 Juot-teella, 1776—83 Saksalla ja 1783—1809 Markkulassa. 1800-luvulla Pit-käjärven majapaikat olivat mm. Hovirinnassa ja Långsjön kartanos-sa.

Härkätie on muuttunut ennen vii-meaikaisiakin tienparannuksia muutaman kerran linjaukseltaan. Avikin kartanon alueella tie kulki vielä tehtaan toimiessa pääraken-nuksen ja joen välissä. Rautelassa tie kulki pitkin harjun selännettä ja mm. nykyisen maisemaraiskion kautta.

Myös Jaatilassa tie on kulkenut joen tuntumassa, ja on ymmärrettä-västi ohittanut pappilan hyvin lähel-tä. Joensuun kylässä eli keskustassa

Johan Knutson: Juuttaa. Finland framstäldt i teckningar (1845-52).

Härkätien nykyinen linjaus ei pidä yhtä vanhan kanssa. Ja Pajulassa sen tiedetään kulkeneen esim. Torkomäen, entisen kievarin pihan läpi.

Someron matkailunähtävyydet on nopeasti ohitettu, koska kunnassa ei ole löytynyt viitseliäisyyttä luoda turistipalveluja. Someron menisyydestä olisi mahdollista ammentaa nähtävyyksiä, joilla saattaisi olla matkailun kannalta valtakunnallista merkitystä, ja ne niveltäisivät kahden maakunnan Härkätieprojektiin.

Vaikka Suomessa on puolentuhatta kotiseutumuseota, kesämat-

kailloilla näyttää riittävän kiinnostusta perinteen katselemiseen, jos vain näiden museoiden aukiolosta esittelijästä ja vartioinnista huolehditaan. Somerolainen saviteollisuuden perinne syntyi luonnollisesti kultelalaisen saven takia, mutta tämän käsityön alan elinvoimaisuus oli Härkätien ansiota. Saviastiat pääsivät helposti maailmalle. Somerolaisen ja lounaishämäläisen maanomistuksen historialle oli ominaista voimakas torpparilaitos Somerolla on esitettävänä kaksio- maleimaista museota, jotka ajatukseltaan ja ulkoasultaan kuuluvat ehdottomasti Härkätien maise-

Krimin sodan aikana Härkätiellä oli strateginen merkitys. Somerollakin oli venäläisen sotaväen leiri. Rakennukset sijaitsivat Kultelan Kylämäen etelärinteellä. Paikalta löytyy vielä useiden rakennusten nurkkakiviä muurinperustuksia, kolmen ruutikellarin jäännökset, sekä kaivon paikka kultelalaisen Kaarlo (Jukka) Oksasen kertoman mukaan kuvassa olevassa "kuljussa" oli vielä 1910-luvulla hirrestä tehty arkku näkyvissä. Foto Osmo Rekolainen.

Nykyaikainen turismi kuten entisaikain matkustaminen edellyttää ravitsemuspalveluja. Olisi toivottavaa että Härkätien varrelle syntyisi esimerkiksi entisiin kievari- paikkoihin kesäkahviloita, joissa turisti voisi saada ruumiilleen ravintoa.

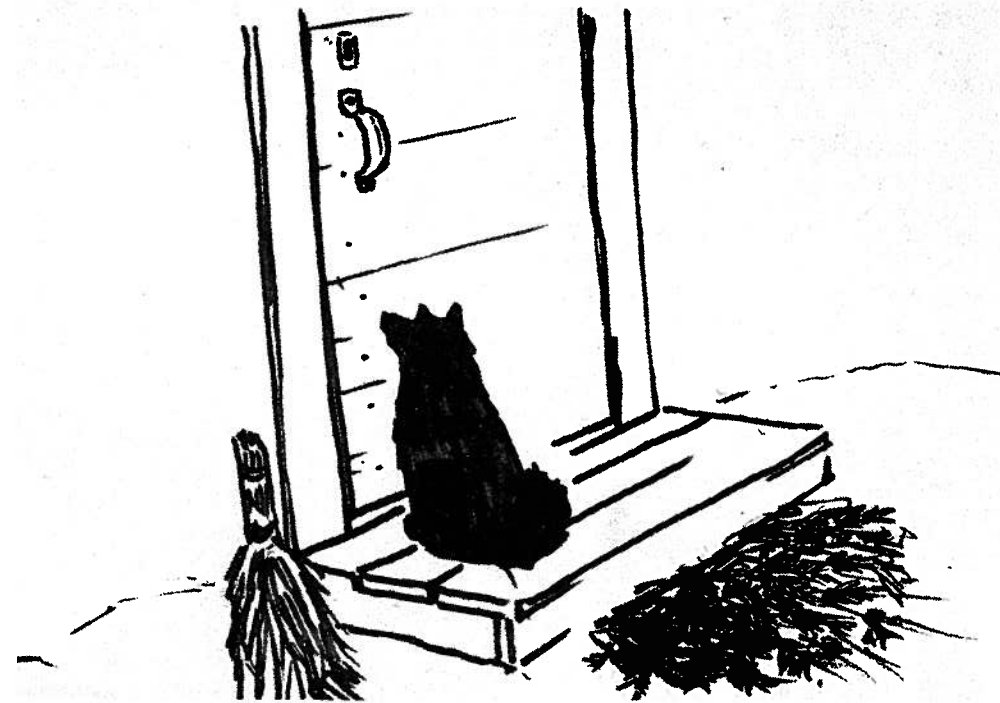
Matkailuesitteissä kannattaa aikaisempaa enemmän tarjota yksityiskohtaista tietoa ohitettavista kohteista. Vaikka kievaritalot, Ävinkin entinen lasitehdas sekä Lahden ja Längsjön kartanot ovatkin yksityisessä käytössä, näiden ohitettavien kohteiden esittely antaisi kuljalle syventävää tietoa Härkätien maisemasta.

Musti oli Karjalan karhukoira. Se ilmaantui Taka-Simolan ruuk- kuntaan joskus siinä 1940-luvun loppupuolella. Mistä liiankin penikkana omil teillä öksynyt ja Tammelan Letkun mustikkamettin joutunut, sieltä se vaan löytö, kulkeentunut marjastajain fölis Joensuuhun ja sitä kautta Taka-Simolaan. Kaikki tykkäs Mustista, et se oli raari kaveri. Mut itte Isä-Anselmi oli sen ehrotomast ylimäinen majotus- ja mu- nituspäällikkö. Musti-herra nautti hänen erityist suajelustas, ja sen kyl oikeen hyvin tiäsi Musti ittekin.

Mut Mustil oli toinenkin ystävä, tummaan heimoon kuuluvainen lakkiseppä Iivari Joensuusa. Mustil se olikin tosi hyäryllinen tuttavus, se nääs tiäsi paitti mukavaa lämmitelypaikkaa, kahrenkertasii muana- annoksii, ja simmottet puntit painaa paljon, jos ajatellaan koiran elämää. Musti rupes karkaamaan Iivarin oven takan joka päivä. Se

Mustil oli koto

KAARINA POLLARI

Piirros Aila Talonen

vinkus ja raappis ja käytti kaikki koiramaiset konstis, niin et Iivari heltys ja päästi sen sisäl. Ja totta kai Iivarikin miältys uuteen ystävässä, säästi makkaraatas oikeen juur Mustii vasten ja paijas sitä monel tappaa. Eikä siin viikkookan viipynyt, kun Musti jo oljenteli Iivarin tuvas niinkun kotonas, paljon pareminkin. Taka-Simolan nurkat rupes jäämään toisel sijal.

Arvata soppii, ettei Mustin me- ninkit miällyttänny Isä-Anselmii. Aikas sitä harmiteltuus hän päätti antaa asjanmukasen huomautuk- sen niin Iivaril kun Mustilkin. Jos- tain ylikaa- pin nualalooran pohjilt löytö vanha tyhjä Tyämiäs-aski. Sit Isä-Anselmi kaivo lyysin taskust lyyspännän pätkän ja istus tuvan pöyrän päähän tekstaamaan. Tyämiäs-askin kanteen syntys vähä vähält seuraava teksti:

ÄLKÄI SUASIKO MUSTIA, MUSTILLA ON KOTI!

Kiältämäti tekstin viästi oli sen verran painava, et ihan ilman pon- nistuksii se ei hyväluantosen Isä- Anselmin käsis syntyny. Mut kun se oli valmis ja huutomerkki peräs, ol- tiin sentään jo voiton puola. Sit täy- tys viäl veivaat neljän tuuman lan- kanaulal ympyräinen läpi tñ laki- taulun syrjään. Kun sekin oli tehty, kaivo Isä-Anselmi viäl säkinsitteen sarkapöksyis taskun uumenist ja si- tos monen umpisolmun kans viästin Mustin kaulapantaan.

Tuli seuraava aamu. Pahhaa- aavistamatoin Musti kyttäs sopivan raon ja — livisti taaskin Joensuu- huun. Se meni vanhaa totuttuus Ii- varin oven takan. Iivari tuli ja avo oven. Musti heilutti häntääs niinkun ain ennenkin, hyppäs pystyyn Ii- varin rinnuksii vastaan, nualasi hiuk- ka poskeekin. Mut juur sil siunaa- man hetkel Iivari huamas, et koiran

Häät oli Huuvalla huimat

MARJA SULKA

katsomaan ja lähdinkin häätaloa kohden. En kuitenkaan ehtinyt perille asti, sillä jo parisataa metriä ennen häätaloa pihaportti lensi suoraan minua kohden. Kylätappelut käytiin yleensä tanssin aikana, mutta harvemmin niissä sattui vakavia vammoja ja näissäkin häissä tanssi jatkui myöhemmin taas entistä rivaakkaammin." Juomat olivat jo-

kaisella itsellä mukana tai sitten voi käydä nurkan takaa ostamassa pimeästä pirtua tai pontikkaa. Elettiinhän silloin kieltolain aikaa.

Torppareiden häät vietettiin usein ulkosalla kesällä ja häitä varten rakennettiin esim. lehtimaja. Tanssin asemesta menttiin piirileikkiä ja joka kylällä olikin oma laulaja, joka taisi piiri- ja rekilaulut.

Häät kestivät yhdestä päivästä viikkoon. Oskari Laine toteaa. "Muistan erätkin häät missä olin vieraiden kuljettajana iltapäivisin. Vieraat ja sukulaiset tulivat kaukaa, ja häät olivat kestäneet jo viikon. Koska aamulla aloitin aikaisin työt meijerillä, alkoi minua iltpäivällä häätalossa ollessani väsyttää. Meninkin pitkäksi tuvan ylisänyyn. Kun heräsin, luulin jo tulleen taivaan iloon nähdessäni paljon kauniisti puettuja ihmisiä tanssimassa ympärilläni." Aina ei kuitenkaan vihkimisellä ole onnellista loppua, sillä yksissä häissä morsian vastasikin ei, kun pappi kysyi: Tahdotko ottaa tämän miehen aviomieheksesi? Häävieraiden alkaessa poistua kirkosta suureen ääneen hämmästellen, pappi huuhdahti: "Ei vielä, ei vielä, kysyn vielä uudestaan". Avioparia ei kuitenkaan tällä kertaa syntynyt, vaan morsian ja sulhanen poistuivat kirkosta eri ovista.

Entä mitä ovat kruunuhäät? "Kruunuhäät ovat teatterinäytös, missä ei tarvitse olla oikeaa hääparia," Oskari Laine vastaa. Somerniemellä mm. Hyvinkään Nuorisoseura näytteli kruunuhäät yhteistalo Huuvalla. Niissä syötiin hämäläisiä pitoruokia ja tanssin soittivat Riskun Pelimannit Pohjanmaalta.

"Häissä riittäisi juttua vaikka viikoksi", Oskari Laine naurahtaa. Mutta entäpä elämä häiden jälkeen? No, se onkin sitten jo aivan uusi ja erilainen tarina.

Professori Pietari Kalm ja Kanadan naiset

ANTO LEIKOLA

Pehr eli Pietari Kalm oli luonnontutkija, mutta hänellä oli silmää muullekin kuin eläimille, kasveille ja kiville. Amerikan matkallaan hän katseli myös naisia. Dosentti Anto Leikola on luonnontieteilijä, mutta hän on kiinnostunut myös kulttuurihistoriasta. Loistavana esseistinä tunnettu Leikola esitelmöi Ritz-seuran vuosijuhlissa lokakuussa 81.

Luonnontutkija, tutkimusmatkailija ja talousopin professori Pehr Kalm — suomalaisille usein Pietari Kalmina tunnettu — oli epäilemättä kansainvälisesti kuuluisin henkilö, jonka Suomi 1700-luvulla kasvatti. Hänen toimintansa Turun akatemian ensimmäisenä talousopin professorina oli laajaa ja hedelmällistä: 1750-luvulla hänen luentojaan kävi enemmän ylioppilaita kuin yhdenkään toisen professorin, ja neljänneksivuosisadan aikana hänen johdolla valmistui 146 disputaatiota eli väitöskirjaa — nykyisiä tohtorinväitöskirjoja ne eivät tosin vastaa — joiden joukkoon kuului myös Carl Petter Boreniuksen 1774 laatima "Historiallinen ja taloustieteellinen kuvaus Someron pitäjästä".

Kalmin vaikutus kotimaassa säteili ennen kaikkea hänen asemastaan suosittuna yliopistonopettajana ja "hyödyn aikakauden" tyypillisenä edustajana. Hänen kansainvälinen maineensa perustuu kuitenkin siihen matkakirjaan, jonka hän julkaisi palattuaan nelivuotiselta tutkimusmatkaltaan Pohjois-Amerikasta. Kirja oli nimeltään yksinkertaisesti "En resa til Norra-America", sen ensimmäinen osa il-

mestyi 1753, toinen 1756, kolmas 1761 ja neljäs jäi käsikirjoitukseksi, joka puoli vuosisataa Kalmin kuoleman jälkeen tuhoutui Turun suursalossa. Keskenäisenäkin se herätti aikalaisten parissa suurta huomiota, se käännettiin tuota pikaa saksaksi, sitten englanniksi ja hollanniksi. Siitä on jatkuvasti otettu uusia painoksia, ja viimeksi muutama vuosi sitten julkaistiin Montréalissa Kalmin päiväkirjan Kanadaan koskevat jaksot monistamattomana, tieteellisesti toimitettuna ranskannoksena. Suomeksi kirjaa ei ole koskaan käännetty.

Kalmin maailmankuulu opettaja Carl von Linné ja Ruotsin Tiedakatemia, joka matkan oli kustantanut, odottivat siitä välitöntä hyötyä isänmaan taloudelle, mutta vaikka Pehr Kalm uutterasti viljeli Amerikasta tuomia siemeniä Turun lähellä Hirvensalossa, tulokset jäivät laihoiksi. Vain villiviini menestyi hyvin, kaikkien meidän villiviiniemme sanotaan polveutuvan Kalmin tuomista yksilöistä.

Vaikka Pehr Kalm oli ennen kaikkea luonnontutkija, hänellä oli silmää muullekin kuin eläimille, kasveille ja kivennäisille. Niinpä hän oleskeltuaan jonkin aikaa Kanadassa kesällä 1749 innostui kuvailemaan myös kanadalaisia naisia sillä luonnontutkijan terävyydellä, joka muutenkin oli leimallista hänen havainnoilleen. Mikään naistenmies Kalm ei ollut, ja vaikka hän tuolloin oli jo 33 vuoden ikäinen, tuntui kuin hänessä olisi yhä säilynyt jotain pohjalaisesta maalaispojasta, jonka päätä ranskalaisen Kanadan hienottaret selvästikin koettivat saada pyörälle. Miten kylmänä hän päänsä säilytti, sitä emme tiedä, seuraavana vuonna hän meni Philadelphian lähellä sijaitsevassa Raconissa (nykyisessä Swedesborossa) naimisiin nuoren ruotsalaisen papinlesken kanssa.

” Naiset ovat yleensä täällä sieviä, he ovat hyvinkasvatettuja ja säädyllisiä, viattoman ja soveliaan luonteisia. He pukeutuvat hyvin hienosti sunnuntaisin, suunnilleen samoin kuin meidän ruotsalaiset naiset, ja vaikka he eivät muina päivinä panekaan paljon vaivaa pukeutumiseensa muilta osin, he kuitenkin koristavat päänsä hyvin mielellään. Heidän hiuksensa on aina kiharrettu, puuteroitu ja koristettu välikkyyillä neuloilla ja töyhdöillä.

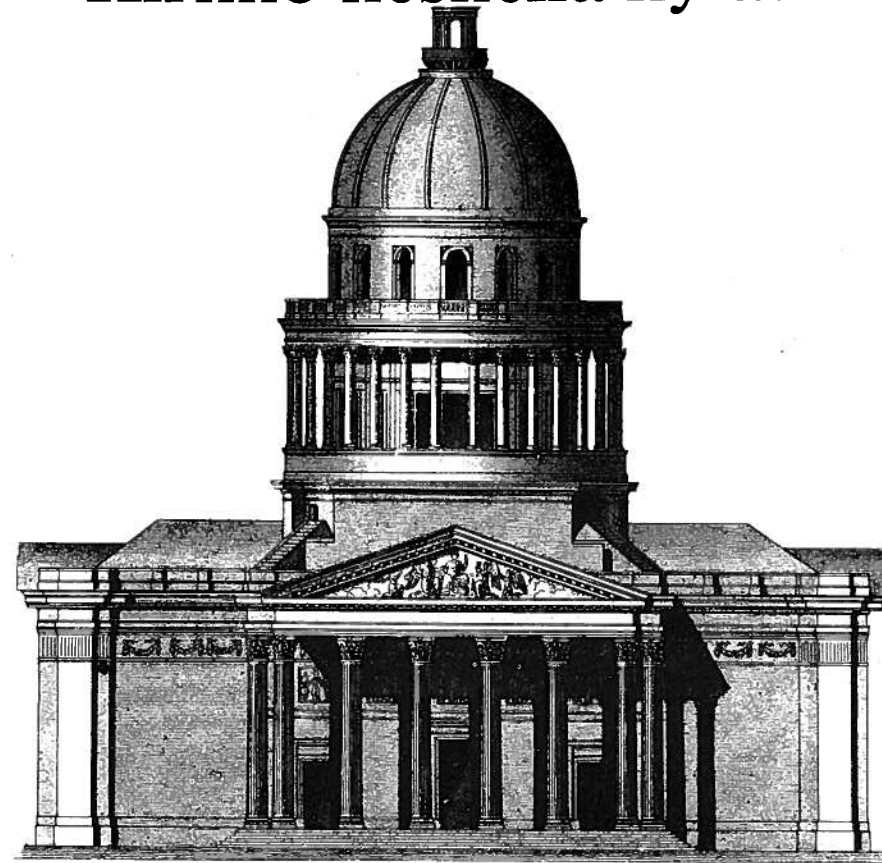
Arkipäivisin heillä on yllään pieni siisti takki sekä lyhyt hame, joka ulottuu tuskin puolisääreen asti eikä aina niinkään pitkälle. Tässä yksityiskohdassa he näyttävät jäljittelevän intiaaninaisia. Heidän kenkensä korot ovat korkeat ja hyvin kapeat, ja on hämmästyttävää miten he pystyvät kävelemään niillä. Kotiosissa velvollisuuksissaan he ovat huomattavasti parempia kuin plantasien englantilaiset naiset, jotka

ovat toden totta ottaneet vapauden heittää kaikki talouden rasitukset miehilleen ja istuvat tuoleissaan kädet helmassa kaiken päivää. Kanskassa naiset päivittäin eivät säästä itseään, etenkin yhteisen kansan parissa, missä he ovat aina pelloilla, niityillä, navetoissa jne. eivätkä halveksi minkäänlaista työtä. He ovat kuitenkin näköjään jokseenkin välinpitämättömiä taloustarvikkeiden ja huoneistojen puhdistamisen suhteen, sillä niin maalla kuin kaupungissakin puhdistetaan lattioita toisinaan tuskin kerran puolessa vuodessa, mikä on epämiellyttävä näky sille, joka tulee hollantilaisten ja englantilaisten keskuudessa, missä lattioiden jatkuvaa hankaamista ja kuurausta pidetään yhtä tärkeänä kuin kerrassaan uskonnonharjoitusta. Välttääkseen paksua pölyä, joka täten jää lattialle, käymästä terveydelle vahingolliseksi, naiset kastelevat sen useita kertoja päivässä, mikä sitoo pölyn, ja he toistavat sen aina

kun pöly kuivuu ja alkaa nousta jälleen. Kaikenkaikkiaan he eivät kuitenkaan ole haluttomia osallistumaan kaikenlaisiin taloustöihin ja olen ilahtuneena nähnyt parempien ihmisten ja itsensä kuvernöörinkin tyttärien käyvän verraten vaatimatonta pukeutuneina keittiössä ja kellareissa katsomassa, että kaikki tulee tehdyksi niin kuin pitää. Ja heillä on myös aina ompeluksensa mukanaan, jopa kuvernöörinkin tyttärillä.

Miehet ovat äärimmäisen kohteliaita ja nostavat hattua jokaiselle jonka he kohtaavat kadulla. Tämä on vaikeaa itsekullekin, jonka velvollisuksiensa tähden on oltava usein ulkona, varsinkin iltaisin, jolloin kukin perhe istuu ovensa ulkopuolella kadun vierellä. Kuuluu hyvään tapaan vastata vierailuun seuraavana päivänä, vaikkapa sitten olisi tehtävä saman päivän aikana useita vastavierailuja.”

Kirkko keskellä kylää?

HELENA ERKKALA

Vuoden 1977 alussa yhdistettiin Somerniemi ja Somero. Somerniemen kunnanvaltuuston 17 valtuutettua tekivät yksimielisen päätöksen liittää pieni, noin parin tuhannen asukkaan Somerniemi pinta-alaltaan ja asukasluvultaan suurempaan Someron. Kuntaliitoksen etuja pidettiin suurempina kuin siitä mahdollisesti koituvia haittoja, eikä Somerokaan pahemmin pannut vastaan, tulivathan Somerniemen suuret metsät ja lukuisat järvet sen käyttöön.

Suurimmat syyt kuntaliitokseen olivat Somerniemen väkiluvun jatkuva väheneminen ja valtion asettamat uudet velvoitteet, esim. terveyskeskus ja peruskoulu. Nämä uudet järjestelmät ovat melkein ilmaisia, mutta jostain kuntien on raha otettava, joten maksuton koulu ja terveyskeskus olisivat tuntuneet veronmaksajien pussissa. Heitä ei kuitenkaan Somerniemellä ollut paljoakaan, koska väestöstä muodostavat suuren osan eläkeläiset ja vanhuks. Niinpä kunta katsoi edullisemmaksi liittyä Someroon.

Kun kaksi pientä kuntaa liittyy yhteen, muodostuu yksi suurempi

kuntayksikkö, jolla on enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa. Ylemissä hallintoportaissa pieni parin tuhannen asukkaan kunta on käytännöllisesti katsoen mitätön. Asia on siellä hyvin yksinkertainen, Somerniemi vain lakkaa olemasta ja unohtuu, korkeintaan puhutaan alueesta, joka on ”entistä Somerniemeä”.

Tavallisen somerniemeläisen elämässä kuntaliitoksella ei ehkä ole ollut mitään vaikutusta. Tosiasia kuitenkin on, että oman alueen asioihin on entistä vaikeampi vaikuttaa. Ennen kuntaliitosta Somerniemellä oli 15 hengen valtuusto ja kuuden hengen hallitus. Nyt on Someron 35-jäsenisessä valtuustossa ainoastaan viisi somerniemeläistä. Mutta vielä huonommin ovat asiat hallituksessa. Siellä on pariatuhatta somerniemeläistä edustamassa ainoastaan yksi mies. Lautakunnat, joita Somerniemellä ennen oli monia, ovat nyt useimmat kokonaan ilman somerniemeläisiä.

Näkyvimpiä asioita ovat kirjastoauto ja torikuljetukset. Teiden parannusta ja asfaltointia on myös tehty, mutta ansio tästä ei suinkaan lankea Someron kunnalle, vaan

aloite on tullut muualta. Korkeintaan Somero on rahoittanut osan teiden kunnossapidosta ja päällystyksestä. Kuntaliitoksen myötä on Somerosta tullut suhteellisen suuri kunta, joten syrjäalueet joutuvat pakostakin huonompaan asemaan.

Yhdistymisestä päätettäessä ei kysytty kuntalaisten mieltä. Päätös oli yksimielinen valtuustossa, mutta kaikkea muuta se oli asukkaiden keskuudessa. Somerniemeläisten omanarvontunne on aina ollut korkealla. On aina tehty selvä ero siitä, onko somerolainen vai somerniemeläinen. Monesti kuulee jonkun sanovan: ”Tuoltahan minä olen, Somerniemeltä”, mutta lisää perään: ”Jaa, mutta somerolaisiahan sitä nykyään taidetaan olla.”

Somerniemi-sana ja somerniemeläisyys-käsite eivät kuntaliitoksen mukana suinkaan ole hävinneet, vaan elävät voimakaina entisten kuntalaisten keskuudessa. Kieltämättä eläminen suuren kunnan alaisuudessa luo tiettyä turvallisuudentunnetta, mutta onko sitä pitemmän päälle hyötyä, sen saa jokainen itse päättää.

Monika käynnisti ajoneuvonsa, ja me kaarsimme pihasta pois ja matkasimme Kultelan savenvalajamuseoon. Siellä saimme seurata savenvalajan työtä, kun hän valmisti erilaisia saviastioita. Monika osti muistoksi tuosta pienestä torpasta joitakin postikortteja sekä kukkopillin.

Päivä venyi jo iltaa kohti. Ystävättäreni ja minä jatkoimme kuitenkin matkaa auringon kanssa. Pitkän ja mutkaisen tien takaa löytyi muisto viime kesästä — Siikjärven leirikeskus. Täällä olin viettänyt kaksi viikkoa viime kesänä mm. käskyjä ja uskontunnustusta opetellen. Meidät otettiin ystävällisesti vastaan. Ensimmäiseksi meitä pyydettiin siirtymään ruokasalin puolelle nauttimaan aterialta rippikoululaisten seurassa. Tämä osoittautuikin mukavaksi yllätykseksi, sillä emme olleet saaneet lämmintä ateriala koko päivänä.

Ruokailun jälkeen saimme rauhassa kierrellä alueella. Ensimmäiseksi esittelin Monikalle päärakennuksen, jossa oli luokahuone, ruokasali, isoisten ja leirin ohjaajien huoneet, iso eteinen, toimisto ja takkahuone sekä laaja keittiö, joka toimi myös puffettina. Seuraavaksi siirryimme majoitusrakennuksen puolelle, jonne oli rakennettu tyttöjen ja poikien puolet erikseen. Välissä oli yksi huone, jossa isoiset pitivät iltaisin palaveriä päivän tapahtumista. Kiertelimme huoneissa. Monika kertoi myös aikoinaan olleensa leirillä, mutta nukkuneensa teltassa. Ei ihme, että hän piti paljon tästä majoitusrakennuksesta.

Rippikoululaisten tehdessä päivän työvuorojaan me hiivimme hiljalleen saunalle, joka oli juuri lämmitetty. Uimme sametinpehmeässä ja virkistävässä vedessä ja kävimme välillä kuumassa saunassa.

Illan hiljaisuudessa menimme istumaan järven rantamatalikossa olevalle suurelle kiville. Polskutelimme jalkojamme viilentyneessä vedessä ja istuimme hiljaa. Aurinko laskeutui puiden latvojen taakse kuumasti vielä kuitenkin polttaen. Laineet liplattivat kevyesti tuulessa vasten rantakivikoita. Järvi ja hiekka kimaltelivat kilpaa sammuvassa auringossa. Nuotiosta nousi harmaata savua, joka leijaili koko järven yllä. Monika ja minä nautimme Suomen suvesta lintujen laulaessa viereisissä koivuissa ja sinisorsien

uudessa pienessä lahdelmassa. Kuusikossa kukkui käki. Aurinko laskeutui.

Me nousimme ja kiitimme leirin ohjaajia siitä, että olimme saaneet vieraila leirillä. Jätimme jäähyväiset leiriväelle ja lähdimme kohti keskustaa. Ajoimme pari kertaa kylän läpi ja ohitimme uuden kunnantalonsa ja Someron komeuden, punavihreän urheilukentän. Sitten lähdimme kotiin, jossa meitä jo odotettiin.

Illalla tutustutin Monikan paremmin kotikylääni Terttilään. Kävimme Toukolassa, jonne nuoret kyläläiset usein iltaisin saapuvat pelaamaan lento- tai pesäpalloa. Toisinaan kylän martat järjestävät siellä iltamia sekä vuosittain perinteisen laskiaisriehan. Hirvi- ja peura-peijaiset sekä puurojuhlat pidetään myös täällä hiljattain talkoovoimin kunnostetussa ja maalatussa Toukolassa.

Kävelimme hiljalleen uutta asfaltitietä toiseen päähän kylää, jossa oli ennen vesivoimalla toiminut mylly. Sekin oli jo melkein hajotettu maan tasalle. Sabotoinnin jäljet eivät kuitenkaan saaneet kosken kohinaa hiljenemään.

Kävelimme takaisin metsäpolkua pitkin. Aukeilla alueilla vilja huojuu tuulessa. Kysyin Monikan mielipidettä päivän aikana tapahtuneesta. Hän vastasi: Suomen kesää ei voita mikään. Pidän paljon luonnosta, ja siksi mieleeni on parhaiten jäänyt se, kun me istuimme rantakivikolla hiljaisessa kesässä”.

Minä olin juuri ajatellut samaa. Ehkä olisikin tulevaisuudessa syytä kiinnittää huomiota myös Someron laajentuessa erilaisiin luonnonlähei-

siin paikkoihin, kuten esimerkiksi puistoalueisiin, uimarantoihin ja leirikeskuksiin.

Seuraavan viikon aikana tutustutin Monikan Someron sivukylään. Itsekään en näitä seutuja hyvin tunne, mutta saihan matkoista kokemusta.

Naapurikuntia en myöskään unohtanut. Vierailimme Kiikalan kirkonkylässä ja Härjänvatsalla sekä tiilitehtaalla. Lauantaina kävimme Huvinummen tanssilavalla. Myös Somerniemen puolella oleva tanssilava, Ämyri muistettiin. Kävisimme myös Kuusjoen kautta Koski TL:ssä, jossa kohteena oli Yrjö Liipolan taidemuseo.

Pari päivää kului Forssassa ja Tammelassa, jossa kesämökkimme sijaitsi. Kävimme Kaukolan Harjun näkötorjissa sekä Saaren Kansanpuistossa, joka on hyvin suosittu lomakohde mm. perinteisistä juhannusjuhlista ja venekilpailuista. Rauhaniemen kesäteatterissa katsoimme Votkaturistit-nimisen näytelmän. Tammelan kirkkokuu emme jättäneet välistä pois.

Monikan viimeinen ilta seurassani kului Teuron VPK:n järjestämissä kesäjuhlissa. Näistä perinteisistä kesä- ja elokuuhlista puhutaan kyllä kauan jälkeenpäin varsinkin mukanaolijoiden keskuudessa.

Ilta kului rattoisasti. Viimeiset hetket vietimme Myllyharjulla, jonne olimme pystyttäneet telttamme.

Aamulla Monika lähti kotimatkalta Saksan Liittotasavaltaan. Ensi kesänä hän saa tulla uudelleen, ja silloin minulla on parempi pohja tutustuttaa häntä laajemmin kotiseutuuni. Hänen vierailuaikansa oli aivan liian lyhyt, mutta jatketaan tätä kertomusta sitten ensi vuonna Monikan saapuessa uudelleen.

”Kaikki naiset maaseudulla pitivät poikkeuksetta myssyä, milloin millaistakin, päässään. Heidän takkinsa on lyhyt ja samoin heidän hameensa, joka tuskin ulottuu puolisääreen. Heidän kenkensä ovat usein samanlaiset kuin suomalaisien naisten, mutta joskus niissä on korot. Heidän rinnallaan riippuu hopeinen risti. Yleensä he ovat hyvin toimeliaita. Näin kuitenkin muutamia, jotka vain löppöttelivät kaiken päivää niin kuin siirtokuntien englantilaiset naiset. Kun heillä on jotain sisätyötä, he (varsinkin tytöt) laulavat usein lauluja, joissa sanat amour ja coeur esiintyvät hyvin usein. Maalla on tavallista, että kun miehen luokse tulee arvohenkilöitä käymään ja he syövät yhdessä, vaimo seisoo takana ja palvelee miestä, mutta kaupungissa naiset ovat itsetietoisempia ja olisivat hyvinkin valmiit asettumaan miehensä rinnalle ellei ylemmäksikin. Ulos mennessään he pukeutuvat pitkään, värikkään harmaaseen, ruskeaan tai siniseen viittaan, joka peittää kaikki muut vaatteet. Miehetkin käyttävät niitä joskus kun heidän on kuljetettava sateessa. Naisilla on näistä viitoista se etu, että he voivat ne yllään olla muuten puolipukeissa, eikä kukaan huomaa sitä.”

”Kanadan naiset voidaan yleensä jakaa kahteen ryhmään: niihin jotka tulevat Ranskasta ja niihin jotka ovat syntyisin Kanadasta. Edellisissä on sitä kohteliaisuutta, joka on juuri Ranskan kansalle ominaista, jälkimmäiset taas voitaisiin jakaa québeciläisiin ja montrealilaisiin, Québecin naiset vetävät vertoja ranskalaisille hyvässä kasvatuksessa, sillä heillä on se etu, että he voivat usein seurustella ranskalaisten herrasmiesten ja naisten kanssa, joita tulee joka kesä kuninkaan laivoilla, ja nämä ranskalaiset oleskelevat useita viikkoja Québecissa mutta menevät harvoin Montréaliin. Ranskalaiset syyttävät jälkimmäisen paikan naisia siitä, että näihin on tarttunut intiaanien ylimielisyyttä ja itserakkautta hyvän ranskalaisen kasvatuksen jäädessä puutteelliseksi. Mitä edellä sanoin siitä, että he laittelevat hiuksiaan ylen määrin, pitää paikkansa kaikkien Kanadan naisten suhteen. Heidän tukkansa on aina käherretty, silloinkin kun he ovat kotona likaisessa nutussa ja lyhyessä karkeassa

hameessa, joka ei ulotu edes puoliväliin sääriä. Sunnuntaisin ja vierailupäivinä he pukeutuvat niin koreasti, että katsoja tulee melkein luuleeksi, että heidän vanhempansa kuuluvat syntyperältään ja yhteiskunnalliselta asemaltaan valtakunnan parhaisiin. Ranskalaiset, jotka katsovat asioita niiden oikeassa valossa, valittavat kovasti että monet naiset Kanadassa ovat ottaneet turmiollisen tavan kiinnittää liian paljon huomiota vaatteisiinsa ja tuhlaavat pukuihin koko omaisuutensa ja enemmänkin sen sijaan että säästäisivät jotain vastaisen varalle. Eivätkä he ole vähemmän innokkaita omaksumaan uusinta muotia, parhaat ja kalleimmat puvut heittäen pois ja leikataan palasiksi, ja he hymyilevät sisäänpäin kun heidän sisarensa eivät ole pukeutuneet heidän päähänpistojensa mukaan. Mutta se mitä he saavat uusina muoteina on usein vanhaa ja hylättyä Ranskassa silloin kun se omakсутaan Kanadassa, sillä laivat tulevat tänne vain kerran vuodessa, ja kanadalaiset pitävät uutena muotina koko vuodeksi sitä mitä tulijoilla on mukanaan tai minkä nämä uskoittelevat olevan uutta.

Kanadan naiset, erityisesti Montréalissa, ovat hyvin valmiita nauramaan kaikille virheille joita muukalaiset tekevät puheessaan, mutta se on varsin anteeksiannettavaa. Ihmiset nauravat sille, mikä näyttää epätavalliselta ja naurettavalta. Kanadassa ei kuule muiden kuin ranskalaisten puhuvan ranskaa, sillä vieraita tänne tulee harvoin, ja intiaanit ovat luonnostaan liian ylpeitä opetellakseen ranskaa, vaan pakottavat ranskalaiset päivittäin oppimaan heidän kieltään. Siksi on luonnollista, että herkä kanadalaiset naiset eivät voi kuulla mitään epätavallista nauramatta sille. Ensimmäisiä kysymyksiä, joita he esittävät muukalaiselle on, onko hän naimisissa, sitten he kysyvät mitä mieltä hän on tämän maan naisista ja pitääkö hän heitä kauniimpina kuin oman maansa naisia, ja kolmanneksi, ottaisiko vieras yhden heistä kotiinsa mukanaan.

Québecin ja Montréalin naisten välillä on joitakin eroja, jälkimmäisessä paikassa naiset näyttivät yleensä olevan kauniimpia. Québecin naiset tuntuivat minusta hieman liian estottomilta, Montréalin nais-

ten ollessa soveliaamman vaatimatomia. Québecissä naiset, varsinkin naimattomat, eivät ole kovin ahkeria. Kahdeksantoistavuotiaan tytön asioiden katsotaan olevan huonosti, ellei hän voi luetella ainakin kahtakymmentä rakastajaa. Nämä nuoret naiset, etenkin korkeampisäätyiset, nousevat ylös seitsemältä ja pukeutuvat yhdeksään asti juoden kahviaan samalla aikaa. Kun he ovat pukeutuneet, he istuutuvat lähelle jotta kadulle antavaa ikkunaa, ottavat jonkin ompeluksen esiin ja neulovat piston silloin toisen tällöin, mutta suurimman osan ajasta he katselevat kadulle. Kun joku nuorukainen tulee sisään, olipa hän tuttava tai ei, neitoset panevat työnsä heiti pois, istuvat nuoren miehen viereen ja alkavat rupatella, nauraa, pilailla, keksiä uskallettuja onnekkaita ja antavat kielensä käydä kuin leivosen siivet, tätä pidetään hyvin henkevä. Tällä tavoin he viettävät usein koko päivän ja jättävät kaikki taloustyöt äitinsä tehtäväksi.

Montréalissa tytöt eivät ole aivan niin kevytmielisiä vaan ahkerampia. Ei ole lainkaan tavatonta, että he ovat keittiössä palvelustytön kanssa. He ovat aina neulomapuuhissa tai toimittamassa jotain muuta hyödyllistä työtä talossa. He ovat niinkään iloisia ja tyytyväisiä, eikä kukaan voi väittää, että heiltä puuttuisi älyä tai viehätystä. Heidän vikaan on se, että he luulevat liian hyvää itsestään. Kuitenkin kaikkensaätyiset tyttäret, poikkeuksetta, käyvät markkinoilla, ostavat vesimeloneja, kurpitsoita ja muuta ruokaa ja tuovat sen itse kotiin. He nousevat yhtä varhain ja menevät yhtä myöhään levolle kuin kuka hyvänsä muu talonväestä. Minulle on vakuutettu, että heidän omaisuutensa eivät yleensä ole suuria ja jäävät vielä pienemäksi sen tähden että taloilla on pienet tulot ja paljon lapsia. Montréalin tytöt ovat hyvin harmissaan siitä, että Québecin tytöt pääsevät aikaisemmin naimisiin kuin he. Tähän on syynä se, että monet nuoret herrasmiehet, jotka tulevat laivoilla Ranskasta, joutuvat Québecin naisten pauloihin ja menevät naimisiin heidän kanssaan, mutta kun nämä nuoret miehet tulevat harvoin ylös Montréaliin asti, tytöt siellä eivät useinkaan ole yhtä onnekkaita kuin Québecissa.”

Sitä joulua en unohda koskaan

JUHANI VILKKI

Kun syksy saa, vesi- ja räntäsateet huuhtovat kalseaa maisemaa, pakkaa Juhani Vilkki tavaransa. Jos haluaa viettää joulun lämpimässä, on parasta suoriutua päiväntasaajan tuntumaan. Juhani Vilkin lisäksi Somerolla on toinenkin maailmanmatkaaja. Mauno Vilkinen, maapalloa kiertävä polkupyöräilijä saapui kesällä kotikonnuilleen monen vuoden ja tuhannen kilometrin jälkeen.

Nyt vielä lähes kolmenkymmenen vuoden kuluttua on mielessäni eräs joulu, jolloin juhlan alkuperäinen ja ainoa tarkoituskin tuli mieleen. Tosin joulu silloin oli vielä oikea perhejuhla, mutta nyt vuosien kuluessa se on muuttunut aina vain enemmän kaupalliseksi markkinajaksi, jolloin tyhmille ja vähän viisaammillekin ihmisille saadaan myytyä melkein mitä tahansa rikkamaa. Joululahjat on ostettava yhä. Se onkin valitettavasti lähes ainoa asia, mikä nykyajan ihmisellä on joulusta mielessä.

Tavallisesti yritänkin järjestää itseni mahdollisimman kauas pois, kun tämä suuri juhla lähestyy. Täällä meidän maassamme on siihen tiettenkin toinenkin, ehkä minulle tärkeämpi syy: Ilmasto. Vuoden kurjin ja kylmin aika, syksyn pimeät, vesi- ja räntäsateet, ei vielä lunta, hankia ja aurinkoa. Noihin aikoihin vielä luulin, että etelä-Euroopassa tällöin olisi lämmintä, minkä olin kuitenkin pian toteamassa täysin vääräksi. Pari talvea olin jo palellut Italiassa ja Kreikassa. Nyt olin matkalla Espanjaan kahden australialaisen ka-

verin kanssa. Heiltä kuulin, että joulu Australiassa on kesän kuuminta aikaa ja sen sain sitten itsekin vuosia myöhemmin todeta. Nykyisin olenkin sitä mieltä, että päiväntasaaja on ylitettävä, jos haluaa viettää joulun lämpöisessä säässä.

Silloin kuljimme tietysti liftaamalla. Olin jo tullut yksin läpi lumituiskuisen Ruotsin ja Tanskan sekä vesisateisen Saksan, kun Sveitsissä tapasin ystäväni noin viikkoa ennen joulua. Matka kolmestaan sujui tietysti paljon hitaammin, mutta rattoisammin läpi kylmäntuulisen etelä-Ranskan. Jouluaattona sautuimme Perpignan'iin Pyreneiden vuoriston juurelle. Liikenne hiljeni ja täällä olisi nyt joulu vietettävä. Hakeuduimme nuorison retkeilymajaan. Majaa piti nuori pariskunta, vaimo meidän ikäisemme ja mies ehkä 10 vuotta vanhempi. Majassa ei tietenkään ollut ainoatakaan muuta matkailijaa ja se oli aivan kylmillään, lämpötila ehkä +5 asteen paikkeilla, mutta olihan kuitenkin tuulensuoja.

Mies oli silminnähden närkästynyt saapuessamme, vaikka toivottimmekin heti huonolla ranskankielellämme Hyvää Joulua. Hän oli tietysti aikonut viettää rauhallisen joulun eikä halunnut matkailijoita sitä häiritsemään. Hän päästi meidät kuitenkin sisään. Kello oli vasta kaksi iltapäivällä ja varmaan saimme takan lämpimäksi illaksi. Polttopuita käyttöömmme ei kuitenkaan ollut. Mies lähti jottain jalkapallo-ottelua katsomaan ja jätti meidät. Me kolme lähdimme jouluostoksille eli hankkimaan puita takkaan. Jokainen onnistuikin hetkessä ”löytämään” muutaman kivan hedelmälaatikon kauppojen takapihoilta. Samalla ostimme jouluateriaksi pitkät ranskanleivät ja juustoa sekä toisillemme joululah-

jaksi pullot punaviiniä. Pian roihusivat takassa varastetut espanjalaiset appelsiinilaatikot ja majassa alkoi olla kohtalaisen siedettävää, varsinkin kuin saimme ruokaa ja viiniä tyhjiin vatsoihimme.

Illan hämärtyessä majanpitäjän nuori vaimo ilmeisesti kyllästyi odottelemaan miestään palaavaksi. Hän ilmestyi meidän puolellemme ja hui, kuinka hänen mielestään siellä oli kylmä. Hän kutsui meidät asuntonsa puolelle, tarjosi kahvia ja lisää viiniä ja aika kului rattoisasti. Seurustelusta kielivaikeuksien takia ei tahtonut tulla mitään, mutta silmät ja eleet puhuivat paljon ja vähitellen miehen tulo pääsi melkein unohtumaan.

Tästä olisikin tullut oikein hieno matkamiesten joulu, mutta tietysti mies sitten aikanaan palasi. Hän pilasi koko juhlamme, sillä hän ei millään suostunut ymmärtämään, että vaimo itse oli meidät kutsunut luokseen lämmittelemään ja hiukan juomaan viiniä. Hän raivosi meille ja väitti meidän tunkeutuneen hänen asuntoonsa. Hän heitti tavaramme pihalle ja sanoi, että maja on nyt suljettu. Laputtakaa tiehenne. No meillä ei tietysti ollut paljon muuta mahdollisuutta, vaikka vaimo kuinka yritti suostutella miestään. Emme meidän voineet sentään hyökätä isännän kimppuun ja sitoa häntä ja jatkaa juhlia- siitä ei ulkomaalaisille olisi hyvää seurannut.

Reput siis selkään ja astelimme tuuliselle, Espanjaan johtavalle tielle. Liikennettä ei enää ollut lainkaan ja tunnin verran käveltyämme totesimme, että nyt oli leiriäydttävä pimeään. Tietä reunustivat valtavat plataani- ja vaahterapuut, joista kaikki lehdet olivat jo pudonneet maahan. Tuuli oli ryöpyttänyt lehtiä maahan isoihin kasoihin. Keräsimme kasoja ojaan vielä isommiksi

Jatkuu sivulla 60

kellen. Nyt olivat onneksi nekin pinnavuodet takana, ja kesäloma kaikkine töineen edessä. Me kävimme myös kansalaiskoululla, jossa olivat yläasteen kotitalous- ja käsityöluokat. Aikaa ei ollut paljoa käytettävissä, joten ohitimme nuo koulut ja kirjaston vain ulkoapäin katsellen. Monikasta rakennukset olivat melko moderneja ja aivan hyviä kouluisten käyttöön.

Olin ajatellut esitellä Monikalle Someron, maanviljelyskunnan, teollisuusalueita. Ensimmäinen kohde oli Kuivamaito Oy. Tätäkin tarkastelimme vain ulkoapäin rakennuksena. Sitten kaarsimme risteyksestä vasemmalle, Hämeen Härkätielle Portaana suuntaan. Sivuutimme Sandbergin tehtaan, joka kuuluu laajaan Laukamo-yhtiöön, sekä Matinmetallin, josta pujottelimme rauhallisesti Elek-tuotteen pihaan. Myös Elek-tuote kuuluu metallituotteita valmistavan Sandbergin ja

muovituotteita valmistavan Mixtusen ohella Laukamo-yhtiöön.

Äitini oli tele- ja elektroniikka-alan tuotteita valmistavassa Elek-tuotteessa työssä. Hänellä oli juuri ruokatunti, joten hän esitteli Monikalle radiopuhelimen valmistuksen vaiheen. Äitini, joka toimi oppojuottajan ammatissa, antoi Monikan kokeilla juottaa pari metallipalaa. Työläisten ruokatunnin loputtua me jatkoimme jälleen kulkuamme. Sivuutimme Munakunnan ja Someron Lihasavustamon sekä Hongiston Leipomon.

Seuraava kohde oli Hankkijan alapuolella sijaitseva punatiilinen rakennus, Somerpaino. Siellä meille esiteltiin seuraavan Somero-lehden eri valmistusvaiheita mm. latomoja painokoneessa. Muistoksi Monika sai uunituoreen Somero-lehden.

Siirryimme hiljalleen alemmas Arvo Virtasen huonekaluliikkeeseen. Kiertelimme hallia, ja Monika kehui suomalaisten huonekalumakua. Hän sanoi kalusteiden olevan sekä helppohoitaisia että tyylikkäitä.

Käväisimme myös Havuharjun uimarannalla. Rannan vieressä olevalla lavalla järjestettiin aina perjantai-iltaisina aikuistentanssit. Kesäisin siellä toimii myös kesäteatteri. Havuharju on siis monitoiminen ja viihtyisä paikka kenelle tahansa.

Pitemmittä puheita päätin näyttää Monikalle Someron korkeimman rakennuksen, kirkon, jossa minäkin olin noin vuosi sitten päässyt ripille. Saksalainen ystäväni on aina ihaillut korkeita ja punatiilisiä kirkkoja. Hänen mielestään Someron kirkko oli kauniille paikalle osattu rakentaa, ja ympäristö oli varmaankin suunniteltu huolella. ”Nykyään ei osata rakentaa kunnollisia kirkkojakaan. Ne ovat vain matalia laatikoita ilman mitään tunnelmaa ja kokonaisuutta”, sanoi Monika. Ja kun asiaa tarkemmin ajattelee, se pitää myös paikkansa. Nykyajan kirkkoja ei arkipäivän vilinässä erota, ennen kuin seisoo aivan vieressä. Somerolaistenkin olisi siis syytä arvostaa enemmän omaa kirkkootaan.

Kävimme myös vanhan hautausmaan puolella kävelemässä. Hyvin hoidetut haudat saivat kiittäviä arvosanoja Monikalta. Erityisesti hän kiinnitti huomiota kukoistavaan ja hyvin hoidettuun sankarihautausalueeseen. Valkoiset ristiritvit, tummat kivilaatat, tuore sekä lyhyeksi leikattu nurmikko punaisine petuniineen antoivat lämpimän kokonaiskuvan Monikalle somerolaisten muistamisesta sodassa kaatuneita vainajia kohtaan. Kävimme kastelemassa kukat isoisäni ja enoni haudalla. Hautausmaan ja kirkon yhteydessä ovat myös seurakuntatalo ja siunauskappeli.

Nyt lähdimme Esakallion kautta jatkamaan matkaa Helsingin suuntaan päämääränä Hovimäen leirintäalue. Hovimäkeen oli saapunut, kuten Vähäjärvellekin, paljon innokkaita juhannuksen viettäjiä. Monet kuuluivat viettävänsä perinteiseen tapaan juhannuksensa siellä. Kaikki mökit olivat jo varatut, rinteet täyttyivät jatkuvasti uusista matkailijoista. Kävimme soutelemassa Hirsjärven aalloilla. Päätimme kuitenkin siirtyä pois juhannuksen viettäjiä teltä.

den somerolaisen vauvan perintöte-kijöihinkin kuuluu jo ”kartsa-geeni”, joka saa hänet kymmenen vuoden kuluttua monien muiden joukkoon astelemaan pitkin kunnamme pääkatua.

Somerolainen nuori voi myös valita toisen tien. Tälle tielle nuori (tai lapsi) joutuu usein kuitenkin vasten omaa tahtoaan, vanhempiensa painostuksesta. Kyseessä on tietysti harrastus nimeltä urheilu, johon Somerolla on ensiluokkaiset mahdollisuudet uuden, joka sään kestäväen urheilukentän olemassaolon takia. Somerolla kannattaa erikoistua yleisurheiluun, ja mieluummin vielä seiväshyppyyn, koska näille lajeille annetaan kunnassamme kehittymismahdollisuudet. Lento- ja koripallon harrastaminen tosimielessä ei kannata, sillä niitä varten Somerolta ei tiloja löydy.

Hieman edellisiä kulttuuripitoisempi harrastus on tanssi, onhan se sekä perinteistä suomalaista lava-

kulttuuria että musiikkia. Somerolla tätä harrastetta tukee talvisin yksi ja kesäisin kolme tanssipaikkaa. Kaikki nämä tosin järjestävät vain nk. humppatansseja, jotka perinteisesti ovat vanhojen itselleen omia. Mutta jokainen meistähän tulee joskus vanhaksi, ja tämä onkin Somerolla nerokkaasti tajuttu. Vielä muutama vuosi sitten kunnassamme järjestettiin nuorisotansseja, ja Someron tanssipaikka oli yksi Etelä-Suomen kuuluisimpia. Ne kuitenkin lopetettiin ”tuottamattomina”, ja nyt samalla tanssipaikalla humpataan. Huhujen mukaan paikka ei nykyisellään kannata, mutta siitä huolimatta humppatanssien järjestämistä jatketaan (tässä kohdin on huomattava sanojen kannattaa ja tuottaa välinen merkitysero). Ilmeisesti on kannattavampaa järjestää tappiollisia humppatansseja kuin suosittuja nuorisotansseja.

Myös nuorisolautakunta järjestää

toimintaa Someron nuorisolle. Nuorisotilat sijaitsevat paloaseman yläkerrassa Kirkonmäellä. Paikkaan olisi kuitenkin syytä järjestää bussi- tms. kuljetus, koska matka sinne on aivan liian pitkä käveltäväksi. Nuorisolautakunta järjestää myös keskimäärin kaksi kertaa vuodessa diskon työväentalolla, jossa saamme todeta paikkakunnan yhtyeiden soitannollisen tason. Näissä somerolaisen elävän musiikin puolivuotiskatselmuksissa on silloin tällöin esiintynyt myös naapurikuntien yhtyeitä, ja yleensä tilaisuudet ovat olleet hyvin suosittuja — eikä syytä.

Kuten edellä kerrotuista lukuisista, monipuolisista ja ennen kaikkea mielenkiintoisista esimerkeistä voi helposti päätellä, saattaa somerolaiselle nuorelle tulla runsaudenpula hänen suunnitellessaan vapaa-ajan viettoaan. Lähteäkö lauantai-iltana kentälle juoksemaan vai humppaamaan, siinäpä pulma!

Postikortti Kiinasta

JORMA TIRRI

Jorma Tirri halusi nähdä Kiinan muurin ja muut ihmeet. Someron Joulun mennessä painoon Kiinasta palasi myös Hannu Aitalaakso, joka kertoo monen vuoden kokemuksistaan ensi kerralla.

Matkaa oli takana runsaat 10.000 km ja aikaa oli kulunut yli viikko siitä, kun olimme nousseet junaan Helsingissä suuntana tuntematon, unelmien Kiina.

Sisäisesti jännittyneinä ja ulkoisesti nokisina purimme tavaramme junasta Pekingin asemalla, jossa paikalliset oppaat olivat meitä vastassa. Seuraavina kahtena viikkona tultaisiiin meille esittelemään mm. Pekingin maailmankuulut nähtävyydet: Kiinan muuri, Kielletty kaupunki, Keisarien haudat, Taivaallisen rauhan aukio ja puhemies Mao Tse-tungin mausoleumi sekä Nanking, Kiinan entinen pääkaupunki, Shanghai, Kiinan tärkein satama-kaupunki ja paljon, paljon muuta. Ohjelmamme oli erittäin tiivis, useimmiten aamukuudesta iltayhdeksään.

Silmiinpistävää Kiinassa oli ihmisten paljon, ahkeruus, ystävällisyys ja vilpiton, viaton uteliaisuus kaukaisia vieraita kohtaan.

Kiinalainen päivä alkaa aamuisin jo viiden-kuuden tienoilla, jolloin kaupunkilaiset lähtevät koreineen ostoksille lähitoreille, joille talonpojat ovat jo ennen auringonnousua tuoneet kärryillään kommuunien ja omien palstojensa tuotteita. Elämä näyttää vaatimattomalta, mutta onnelliselta. Virallisen tiedon mukaan maassa ei ole pulaa elintarvikkeista ja lähes miljardiin nouseva väestö kyetään ruokkimaan jopa poikkeuksellisissa olosuhteissa, kuten tänä vuonna on havaittu.

Maaseudun kehittämiseen on painauduttu huolella. On rakennettu kastelukanavia, vallattu uusia alueita viljelyyn, parannettu viljalajikeita ja viljelymenetelmiä, eivätkä ponnistelut ole menneet hukkaan.

Toinen ongelma, jonka ratkaisussa on turvauduttu melko radikaaleihin menetelmiin, on väestönkasvu. Valtion ihanneperhe on yksilapsinen ja tällaiselle perheelle myönnetään monenlaisia etuuksia ja avustuksia. Toisesta lapsesta ei enää myönnetä avustuksia ja kolmannesta jopa rangaistaan palkanvähennyksellä ja valtion päivähoitopaikan menetyksellä. Lisäksi yksilapsiperhe-ihannetta korostetaan tiedotusvälineissä ja mainoksissa. Suurimpia vaikeuksia tämän ajattelutavan omaksuminen on kohdannut maaseudulla, missä suuri perhe jo vanhastaan on ollut ratkaisu työvoimaongelmaan ja vanhempien vanhuudenturvaan.

Kiinalaiset pukeutuvat hyvin vaatimattomasti, mutta siististi. Yleisin asuste kesäaikaan on hohtavan valkoinen lyhythihainen paita, tummat suorat housut ja muovisandaalit. Naiset eivät käytä koruja eivätkä meikkejä. Hame on kuitenkin yleis-

tymässä ja suurimmissa kaupungeissa pukeutumisessa on selvästi havaittavissa länsimaisia vaikutteita.

Tärkeimmät status-symbolit ovat: polkupyörä, ompelukone, kamera, rannekello, radio ja televisio. Näitä myös tarjotaan kuluttajille houkuttelevilla mainoksilla, joita on kaduilla ja televisiossa.

Henkilöpalvonta on selvästi vähentynyt ja muutoinkin ihmiset tuntuvat olevan kyllästyneitä politiikointiin. Elämä on viime aikoina vapautunut ja suuntautunut voimakkaasti ulospäin. Kansainvälisiä kontakteja pyritään edistämään ja vieraat kielet ovat hyvin suosittuja opiskeluaineita.

Vaikka Kiina on kooltaan Euroopan kokoinen ja väkiluku lähes miljardi, on siellä laskettu käyvän tänä vuonna noin 250.000 turistia (200.000 vuonna 1980). Tulihoitoa kyllä olisi paljon enemmän. Viranomaiset ovat ilmoittaneet, että matkailumahdollisuuksia pyritään kehittämään voimakkaasti, mutta turisteja otetaan vastaan vain määrä, jolle voidaan taata asianmukaiset palvelut. Suurin ongelma tällä hetkellä lienee hotellipula.

Vierasmaalaisen oppaana Somerolla

RIITTA TUOMOLA

Oli kesäkuu. Aurinko sarasti puiden latvojen raosta huoneeseeni. Linnut lauloivat. Tämän päivän suunnitelmiin kuului saksalaisen ystävättäreni Monikan tutustuttaminen kotiseutuni nähtävyyksiin ja arkipäiväiseen elämään.

Monika oli jo herännyt ja pukeutunut, kun aloin valmistaa aamiaista. Keitin kaurapuuroa, koska se on Suomessa suosittu ja terveellinen ruoka aamiaisena. Pienen tauon jälkeen lähdimme liikkeelle.

Monika, tuo 17-vuotias saksalaistyttö, oli runsas vuosi sitten ajanut moottoripyöräkortin. Hänen vanhempansa olivat ostaneeet hänelle harmaan 125 cm³:n Honda Twinin. Nyt Monika oli saapunut Suomeen tällä prätkällään harjaannuttamaan ajotaitoaan ja tutustumaan samalla Suomen vihreään kauneuteen.

Ensimmäiseksi tutustutin Monikan kotikylääni Terttilään. Ajelimme kylän raitin kautta setäni maatilalle, jossa isäntä esitteli Monikalle sikalan, kanalan ja navetan. Monika ihastui mahdolltomasti serkkuni puhtaaseen valkoisiin kaneihin. Hän olisi halunnut jäädä taloon koko päiväksi, mutta meillä oli vielä paljon katseltavaa ympäri Someroa.

Aluksi ajoimme sivuteitä pitkin ihailemaan Häntälän komeita notkoja, jotka keinuivat vihreinä pehmeässä ja lämpöisessä tuulessa. Kävisimme myös Vähäjärven leirintäalueella sammuttamassa janoa. Siellä näki monenlaista menijää näin juhannuksen alla. Teltoja oli pystytetty ranta täyteen, ja jatkuvasti saapui uusia matkailijoita autot tavaroi- ta täynnä ja teltta katolla.

Jälleen jatkoimme matkaa. Saa-

vuimme Somero-Cityyn. Ensimmäiseksi kävimme museossa. Monika ihmetteli ja ihasteli rakennusten paikkaa toisiinsa nähden. Rakennusten päädyt olivat melkein kiinni toisissaan ja keskelle jäi suuri piha-alue. Selitin Monikalle, että tämä asetelma johtuu siitä, kun vuosikymmeniä sitten sudet ja karhut ahdistelivat talon karjaa. Karja tuotiin aina laitumilta yöksi talon pihaan piiloon petoeläimiltä, jotka eivät uskaltaneet tulla kovinkaan lähelle ihmisiä. Kiertelimme aikamme museon rakennuksia ja harmiksemme huomasimme kellon rientävän melko vauhtia kohti puoltapäivää. Ei siinä sitten auttanut muu kuin jatkaa matkaa.

Seuraava kohde oli Kiiruun koulu, jossa olin istunut viimeiset kolme vuotta ahkerasti tieteenkin opis-

Tunteen ja älyn, äidin ja isän kieli

IRJA BERGMAN

Onko julkinen kielenkäyttö kuivumassa yhä enemmän viralliseksi ja älyperäiseksi? Periaatteessa ihmisellä on kaksi kieltä, äidin ja isän kieli. Tasapainoinen ihminen ja tasapainoinen kulttuuri käyttävät näitä molempia.

Tekniikka ja tiede on lineaaris-loogisen kielen luomaa.

Mutta kaikkia asioita ei voi ilmaista täsmällisesti ja yksiselitteisesti tekemättä väkivaltaa itse todellisuuden luonteelle. "Sanat eivät riitä kertomaan." Ja: Vaan viisas, hänpä tietää: on sana sana vain — /ajatus, aate, tunne/on totta puolittain. Niin laulussa (myös tässä/ kuin koko elämässä/ on kaikki suhteellista/ ja kaikki likimain./ (P Mustapää: Relatiivisuuden ylistys) Miten sanallisesti ilmaista asioita, jotka ovat moniselitteisiä, monikerroksisia, miten ilmaista todellisuuden erilaisia merkitystihentymiä, vaihtuvia ja väikkyviä kuvia? Se kieli on kuvakieli eli eidos-kieli. Jos esim. sodan kauhut kokenut sanoo tiedottavasti: se oli hirvää, ei kokemus välity sillä tavoin kuin kuvakielellä: Vaikea on sinun ahjossasi olla, / paahtua niin kuin lietsottava rauta/ Ahjosi kuumuudessa/uupunut olen ja pihties puristimessa/ (Hellaakoski). Ihastuksen, rakkau-

den kohteesta on kerrottu kuvin: "tulenliekinä saavuit kerran" tai: "liljankukka, lumivalkoinen". Myös uskonnollinen kieli on vanhastaan käyttänyt kuvakieltä, sillä nyt me näemme kuin kuvastimesta arvoituksen tavoin (Paavali). Sä itse ole ruokani, ravinto köyhän sieluni/Vie luokse armolähtehen, suo juodakseni vettä sen. /Vanha arkki-virsi ilmaisee näin sielun syvän kaipauksen.

Kahdenlaisesta kielestä on puhuttu monin termein: on käytetty vastakohtaparia lineaaris-looginen kieli kontra syklinen kieli, Jouko Tyryri on puhunut kansanomaisesti isänkielestä ja äidinkielestä ja psykologit ja aivofysiologit puhuvat eri aivonosioiden kielestä. Englantilainen John Maquarrie käyttää teoksessaan Thinking about God termiä logos-kieli ja eidos-kieli. "Eidos" tulee kreikan kielen kuvaa tarkoittavasta sanasta. Logos-kieli on täsmällistä, loogista ja maskuliinista, ja se on objektiivista. Eidos-kieli

rin ja lähdettiin myllyä katsomaan. Metsämaan Korvenkylän Niittymäen tila, johon mylly kuului, sijaitti nimensä mukaisesti korvessa. Viimeiset puolitoista kilometriä kuljettiin vetistä suoperäistä kinttupolkua pitkin. Retkeilijöiden mukaan tuntui "kuin olisimme saapuneet menneeseen aikakauteen. Edessämme levittäytyi vanhakantainen rakennusryhmä, jossa osa rakennuksista kehysti pihaa vähän samaan tapaan kuin Someron torppamuseossa. "Kaupat myllystä syntyivät nopeasti ja mylly siirtyi seuraavana talvena rekikeliä aikana museomäelle.

Vuonna 1976 laajennettiin museon tiloja vielä yhdellä lisärakennuksella, nimittäin riihen lisärakennuksella, luuvalla, johon mahtuisi ajoneuvoja sekä muita maatalouskaluja. Lahden kylästä saatiin ostetuksi tätä tarkoitusta varten Mäenpään riipi. — Ja nyt, kesällä 1981, katselemme Härkätien toiselle puolelle, jonne on hyvää vauhtia kohoamassa, Someron, maatalouspitäjän, maatalousmuseo.

On ihanaa olla nuori Somerolla

PETRI KEMPPINEN

Kotiseutuaiheiseen kirjoituskilpailuun osallistuivat Kiiruun koulun yläaste ja lukio. Palkituiksi tulivat Riitta Tuomola, Petri Kemppinen, Helena Erkkala, joiden kirjoitukset nyt julkaisemme sekä Heli Penttilä, Marita Haapaniemi, Marita Romu, Jukka Kuisma, Outi Talonen, Päivi Suomela ja Georg Haggren.

Somerolla on todella onnellista olla nuori, sillä vapaa-ajanviettomahdollisuudet täällä on mainiosti järjestetty. On pitkä ja leveä pääkatu, "Kartsa", jonka varrella kelpaa astella iltaisin ja viikonloppuisin, on urheilukenttä, jossa voi juoksennella säällä kuin säällä, on lukuisia tanssipaikkoja, joille viikonloppuisin voi mennä humppaamaan. Kaiken kruunaa kuitenkin koko Someron ikiomat nuorisotilat, jotka hajasijoituspolitiikkaa älykkäästi noudattaen on sijoitettu 3 km:n päähän keskustasta. Someron kunta voi olla ylpeä saavutuksistaan.

Someron pääkatu, Joensuuntie, jota ennen muinoin nimitettiin bulevardiksi, on joutunut jopa lehtikirjoittelun aiheeksi. Somerolla paheksutaan jatkuvaa ns. kartsarallia, joka väitteiden mukaan on jokaitainen tapahtuma. Näin kieltämättä onkin, mutta syy moiseen on varsin selvä: nykyiset autonomistajat ovat kasvaneet Someron bulevardilla. He ovat kulkeneet sitä pitkin koko lyhyen elämänsä ajan, aloittaen lastenvaunuista, ja siirtyen polkupyörän, mopon ja moottoripyörän kautta autoon. Mihinkä lapsi kotoaan menisi? Ilmeisesti jokaisen uu-

kennusta ei mistään löydetty siirtokelpoisena, ostettiin Kerkolan Lintulasta navetta ja savusauna talvella 1957 ja saman vuoden kesäkuussa Jussi Suhoselta Lahden kylän Rekiästä navettalato. Sauna valmistui museon pihalle elokuussa 1957 ja pihatto latoineen lokakuussa. Rakennukset ovat peräisin 1800-luvulta. Saunaan tehtiin eteisen tapainen puunsuoja, johon saatiin malli Kerkolan Klemen saunasta. Sauna oli sikäli tyypillinen suomalainen sauna, että siellä oli hoidettu myös sairaita.

Keväällä 1958 tuli riihen vuoro. Riihi ostettiin Härjänojan Sirrolta. Riihessä on vuosiluku 1784. Se on vanhakantainen, luuvaton yksinäisriihi, jollainen olikin lähinnä torpien käytössä Länsi-Suomessa. Riihi niin kuin saunakin sijoitettiin entisajan tyylin lähelle vettä, Jaatilanjoen tuntumaan.

Sauna ja riihi saivat naapureikseen ennen pitkää pajan, jonka hankkiminen katsottiin perustelluksi, koska Somerolla tiedettiin pajoja olleen paitsi ammattisepillä ja kar-

tanoissa, myös useissa taitoissa ja torpissa.

Sopivin paja löytyi Talvisillan Uudestatalosta, josta paja ostettiin huhtikuussa 1961. Paja on ilmeisesti vuodelta 1842. Pajan työkaluja saatiin vanhoista hylätyistä pajoista, ja useita entisiä seppiä haastateltiin, ennen kuin pajassa kaikki tarvittavat välineet asettuivat kohdalleen ja myös paja oli sen näköinen, että seppä oli poistunut vain hetkeksi työpaikaltaan.

Torppamuseosta puuttui enää vain puuvaja, mutta sellaista ei siirrettäväksi tahtonut löytyä. Ainoa tyyliään ja kunnoltaan sopiva puuvaja oli Tammelan Saaren kylässä, mutta se ei ollut saatavissa. Vuonna 1963 puuvaja saatiin kuitenkin nopeasti, kun Lahja Suutela Rautelas-

ta lahjoitti talon vanhan kortteeriladon Someron museolle, jotta sen hirsistä voitaisiin puuvaja pystyttää. Kortteerilato oli 1700-luvun loppupuolella rakennettu ja nimensä se oli saanut siitä, että kun muinoin mentiin härkien kanssa takapellolle töihin, ei kannattanut tulla yöksi kotiin ja voitiin yöpyä ladossa. — Nykyisin museon puuvajassa toimii kesäsunnuntaisin museon kahvila.

Vajan rakentamisen jälkeen museo tuntui olevan rakennuksiltaan kutakuinkin valmis, kunnes marraskuussa 1963 lisensiaatti Auvo Hirsjärvi kertoi Somero-Seuran puheenjohtajalle, että hän tietää Metsämaan pitäjässä harakkamallisen tuulimyllyn, joka olisi kuin piste i:n päällä Someron museossa.

Somero-Seura otti vihjeestä vaa-

pohjaa havaintoon, aistiin, se on vastaanottavainen, passiivinen, feminiininen, ja se pyrkii välittämään myös asioiden arvon, merkityksen. Logos on älyllinen, eidos esteettinen. Eidos-kieli näkee vertauskuvallisuutta ja symboleja kaikkialla. Kun logos-kielen puhuja luottaa tietoon, eidos-luonteessa näkyy viehättävästi Hessen Siddharthassa: ”Hän ei ollut kovinkaan utelias kuulemaan tuota oppia. Mutta hän katseli tarkkaavasti Gotaman päätä, olkapäitä, jalkoja, levollisesti riippuvaa kättä, ja hänestä näytti siltä, kuin tuon käden jokaisen sormen jokainen nivel olisi opettanut, puhunut, hengittänyt, tuoksunut, hohtanut totuutta.”

Eidos-kieli on usein viittauksellista. hapuilevaa, ja vaatii erottelukykä nähdä, milloin kielen moniseliteisyys johtuu ajattelun ja tunteen sekavuudesta, milloin taas juuri siitä, että on tajuttu asioiden monimutkaisuus. On kenties yllättävää, että nykyfysiikka on päätenyt feminiiniseen, taiteelliseen eidos-kieleen. Max Born sanoi fyysikon todellisuudestaan käsin: ”Ne perusyksiköt, joista maailma koostuu, mitä ne sitten ovatkin, ovat herkempiä, arempia ja yllättävämpiä kuin aistiemme perhosverkko pystyy vangitsemaan. Ja Niels Bohr sanoi: ”Kun tulee puhe atomeista, kieltä voidaan käyttää vain samoin kuin runoudessa.”

Eidos-kieli välittää myös tärkeän viestin, miltä toisesta ihmisestä tai olennosta tuntuu: Sanat/syvältä elämän kuumista juurista nousevat.//Kertovat,/millainen on meren suolainen ilonhuuto./ Tai kukan täysi tuska, kun se lakastuu.//Koskettavat ihmiskasvojen uurteita / ja jäätyvän kaislikon hätää. (Rakel Liehu)

Onko julkinen kielenkäyttömme kuivumassa yhä enemmän pelkäksi logos-kieleksi teknokratian ja byrokratian myötä? Onko eroa kielenkäytössä, kun verrataan eri sukupolvia edustavia vaikkapa erästä tunnettua Jaakkoa ja Uolevia, Paa-voa ja Johannesta, Kalevia ja Rafua ja erästä toista Kalevia ja erästä Herttaa? Vai onko yleisessä kielenkäytössäkin alettu taas kaivata myös eidos-kieltä ja niitä asioita, joita eidos-kieli ilmentää.

Vaikka eidos-kieltä luonnehditaan feminiiniseksi ja logos-kieltä maskuliiniseksi, ne eivät tietenkään ole jyrkästi sukupuoleen sidottuja — kumpikin sukupuoli voi käyttää kumpaakin kieltä. Eidos-kieli ja logos-kieli tarvitsevat toisiaan ja täydentävät toisiaan. Kulttuurimme on kyllä ollut yksipuolisesti logos-kielen luomaa ja hallitsemaa eidos-kielen kustannuksella. Ihminen ja kulttuuri on ehyt ja tasapainoinen kuitenkin vain silloin, kun sekä eidos- että logos-kieli ovat vuoro-vaikutuksessa ja toteutuneina. Elämä tulee silloin inhimillisemmäksi.

Miten aistin ympäristöni

KERTTU VESTERINEN

Kun joku viidestä aististamme heikkenee, niin muut terästyvät ja valpastuvat. Eli tilalle tulee ikään kuin kuudes aisti. Näkövammaisen silminä toimivat haju- kuulo- ja tuntoaisti sekä lisäksi rikas mielikuvituksemme.

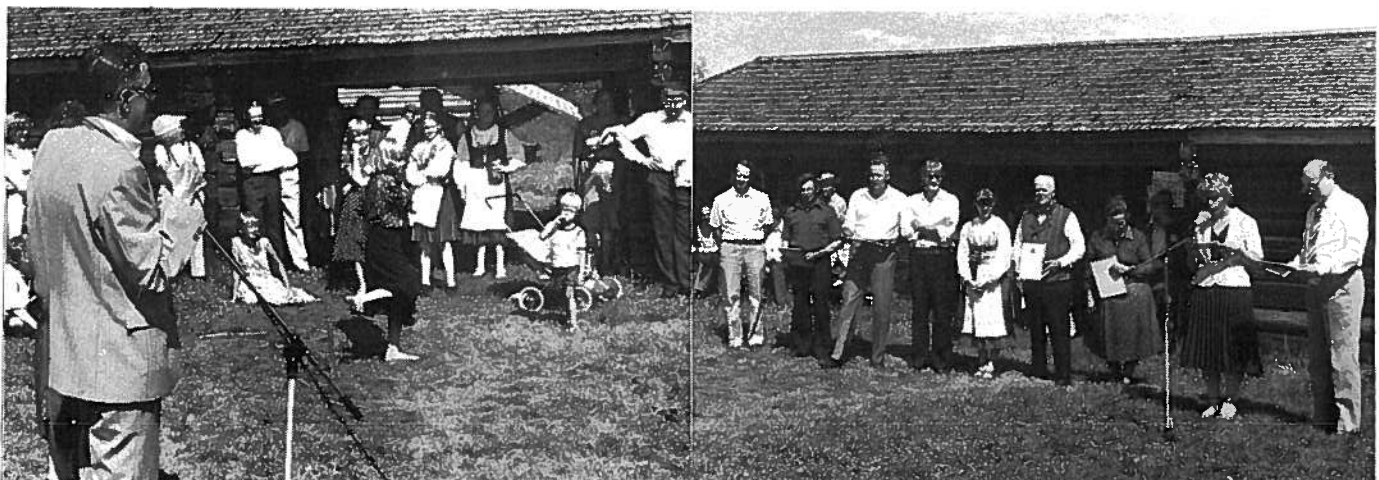
Kun kuulen tuttuja ääniä, mielikuvitus tulee avuksi. Se muokkaa, muovaa, värittää. Se liimaa oikeat etiketit oikeisiin kylkiin, asettaa asiat ja esineet järjestykseen ja niille kuuluviin paikkoihin. Se antaa niille näkömuistia apunaan käyttäen oikeat värisävyt. Mielikuvitus luo järjestystä kaaokseen.

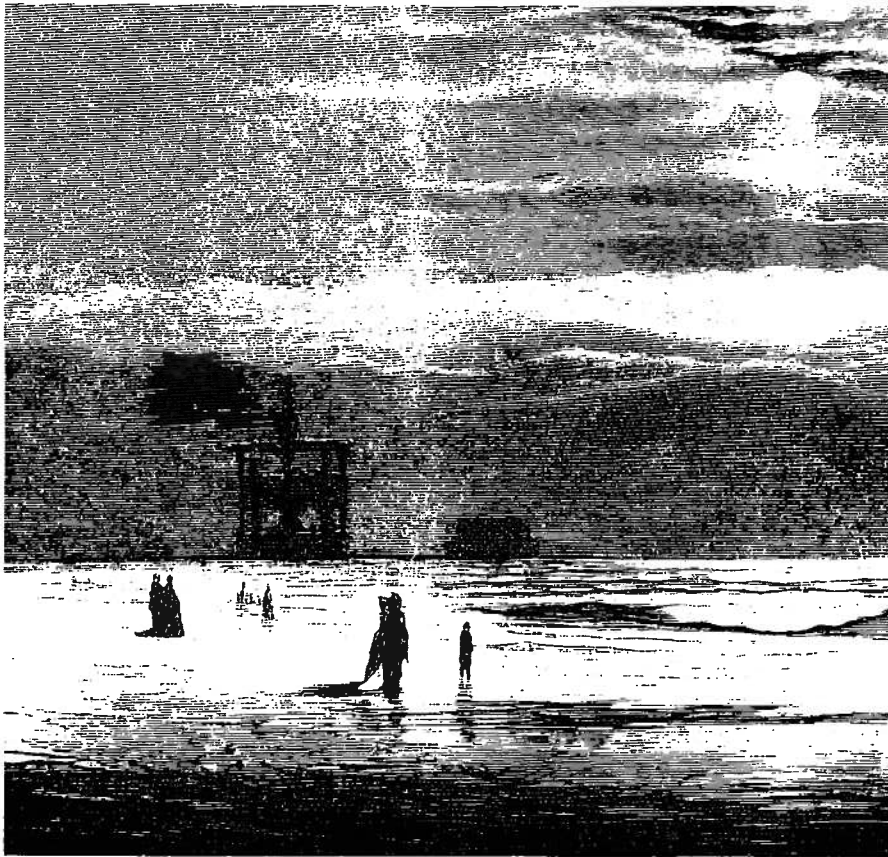
Se väite, että näkövammaisella olisi muita parempi muisti, ei ole realistinen. Asia on vain niin, että kun tiedämme, ettei tietojen kirjoista tarkistaminen käy yhtä kivuttomasti kuin normaalisti näkevällä, meidän on yritettävä terästää muistiamme ja tallettaa sinne kaikki mahdollinen. Muisti kehittyy treenatessa.

Kuulo-, haju-, tunto- ja jopa makuaistikin ovat sensijaan niitä, jotka näönmenetyksen myötä valpastuvat ja herkistyvät.

Kuulen sellaista, mille muut eivät lupsauta korvaansaakaan. Sormeni tuntevat sellaista, mikä muilta helposti jää havaitsematta. Minulle äänet moninkertaistuvat. Hepokatin ja sirkan siritys saattaa kuulostaa miltei partakoneen surinalta.

Oikein on kuvanveistäjä Kain Tapper oivaltanut, kun on veistänyt kuvan sokeasta miehestä ilman korvia. Tällä hän on halunnut kuvata, että koko pää on melua ja korvia täynnä.

Henkilön äänensävy kavaltaa hänen kasvojensa ilmeen ja sisäisen mielentilansa: vihaisuutensa, lempeytensä, iloisuutensa, jopa hänen pyylevyytensä tai solakkuutensa. Kuten soittaja loihtii ääniä kielistä, meidänkin sormemme saavat esineet elämään, ikään kuin puhumaan, kuten esimerkit elävästä elämästä kertovat:

Kuvaruudussa liikehtii. Kuulen ääniä. Kahvikupit kalisevat. Aivoihin kiittää käsky. Mielikuviutus työskentelee kuumeisesti. Näen katetun pöydän kaikkine tarpeineen ja ihmiset sen ääressä. Veturi puuskuttaa. Näen radan ja sillä laukkaavan vaujunon. Mustia, keltaisia, valkoisia vaunuja. Kuulen laineiden loiskintaa, näen sinistä selkää silmin-kantamattomiin.

Kuljen pulskarunkoisten puitten reunustamaa kujaa. Pilkkopimeäsäkin voisin osoittaa jokaisen kohdalla, tuossa ja tuossa se on. Ilma-virta ikään kuin pidättyy esineen kohdalla ja siten ilmaisee sen olemassaolon. Tätä ilmiötä kutsutaan esteentajuksi. Eräs merkittävä tuntosarvi ympäristön tunnistamisessa on hajuaisti. Jalkineliikkeen ja -korjaamon ovelta iskee vastaan nahkan parkkiaineen omaaatuinen lemu. Siitä ei voi erehtyä.

Avoimesta ovesta tulvii kadulle

narsissin väkevä lemu. Olen tullut kukkien valtakuntaan.

Sipulin, lihapyöryköitten, ja epämääräisen käristyksen näläntunnetta kiihottava lemu tunkee sieraimiini. Jossakin lähistöllä täytyy olla ruokabaari tai ravintola?

Kirjakaupassa, on sielläkin oma hajunsa. Siellä tuoksuvat arkiston tunkkainen ja lukunälkää kiihoittava painomusteen lemu.

Keväisellä puistotiellä sieraimiani huumaa parfyymintuoksu. Tiedän sen olevan lähtöisin naapuritalon pensaan tai puunlehdistä. Mutta pian tunnistan ällöttävästä löyhkästä talon takapihankin.

Apteekin oviaukossa tulvahtaa rohdosten lemu. Siitä ei voisi erehtyä.

Tavaratalojen kala-, hedelmä- ja leipomotuotteet, kyllä ilmaisevat itsensä kunhan vain selviytyisin itse niitten ahtaissa ja sokkeloissa käytävissä kärryineni.

Mutta entäs pankki? Eihän raha haise! Ei haise, mutta kuuluu. Laskimet kilisevät. Tietokoneet hyrisevät. Numeroita siirrellään. Setelit poukkoilevat silmissäni. En voi erehtyä. Olen setelinsäilöntälaitoksessa.

Kadulla jyrisee autokaruselli. Siinä metelissä toivoisi, ettei olisi kor-

via lainkaan. Lintu yrittää ääntään jyrinän yli. Kesken kiihkeimmän bensahöyrinän ujeltaa pillin vihlova hätähuuto:

— Tuli on irti! Tuli on irti! Tehkää tietä! Tehkää tietä! Kiire on, kiire on — Tehkää tietä!

Kiihkeimmässä elämänrytmissä, ambulanssi vaikertaa:

— Uiuui, uuiuuui, tuska yltyy, joutukaa! Kuoleman portteja aukoillaan. Ääni sävähdyttää, pysähdyttää hetkiseksi.

Sanomakellot viestittävät, molli-soinnut kiirivät: Hän saavutti matkansa pään! Kaikella on aikansa auringon alla. Aika on elää, aika rakastaa ja aika kuolla.

Entäpä, miten koen kirkkoympäristön?

Vaistoni sanoo, huutaako ilmatila tyhyttään, vai täyttyvätkö penkit. Ah, niin luvattoman usein on omakin paikkani tyhjä. Ei ole ojentunut kättä sinne ohjaamaan.

Papin sanat putoilevat jostakin korkeuksista. Itseään ei näy. Mielikuviutus maalaa mustan kauhtanan ja valkoiset liperit. Saarna on sama kaikille. Ei ole olemassa vammaisten evankeliumia. ”Me vaellamme uskossa emmekä näkemisessä.” Jumalan silmissä ovat samanarvoisia rinnan, vuoteessa makaava liikuntakyvytön ja tietokoneen keksijä. Jumala katselee ihmistä vain luomaan ja lunastamaan. Tämä tekee elämämme mielekkääksi vammaisenaikin. Entäpä joulu sitten?

Ulkonaisesti se ei poikkea viettotavoiltaan muutoin kuin, että turhaa rekvisiittaa on vuosien myötä pudonnut.

Pöydälläni liekehtii kynttilä, sydämenmuotoinen. Liekki värisee, huojahtelee. Sen lämpö hyväilee kasvojani. Katselen liekkiä ohuen, läpinäkyvän sumuharson lävitse. Palava liekki kertoo luopumisesta ja luovuttamisesta. Jeesus luovutti itsensä. Hän luopui taivaan kunnista ja kirkkaudesta meidän hyväksemme, siksi meillä on nyt jouluilo ja rauha. Näen joulun Luukkaan joulukertomuksen valossa, sen värittämänä.

Jeesus on minun Vapahtajani eikä vain kauan sitten Daavidin kaupungissa syntynyt Kristus Herra. Hänen kanssaan on vammaisellekin ympäristö turvallisen lämmin ja valloisa.

kaan nähnyt. Todettiin, että ikkunoissa ei ollut hakoja ja tuumasta toimeen! Työnnettiin ikkuna varovasti sisälle ja sitä kautta taloon. Varsinkin torpan mahtavat penkit — jotka sittemmin siirrettiinkin Riuttaan — kiinnittivät talkoolaisien huomiota, kunnes yhtäkkiä torppaan tultiinkin toista kautta sisälle, nimittäin ovesta, ja tulija oli omistaja itse. Keskustelu oli käynnistynyt varsin takerrellen ja toinen salatiedustelijoista kertoi myöhemmin ”et se oli se ainoa kerta kun mää olen menny toise asuntoo akkunast sissää.»» — Matkaa talkoolaisille kertyi noin neljä peninkulmaa, joten ajoon kului koko päivä, mutta keli oli sangen hyvä eikä Härkätieltäkään ollut hiekoitettu yleislakon takia.

Uusien rakennusten pystyttämisen kävi toukokuussa 1956 nopeasti, ja museo sai kaipaamansa ulkorakennukset: sikolätin, ladon, tallin ja härkäpiahton. Someron, ennen vanhaan häristään kuuluisan pitäjän museoon oli varsinkin härkäpiahto sangen tervetullut lisä. Härkäpiahto tuli Somerolle sikäli oikeasta

paikasta, että Haipon isä ja poika Joose pitivät härkää vetojuhtana vielä paljon sen jälkeen, kun ne jo naapureissa oli vaihdettu hevosiin. Vasta vuonna 1915 isä-Joose myi härkensä, ja patamolaiset muistelevat vieläkin isän ja pojan ensimmäistä myllyreissua hevosen kanssa, miehet kun olivat tottuneet yksinomaan härän ajo-ominaisuuksiin. Karjanhoidossa Jooseilla huhuttiin olleen noitakonsteja apuna.

Vuoden -56 heinäkuussa Riutan torpan pihapiiri alkoi hahmottua entistäkin tarkoituksenmukaisemmaksi: museolle siirrettiin Ollilan Heikkilästä lahjoituksena saatu aitta sekä tehtiin kaivo ja riukuaita. Aitta on vanhimpia museon rakennuksia, koska siinä on kirveellä veistetyt sulkanurkat, jotka olivat yleisiä 1700-luvulla. Kaivon malli saatiin Palikaisten Koivulankulman Kurkkulasta.

Someron torpparimuseon vihkiäiset pidettiin elokuun 19. päivänä 1956 Forssassa vietettävien valtakunnallisten museopäivien yhteydessä. Museoon kuului nyt 7 rakennus-

ta: päärakennus, luhti, lätti, härkäpiahto, lato, talli ja aitta. Sen lisäksi oli lukuisten keruuretkien aikana kertynyt esineellistä aineistoa — sitä horilan tavaraa — aina 1984 eri esinettä — kevään 1978 kortistoinnissa 1751 esinettä. Kun kaikkia kerättyjä esineitä ei voitu sijoittaa museon tiloihin, oli Somero-Seuralle varsin tervetullut Someron kunnan lahjoitus syyskuussa 1957: Someron kunta lahjoitti pitäjän lainamakasiinit Somero-Seuralle ”museoesineinä säilytettäväksi”, ja näihin voitiin järjestää loput esineistä.

Museon rakentaminen ei suinkaan loppunut museon vihkiäisten jälkeen. Rakennuksista puuttuivat mm. pihatto eli navetta ja sauna.

Uudessa-Hirvelässä olisi ollut aito läpiajettava pihattorakennus, jonka toisessa päässä oli navetta, toisessa lato, mutta rakennus oli luhistumaisillaan. Kun vastaavaa ra-

Ennätysmäärä juhlayleisöä juhli museon 25-vuotista taivalta heinäkuun 12. päivänä. Foto Olavi Virtanen.

Heinäkuussa 1955 oli Riutan pää-rakennus siirtynyt nykyiseen paik-kaansa, heinäkuussa 1956 sai vanha torpparakennus seuraa: museon-mäelle oli pystytetty Kuusjoenperäl-tä tuotu Yliharmin luhtirakennus, joka jo omalla paikallaan oli saanut purkutuomion ja tuli näin viime tin-gassa pelastetuksi jälkipolville. Luhti on peräisin 1800-luvun alku-puolella.

Yliharmin luhtirakennus löytyi helposti, mutta museon muiden lisä-rakennusten haaskelu Somerolta ja ympäristöpitäjistä oli sitäkin hi-taampaa ja työläämpää. Kotiseu-tuihmisille tuli turhilla etsiskelymat-koilla tunne, että he ovat auttamat-tomasti myöhässä: museoon sopivat rakennukset näyttivät olleen hajote-tut tai muutetut tai niin ränsisty-neet, ettei niitä voinut käyttää. Li-säksi piti ottaa huomioon, että mu-seon ulkorakennusten piti sopia se-kä tekotavaltaan että tyyliältään Ri-u-tan torppaan. Niiden piti kuvastaa sitä elintasoa, joka vallitsi tässä 17 peltöhehtaarin torpassa.

Erään elokuisen päivän illansuus-

sa museorakennusten etsiskelyryh-mä saapui kuitenkin koko päivän tuloksettomana ja toivottoman tun-tuisen etsiskelyn jälkeen kivisen metsäpolun taivallettuaan Haippo-järven rannalle Tammelaan. Tapio Horila kertoo oppaassaan: ”En lii-toittele kun sanon, että pysähdyim-me miltei lumoutuneina. Edessäm-me oli torppa sellaisenaan saa-toimme kuvitella sen olleen vähin-tään sata vuotta aikaisemmin.”

Piharakennukset olivat kooltaan ja tyyliältään kuin tehdyt Riutan tor-pan piharakennuksiksi, ja niinpä niistä valittiin neljä: sikolatti, lato ja kaksi tallia, joista toinen oli aiemmin toiminut härkäpiahtona.

Rakennusten siirtoa ei kuiten-kaan voitu läheskään heti järjestää, sillä tarvittiin talvikelit ennen kuin Riutta saisi lisärakennuksensa tiet-tömien teiden takaa — ja talkoot. Talkoot olivat todella mahtavat, sil-lä talvella, maaliskuun 17. ja 19. päivinä, siirtyivät Haipon raken-nukset 29 hevosen vetäminä museon mäelle. Talvitie piti tehdä umpihan-keen ja menomatalla joku hevosa-jajista kysyikin somerolaisittain:

”Onks tääl luusi kans?” ja toinen ajureista kertoi jälkeen päin: ”Vaik-mää olen monenlaist vanhaa raken-nust nähny, ni en määkä ollu ikän sellast nähny.” Niin ainutlaatuisen vaikutuksen Haipon rakennukset tekivät myös talkoolaisiin. Työ oli aika hidasta, kun perillä jouduttiin hirret nostelemaan rekiin suoraan seinistä. Talkoiden pomomiehet oli-vat hyviä teettäjiä: ”Sul on hyvä ja vahva hevonen, ota sää vaa neljä hirttä rekkees!” eikä kolmea, niin kuin ajaja oli ajatellut. Haipon pää-rakennus tuntui vanhuudessaan siinä määrin kiehtovalta, että kun ai-kaa oli — kahta kuormaa voitiin näet täyttää vain yhdellä kertaa — niin kahden ajurin alkoi tehdä mieli kurkistaa päärakennukseen sisälle. He yrittivät katsoa ikkunasta, mut-ta ei jäisten ruutujen läpi paljon-

Suomalaiset kansallis- ja kansapuvut esittäytyivät suurena kavalkadina. In-nostuneen vastaanoton saaneen esityk-sen ohjasi Maila Nikkanen. Foto Olavi Virtanen.

Kivisojan ja Korvenkulman paikannimet

TUULA KÄMI

Missä on Kajaani ja Säränä-koivu? Paikannimien tunte-mus lisää tietoa kotiseudusta. Tänä jouluna Tuula Kämi kertoo Karhunkorven ja Ki-visoijan nimistä; retki Pajulan kolkilla jatkuu.

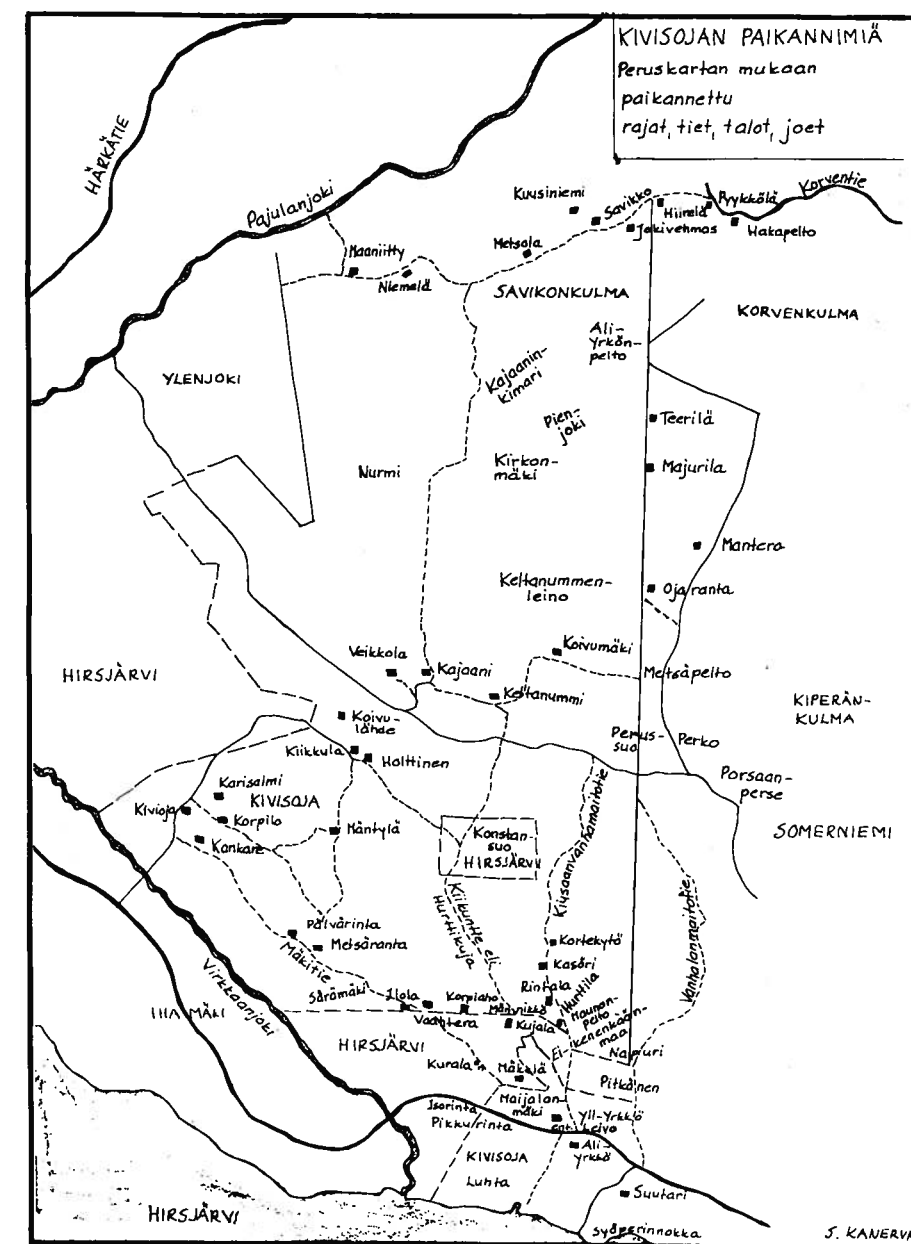
Kun Pajulasta lähtee Torkko-mäen kohdalta Härkätieltä etelään päin pitkin Korventietä, pääsee Korvenkulmalle ja Kivisojan ky-lään.

Kivisoja oli keskiajalla asiakir-joissa vielä tuntematon alue, mutta vuonna 1539 Kivisojalla oli kaksi taloa, *Leivo* ja *Yrkkö*. Hallinnolli-sesti ne luettiin kruununkirjoissa Hirsjärven kuuluviksi. Molemmat talot ovatkin sijainneet aivan Hirs-järven tuntumassa, Pajulasta kat-soen melko kaukana. Sen sijaan isonjaon yhteydessä Kivisojan taka-maille perustetut kruununtilat, *Otuskallio* — perustettu 1817 — ja *Mäkilähti* — perustettu 1819 — ovat Pajulasta katsoen melkeinpä Pajulaan liittyviä alueita. 1820-luvulla oli Kivisojalla viisi taloa: Hirsjärven tuntumissa sijaitsevat *Leivo*, *Ali-Yrkkö* ja *Yli-Yrkkö* sekä Pajulan läheisyydessä olevat *Otus-kallio* ja *Mäkilähti*.¹ Otuskallion historiasta Aulis Oja kirjoittaa: ”Hirsjärven jakokunnan takaamal-la lähellä Pajulanjokea sijaitsi mui-noin Otuskallion ’ulkomaa’ eli ’kyl-mä maa’, joka mainitaan Portaen pitäjän maakirjoissakin jo vuodesta 1565 lähtien. Tämä metsäpalsta oli erään Hirsjärven kylän talon hallus-sa vuoteen 1605, jolloin Hirsjärven kartanoa suunnitteleva aatelmies Antti Munck osti sen sieltä. Siitä lähtien maa kuului Hirsjärven kar-tanolle, kunnes se isossajaossa lan-kesi Kivisojan kylän osalle.”²

KOTISEUTUNI OI

Heikki Ojansuu on selittänyt Kivisoja-sanankuperää: Kivisoja ei liene nimen alkuperäismuoto, vaan entinen luontonimi Kivinen oja on lyhentynyt ja siirtynyt meto-nyymiseksi kylän nimeksi.³ Kiviso-jasta on käytetty myös Kiusaa-muotoa, jolla tarkoitetaan useimmi-ten vain yhtä Kivisojan kylän

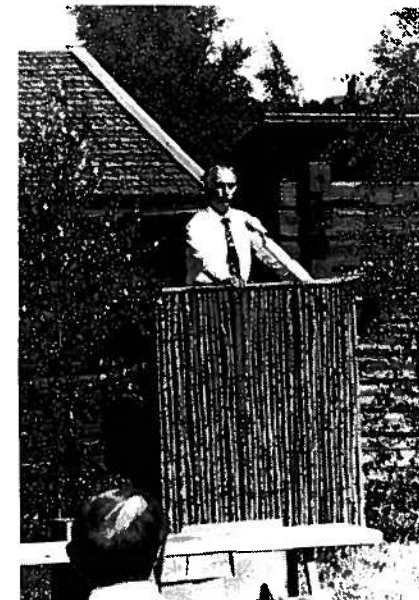
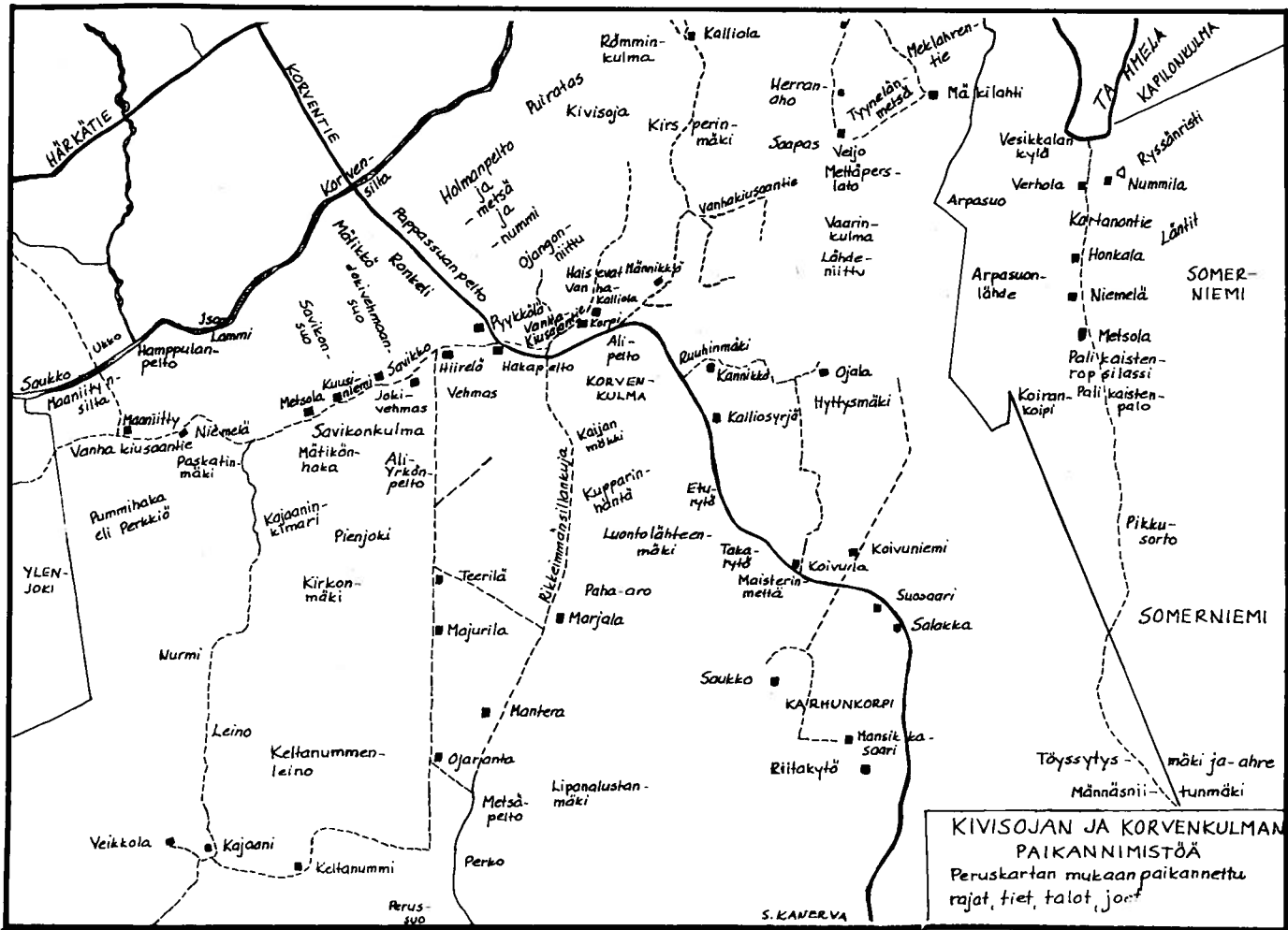
osaa, Hirsjärven rannalla sijaitsevaa kylän vanhaa keskustaa.⁴ Kiusaa-muodon Heikki Ojansuu on johta-nut seuraavasti: Kivisoja—Kivisoia—Kivsoia—Kiusoia—Kiusa.⁵ — Kivisoja-nimi voi olla myös siirrynnäinen, jolloin lähtö-kohtana on Urjalan Kivisojan kylä.

Korventie kulkee suoraan halki peltojen — *Kylänalustan* — kohti Pajulanjokea. Pajulanjoki ylitetään *Korvensiltaa* pitkin. Korvensilta on ollut kylän vanhoja nuorison kokoontumispaikkoja: sillä on tanssitukin. Korvensillan jälkeen seuraa ”*Pappassuanahre*”, ja tien vasemalla sekä oikealla puolella on ”*Pappassuanpeltoja*” sekä *Jokirantapeltoja*. Tien oikealla puolella on kapea *Ronkelin* pelto, jota pitkin Korvenkulmalle kuljettiin, ennen kuin varsinainen tie tehtiin 1920-luvulla. Ronkelin kerrotaan saaneen nimensä siitä, että Koivuniemen Manta oli kulkenut pellolla vuosisadan vaihteessa ja sanonut: ”Tää on kovin ronkelii kulkeut.” Ronkelisanalle on Jaakko Sivula löytänyt seuraavanlaisen selityksen. ”Ne or Ronkeliks sitä ruvenneet sanomaa, kun se ol simmost vitikkoo ja siinä

Kun Pyykkölän kohdalla käänny-

Riutan torpan perustamista on Kotiseutuneuvos Tapio Horila kuvannut museo-oppaassaan Torppa Härkätien varrella Jaatilanjoen rannalla seuraavasti: ”Ensimmäinen isäntä Heikki Heikinpoika joutui

Väinö Rantio Helsingin Somero-Seurasta toivotti onnea Somerolle jääneille. Foto Olavi Virtanen.

Meunu Mentula vaali kanteleperinnettä.
Foto Olavi Virtanen.

Reino Ahti käytti tuulimyllyä. Foto Olavi Virtanen.

Sopivien esineiden löytäminen torpan sisustamista varten tuotti paljon etsiskelyä. Eri puolille pitää jättä tehtiin yhteensä toistakymmentä esinehankintareissua. Tekstiilejä koskevia ohjeita saatiin Suomen Museoliitosta, ja taas pitää jättä naiset muodostivat talkooporukan: Riutan matot kudottiin talkootöinä.

Torppa Härkätien varrella Jaatilanjoen rannalla

TUULA KÄMI

Someron museo täytti kesällä 25 vuotta. Museota juhliittiin perinteisenä Somero-päivänä. Somero-Seura julkaisi tänä vuonna myös Tapio Horilan kirjoittaman museon historiikin. Tuula Kämin esitelmä Somero-päivänä käy teoksen tiivistelmästä.

Kun me tänä kauniina heinäkuun sunnuntaina 1981 ryhdymme viettämään Someron päivää ja Someron pitäjän 25-vuotisjuhlaa, on meillä syytä luoda hetkeksi katse taaksepäin.

Siirrymme 50-luvulle ja näemme tältä paikalta — Pikku-Pappilan tyhjältä maa-alueelta — ympärilemme ja varsinkin Jaatilanjoen ylikatsellessamme nopeasti kehittyvää Joensuun kylää, Someron kunnan

keskustaa. Ihmisiin on jo tarttunut nykyajan kiireinen rytmi: moni kuljettaa varovasti kotiinsa uutta televisiotaan tai ajelee ylpeänä uudella autollaan tai traktorillaan. Vanhoja rakennuksia puretaan kovalla kiireellä tai annetaan ränsistyä uuden ajanmukaisen rakennuksen vieressä: kaikki uusi tuntuu viehättävän ihmisiä, tekniikan edistymistä pidetään ajan tärkeimpänä asiana. Vanhat esineet, rakennukset, kaikki se, mitä entisaikojen kulttuurista on vielä olemassa, alkaa painua unohdettuna ja toisarvoisena pois näköpiiristä.

Sitä merkittävämpi oli päätös Someron museon perustamisesta toukokuussa 1953.

Somerolaiset järjestivät kesäkuussa 1953 kansatieteellisen kulkueen lehtori Tapio Horilan johdolla Someron-Somerniemen maatalousnäyttelyyn. Aiheena oli ”kylvö, heinän- ja viljankorjuu kautta aikojen”. Tästä lähti liikkeelle vanha-naikaisten maataloustyökalujen kerääminen Somerolla. Ihmiset olivat valmiita lahjoittamaan näitä jo

tehtävänsä suorittaneita maataloustyökaluja, ja kun niitä sittenkin tuntuu olevan vielä melko paljon jäljellä, heräsi ajatus esinemuseon perustamisesta Somerolle. Paikaksi ajateltiin pitäjän lainajyvämakasiinia tai Someron Viinanpolttimoa.

Museohankkeen tueksi perustettiin 23. 8. 1953 Somero-Seura.

Museoajatus kääntyi uusille urille, kun monien mutkien kautta Somero-Seuran tietoon tuli Terttilän Kiviriutan eli Riutan päärakennus, joka edellisenä vuonna oli saanut Talonpoikauskulttuurisäätiön kunniakilven ja jota oli toivottu säilytettäväksi jälkipolville. Tässä vaiheessa alettiin haaveilla talomuseosta, ja melko pitkän kaupanteon jälkeen Riutan omistaja myi torpan päärakennuksen Somero-Seuralle toukokuussa 1955. Purettu torppa siirtyi museoalueelle heinäkuun 5. päivänä talkoovoimin, 14 kuorma-auton kuljettamana.

Tätä ennen oli kuitenkin ehtinyt tapahtua monenlaista museohankkeen hyväksi: somerolaisiin oli tarttunut museoinnostus ja museoon

Perussuon vieressä on Perussuonoja.

Perussuonpelto on vanhoja Vanhalan kartanon maita, ja kerrotaan, että pellolla sijaitsevassa makasiinissa näkivät lypsylle tulleet tytöt kaksi venäläistä, jotka olivat olleet pakomatalla jouduttuaan hyppäämään putoavasta lentokoneesta lasakuvarjolla sota-aikana vuonna 1941. Lentokone oli pudonnut Pajulaan Torkkomäen Etuhakapeltoon.

Kun palataan Hiirelän kohdalle ja jatketaan matkaa suoraan eteenpäin, on tien vasemmalla puolella Jokivehmaksen talo. Jokivehmaksen takana on jo äsken mainittu Vehmas, jonka mukaan sekä lähellä sijaitsevan vetisen paikan mukaan on muodostunut nimi: Jokivehmas. Tien oikealla puolella on Jokivehmaansuo.

Jokivehmaksen jälkeen tulee Savikon talo, tien oikealla puolella, ja sen takana Savikonsuo. Savikon talon mukaan on koko kulmakunta saanut nimensä: Savikonkulma. Savikon jälkeen on tien oikealla puolella Kuusiniemi, alkuaan Mätikön talo. Savikon jälkeen tulevat vielä Pyykkö, Metsola, Niemelä ja Maaniitty. Niemelän lähellä sijaitsee Hamppulanpelto ja Niemelän takana Paskatinmäki. Lähellä Maaniittyä, Maaniitystä Hirsjärvelle päin on Pieksämäki, mäki ja pelto. Paikalla on myös ennen sijainnut talo. Lähellä on myös Pummihaka: Maaniityn talossa on asunut muinoin Pummi-niminen mies. — Jos Maaniitystä jatkaa eteenpäin, pääsee takaisin Pajulan kylään Havulinna kohdalle Härkätien varteen. Heti Maaniityn jälkeen on Maaniitynsilta ja Pajulanjoessa on tässä kohdassa Mylkkärinlammi.

Niemelän ja Metsolan kohdalla tie kääntyy suoraan vasemmalle ja tien päästä löytyy Kajaanin talo. Ennen Kajaanin on ensin Kirkonmäki -niminen pelto, sen jälkeen Pienjoki ja Kajaaninkimari -pellot. ”Näkykö täältä kirkko, en tiedä. On mahdollista, että kirkkoon matkaaajat täällä syöttivät hevosen ja lepäsivät, koska samanlainen tarina on olemassa Lehtimäen kulmalla Lahdenkylässä, jossa kerrotaan Ypäjältä päin tulneiden kirkkovieraiden syöttäneen hevosesensa ja levänneen.” Kirkonmäen läheisyydessä on Vahtikopinpelto. ”Siäl

oli simmone ketunpyyrystyskooppi Kirkonmäel lähel kun Kettu-Aatami ja Valteeni ennen metsästi.”¹⁰

Kajaanin talon vieressä on Kajaaninmäki eli Leino. Kajaanin kohdalla tie jatkuu jonkin verran vasemmalle kohti Keltanummen ja Koivumäen paikkoja. Keltanummella on myös oma Leinonsa: Keltanummenleino. ”Pajupensaasiäl vaan kasvo, Leinos, se oli simmottist maaniittyä.”¹¹

Kajaanista tie jatkuu eteenpäin kohti Ihamäkeä. Tiestä kääntyy oikealle Veikkolaan ja Suomensaloon vievä tie. Vähän sen jälkeen on Kivisojantien varrella Koivulähteen talo sekä Lehtimaan talo, jonka vanhempi, 1800-luvulla käytössä ollut nimi oli Kiikkula.¹²

Tie tekee pienen mutkan Lehtimaan jälkeen Hirsjärven puolelle ja pian sen jälkeen Kivisojan rajalla onkin Kiviojan talo.

Kivioja on Leivon talon entisiä torppia, joita olivat myös Korpilo, Kankare ja Karisalmi.¹³ Kiviojan kohdalla kääntyy vanha kylätie — Mäkitie — vasemmalle, ja tämän tien varrella sijaitsevat edellä mainitut talot. Näistä itään päin on Mäntylän talo, ja kun vanhaa tietä jatketaan eteenpäin, tulevat vastaan Päivärinnan ja Metsärannan talot. Päivärinnan vanha nimi on Toukuri. Toukurin talo sijaitsee Toukurinmäellä. ”Toukurinmäki on sitä sammaa Virkaanmäkkee.”¹⁴ Virkaanmäki eli Särämäki onkin Päivärinnan ja Metsärannan tuntumissa, talojen eteläpuolella. Kivisojan raja ulottuu tässä kohdin Virkaanjokeen saakka.

Jonkin matkaa Metsärannasta eteenpäin kohti Kivisojan vanhaa keskusta ovat Ilolan ja Vaahteran, entinen Tuomela, talot. Vaahteran

Kivisojan Ali-Yrkkö 1950-luvulla

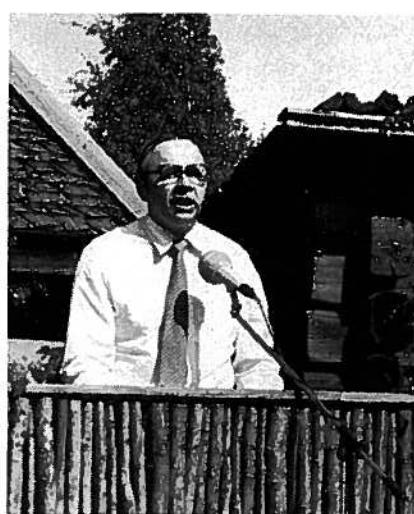
Söderströmin Mäkelä 1956

Tuula Kämi esitteli museon historiikin. Foto Olavi Virtanen.

Valtionargeologi C-J. Cardberg toi museohallinnon tervehdyksen. Foto Olavi Virtanen.

Kunnanvaltuuston puheenjohtaja Kalle Nikula edusti Someron kuntaa. Foto Olavi Virtanen.

jälkeen on *Korpiaho*, joka on Yli-Yrkön vanhoja viljelymaita. Korpi-ahon talon nimeksi oli tarkoitus tulla Korpihuhta, mutta nimi oli suojattu. Eteenpäin kohti Kivisojan keskusta mentäessä tulee vastaan *Kurala* ja sen lähellä *Kujala*, entinen *Isälä*, kuppari, sekä *Mäkelän* talo. Mäkelä on Johan August Söderströmin ja Ulrika Söderströmin perustama talo, jossa 1900-luvun puolelle saakka on toiminut kauppapuoti. Lähellä ovat myös *Mäkilänpelto* ja *Arolanpelto*.

Mäkelästä Ali-Yrkköön päin sijaitsee vanha piirileikkipaikka, *Maijalanmäki*. Yli-Yrkön vanha talo on Ihämäentien pohjoispuolella. Yli-Yrkön peltoja ovat *Maunonpelto*, *Napuri* ja *Kortekytö*. Napurin toinen nimi on *Vaarinmaa*.¹⁵ Ihämäen tien eteläpuolella on Yli-Yrkön vanha perunamaa ja siitä länteen sijaitsevat *Isorinta* ja *Pikkurinta* -nimiset pellot. Pikkurinnan lähellä juuri Kivisojan ja Hirsjärven rajalla on *Luh-talälhteenmäki* ja tiellä tässä kohtaa *Luontolälhteenahde*.¹⁶

Yli-Yrjön eteläpuolella melko lähellä Hirsjärvellä on *Ali-Yrkön* talo. Ali-Yrkön peltoja ovat *Ojalanpelto*, *Aholanpelto* ja *Mäkilänpelto* sekä *Jurkko* eli ”*Yrkköjurkko*”. Aikaisemmin olivat Ali-Yrkön ja Leivon tilan metsämaat yhteisenä laitumena ja kaikki muutkin kyläläiset saivat viedä tänne elukkinsa.”¹⁷ ”Yli-Yrkön ja Vanhalan maita Kivisojalla sanotaan *Luhdaksi*. Sen pohjoisreunassa on *Luh-talälhde*, joka on laajalti tunnettu hyvästä vedestään.”¹⁸ — Yli-Yrkön ja Ali-Yrkön talot ovat molemmat vielä Yli- ja Ali-Yrkköjen omistuksessa. Matti Ojan tutkimuksen mukaan Kivisojan Yrkkö on ollut olemassa jo vuonna 1539. Vuosina 1663—1622 taloa on hallinnut Jöran Sigfridsson. Talonnimi on saattanut syntyä vasta hänestä tai se on keskiaikainen, mikäli on ollenkaan ristimänimestä peräisin.¹⁹

Lähellä Hirsjärven rantaa Kivisojan rajalla on *Suutarin* vanha talo, nyk. Sjöberg. Suutarin kohdalla, nykyisen maantiesillan paikkeilla, pohjoispuolella, on ollut pato eli tammi. Aluetta sanotaan vieläkin *Tammenmäeksi*, sen vieressä olevaa aluetta *Tammen* paikkakunnaksi. ”Sen ränni oli alempana ja itse mylly nykyisen Sjöbergin päärakennuk-

sen korkeudella.”²⁰ Rannan lähellä on ”*Syöperinahre*”, järven rannassa on ”*Syöperinkainalo*” -niminen poukama ja niemi on nimeltään ”*Syöperinnokka*.”²¹

Entinen *Leivon* talo (Leevo) on ollut Ali-Yrkön naapurina, niin lähellä sen päärakennusta, että hevospeleillä juuri ja juuri mahtui välistä kulkemaan, mutta ei härkäparilla. Kun tämä talo sitten myytynä joutui Hirsjärven kartanon omistaja Ek-lundille, oli kaupan yhtenä ehtona, että Leevon musta härkä seurasi kaupan mukana.»» *Leevontappo*, Leevon talon humalatappo, oli kylän suurin humalatappo. Kyläläiset kävivät sitä perkaamassa. Nykyisin alue on *Leevonpeltoa* ja kuuluu Yrkköjen omistukseen.²²

Yli-Yrkön pohjoispuolella on pitkänomainen *Pitkänen* -niminen pelto, Pitkäsien vierestä kulkee pohjoiseen *Vanhalanmaitotie* kohti *Perussuonpeltoa*, ja sitä pitkin pääsee Ojarantaan, Majurilaan ja muihin Korvenkulman lähistön paikkoihin.

Vanhalan maitotien länsipuolella on *Ahonpelto* ja lähellä Ahoa ovat *Ojalan* eli *Hurtin* talo sekä *Rintala* eli *Framperi*. ”Kivisojan kylässä Yli-Yrkön maalla on vielä *Hurttilan* alue ja siitä n. 200 metriä etelään *Hurtti-ukonmökki* -nimiset rauniot. Tämä Hurtti-Ukko lienee yksi niistä monista Hurtti-Ukoista, joita sota-historioissa mainitaan. Hänen su-

Korven talo.

kuunsa kuuluva *Hurttilan* Tilda asuu vielä Ävikin kartanossa. Hurttilaa sanotaan myös *Hurtti-Ojalaksi*.²³

Rintalan pohjoispuolella on *Kasörin* vanha talo. Kasöristä, joka talossa asui, on paljon juttuja olemassa. Kasöri oli kartuttanut tavaraa itselleen luvattomin keinoin, siirteli yön hiljaisina hetkinä heiniä omiin seipäisiinsä naapurin seipäistä, kävi omenavarkaissa ja unohti joskus kellonsakin omenapuun juurelle. Vankka huhu oli olemassa, että kasörillä olisi ollut paljon rahaa ja rahakätköä ovat vieläkin jotkut hakeneet Kasörin mökin seutuvilta. — Kasörin mökki, samoin kuin Rintala ja Ojalakin sijaitsevat *Kiusaanvanhanmaitotien* varrella. Kiusaanvanhamaitotie kulkee Koivumäkeen.

Vanhalanmaitotien ja Kiusaanmaitotien lisäksi kulkee lähellä kolmaskin vanha tie Kivisojan vanhimmasta keskuspaikasta mutkitellen Korvenkulmalle päin. Se on vanha *Kiikuntie*. Kiikuntien varrella jonkin matkaa Mäkelästä pohjoiseen on *Ei-kenenkään-maa*, pieni maa-alue, jonka Torkkomäen isäntä aikoinaan on antanut jollekin palkolliselleen nautintaoikeudeksi eliniäkseen. Kukaan ei ole viljellyt tätä maata enää aikoihin. Männikön talo sijaitsee melko lähellä aluetta.

Kiikuntie kiemurtelee halki metsäisen alueen kohti Keltanummea. Se kulkee Hirsjärveen kuuluvan neiliömäisen alueen, *Konstansuon*,

Torpparin vaimo Maria Peltolan pojat Heikki Oskar, synt. 1881, maanvilj. Koski Ti Partela ja hänen veljensä August Bernhard Virta, synt. 1883, vaateusliikkeen omistaja Loimaa. Molemmat kuolleet. Kuva otettu Turussa 1910.

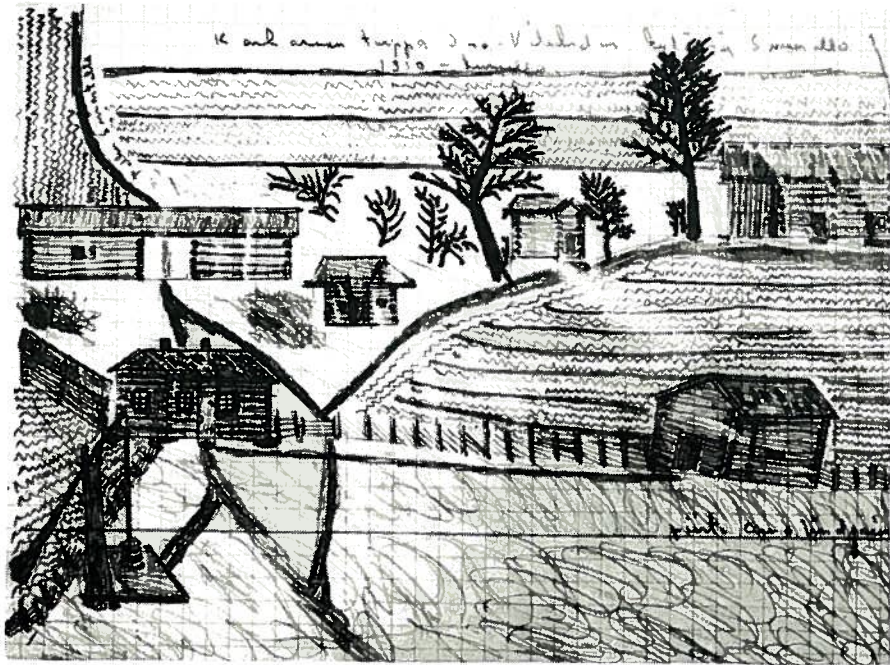

Kuva esittää torpparin vaimoa Maria Peltolaa ja hänen poikansa tytärtä Helmi Virtaa. Valokuvattu Turussa 1911. Maria Peltola oli syntynyt Kosken Ti Tapalan kylässä 1850, kuoli 1932.

torpparin vaimon asumus. Hän oli Maria Annantytär Peltola ja syntyi Kosken Ti Tapalan kylästä. Asumus oli suunnilleen sillä paikalla, missä nyt on Kuparin tilan viljan-kuivaamo. Ympärillä olevat maat olivat pitkään tälle vuosisadalle Huinan tilalle kuuluvia maita mutta ovat sitten myöhemmin joutuneet Kuparin tilan omiksi: Peltolan torppa oli myöskin aikaisemmin ollut Vilukselan jokivarressa mutta siir-

retty tänne peltolakeudelle missä Tiensuun torppakin oli. Maria Peltolan mies torppari Karl Josef Peltola kuoli v. 1891. Lapset jäivät nuoriksi tai aivan pieniksi ja leski luovutti torpan maat kantatilalle. Hän oli taitava käsityöihminen ja alkoi elättää seitsenlapsista perhettään kättensä työllä. Vanhin lapsista oli tällöin jo muuttanut palvelukseen Marttilan pitäjään ja toiseksi vanhinkin muutti heti isän hautauk-

sen jälkeen samaan Marttilan pitäjään. Kukaan hänen lapsistaan ei jäänyt Somerolle. Yksi toisensa jälkeen he siirtyivät joko Marttilaan tai Koskelle. Maria Peltola kuoli 25. 1. -32. Torppaansa hän ei koskaan hakenut itsenäiseksi. Hänen suurennettu valokuvansa on kodissani kunniapaikalla. Äitini äiti siinä seuraava tyttärenpoikansa päivän kulkua samoin tuntein kuin hän sitä ennenkin seurasi.

Kankaren torppa sellaisena kuin se oli 1910. Lyijykynäpiirros Arvo Lindgrenin, foto Jorma Peltomäki.

Torpathan olivat perintötorppia, toisin sanoen torppia jotka 1767 annetun asetuksen perusteella annettiin perilliselle perintöosuuden vastikkeeksi ja joita ei kyllä muuten vuoden 1800 annetun asetuksen jälkeen saanut perustaakaan. Tämä Kuparin tilan torpista. Saattoi näitä torppia toki olla kylän muissakin taloissa. Ajankohtana, jota tämä kirjoitus koskee oli Kuparilla itsellä vankka työvoima ja mitään taksivärkkityövoimaa ei niinkään tarvittu: Karja hoidettiin tyttärien ja poikien yhteisvoimin, olihan kahdella-kin pojalla tehtävän pätevyyttä tukemassa alan ammattikoulutus, joskin voimaperäinen maanviljelys antoi paljon työtä ja vei myös mittavan työpanoksen niin kesä- kuin talviaikanakin. Frans Kuparihan oli lisäksi siirtynyt Yhdysvaltoihin juuri ennen suurta maailmansotaa, palasi tosin kotiin.

Kuparin torpista Kankare oli aivan kantatilan tuntumassa ja koska isoäitini asumus oli siinä Kuparin ja Kankareen puolessavälissä niin oli selvää, että poikanen joutui läheisesti seuraamaan molempien tilojen elämää ja oloja. Perinneharrastusteni johdosta olen Kankareen torpan moneen otteeseen selostanut Turun Yliopiston Kansantieteen laitoksen arkistoihin piirroksin ja selostuksineen torpan jokapäiväisestä

elämästä. Torpan isäntää ja emäntää Jaakkoa ja Maria ei ole jätetty pois näistä perinnetiedoista, ei myöskään torpan muita asukkaita, ei lehmiä ja hevosta, sitä Pläsiä. Torpan rakennukset näkyvät piirroksessa sijaintipaikkoineen ja torpan jokainen kohta on saanut osakseen syvän kaipauksen ja ehkä salaisen kyyneleenkin nuoruuteni päiviltä.

Ajan tavan mukaan torpan rakennukset olivat tietenkin maalattomia. Asuinrakennuksessa oli kaksi tupaa, isompi ja pienempi ja pienemmän turvan rinnalla oli kylkeinen, siinä säilytettiin torpan perunavarastoja. Karjapihan sivustoilla oli yhdeltä seinältä avoin puukatos, luukulla varustettu muuten ikkunaton navetta, avonainen navetan eteiskatos ja navetan rehulato. Navetapihan sivulla oli vielä hevos-talli Pläsiä varten. Vähän kauempana oli pienehkä vilja-aitta ja siitäkin kauempana männikön reunassa riirakennus. Pieniä männikköalueita oli torpan tilusten välissä muitakin, Kuparin pojat ne sitten myöhemmin raivasivat yhtenäiseksi pelto-alueeksi. Torpan etusivulla oli savusauna ja kaivo. Kuten jo aikaisemmin ilmeni niin torppa siirrettiin sinne Palojoenkulmalle heti -20 luvun alussa. Viimeksi kävin torpan

asukkaita siellä katsomassa 1954. Silloin olivat elossa vielä tytär Olga ja nuorin pojista Eino. Vanhimmat pojat Kalle ja Vinne olivat perustaneet omat kotinsa ja perheensä, he olivat taitavia kirvesmiehiä ja myöhemmin myös itsenäisiä tilallisia.

Vähän ylempänä Kuparin lohkoa, suunnilleen Huinan virkatalon lohkolle olevan Hennilänmäen kohdalla oli vielä ollut Siilundin torppa. Torpan emäntä Maija Siilund oli Kuparin tyttäriä, mutta torppa oli hävitetty jo ennen tämän vuosisadan alkua. Torpan nurkkakivet vielä olivat paikoillaan ja niitä joskus lapsena kävin katsomassa hiljentyneenä. Torpan asukkaista oli kuitenkin elossa vielä poika Juho Siilund. Hän oli tunnettu korvenraivaaja Palojoenkulmalla asuen milloin missäkin yksinään, perhettähän ei hänellä ollut. Useimmiten näin hänen majailevan Jokelan tilan saunassa, uutta peltoa hän raivasi paljon alueen asukkaille, m.m. juuri Jokelan tilalle. Hän oli niitä maan hiljaisia, joka tuskin tunsii sanaa onni, palanen kovaa leipää oli ehkä hänen suurin onnensa tässä elämässä. Nuorempana hän liikkui kyllä työmailla vähän kauempanakin. Muistan kuinka hän kerran myöhäissyksyn päivänä tuli mummoni tupaan ja heti ovensuussa sanoi — ”terveisiä Ikaalisista, vaikka ette te mitään tiedä missä semmoinen paikka on” — Eikä sitten tiedettykään. Kuitenkin joskus aikuisena ollessani yövyin yhden yön Ikaalisten silloisessa pienessä kauppalasssa ja illalla tulivat nuo Siilundin sanat mieleeni ja sanoin itsekseni — ”tasoissa ollaan Juho Siilund, nähty on Ikaalinen”.

Samalla Kuparin tilan lohkolle mutta Antinmäen metsän toisella puolella oli Kustaa Marjasen torppa. Kuten torppari Jaakko Kankare niin Kustaa Marjanenkin oli entisiä Kuparin talon poikia ja Matti Kuparin veli. Kustaa Marjasen itsenäistynyt torppa on edelleen siellä Antinmäen kupeella vähän ennen varsinaista Palojoenkulmaa, tosin hänen poikansakin on jo ehtinyt tämän elämän jättää vanhana miehenä.

Siinä Kuparin talon välittömässä läheisyydessä mutta Huinan virkatalon maalla oli äitini äidin, entisen

kautta. Keltanummen takana on Huhtimo-niminen pelto.²⁴ Keltanummelta pääsee Koivumäen kautta Savikonkulmalle ja sieltä taas Korvenkulman tienristeykseen Pyykkölän kohdalle.

Pyykkölän pohjoispuolella ovat Haavikoisenpelto ja -mäki sekä Haavikoisenlähde. Hakapellon kohdalla kääntyy Rikkeimmän sillankuja oikealle. Kujan oikealla puolella on Kaijanmökki (Aitalaakso), ja tie jatkuu edelleen Marjalan taloon. Ennen Marjalaa on tien vasemmalla puolella Kupparinhännän peltoa. Marjalan ympärillä on Paha-aro -niminen pelto.

Korventietä jatkettaessa tulee tien vasemmalla puolella vastaan Korven talo (Hovila), johon kuuluvat vuonna 1817 lohkaistu Otuskallio sekä Kinnaskorpi -niminen tila. Kinnaskorvesta on saatu Korpinimi. Kinnaskorven nimi johtuu siitä, että perimätiedon mukaan paikalta on löydetty Kaarle XII:n aikainen rautakinnas.¹⁵ Otuskallionimi on säilytetty Into Hovilan talon nimenä.

Korven talon takana on Otuskallio, jonka päällys on nimeltään Mäenpäällystä. Sinne kylän lapset kiipesivät ennen muinoin katsomaan, mitä Pajulan kylään kuului. Katsottiin, kun ensimmäiset sähköt tulivat Pajulaan, tirkisteltiin mistä päin valoja vilkkui ja tähytettiin muutenkin tärkeimmät asiat. Vuoden 1918 melskeissä Pajulasta vietiin lapsia turvaan Korvenkulmalle ja siltakin hajotettiin, ettei sinne olisi päässyt. Lapset kiipesivät tuolloin Mäenpäällyställe katsomaan, oliko sotilaita näköpiirissä.

Otuskallion alapuolella on entinen Sikahaka. Lähellä on ”Ahonmettä”, samoin Ahonkoivu, Ahonniittu ja Ahonperunamaa. Lähimaastossa sijaitsevat myös Korvenniittu ja Pajahaka, aivan talon takana, Näillä paikkeilla sijaitsee nykyinen Otuskallion talo.

Pöllönsuon ja Korven talon väliin jää Holman pelto. Holman läheisyydessä on Holmannummi, jossa ennen vanhaan oli kaikkien paikakunnalla asuvien perunakuopat ja jonka syrjään Korven isäntä teki 1930-luvulla urheilukentän.

Kun Korvesta lähdetään kulkemaan Kalliolaan kohti ja sitä kautta Pajulaan päin, siis Korventiestä va-

semmalle, ovat vastassa Korvenhaiseva ja Kalliolanhaiseva -nimiset pellot sekä Haisevanmäki. Haisevien oikealla puolella on Peukko-niminen pelto ja sen läheisyydessä ”Pusseinlaahaus”, pelto sekin. ”Siälä Pusseillaahas oli nii korkkei mättäi, et kulkeis otti pussit kiini ja siit se nimes oli saanu.”²⁶ Pusseinlaahaus oli niin vetinen pelto, että joku oli joskus vajonnutkin sinne pääsemättä pois. Pusseinlaahaus-pellon vanhempi nimi on Pusseinlaaha.²⁷ Haisevien lähellä ovat Ojanko ja Vanha-Kalliola sen alapuolella sekä läheisyydessä Lystilä-niminen paikka. Ojangan syrjässä oli muinoin Säränäkoivu, joka oli todella iso puu, koska sen kyljestä valutettiin keväisin mahlaa ämpäreittäin lehmien juotavaksi. — Lähellä sijaitsevat myös Männikön ja Tammiston talot.

Tammiston jälkeen tulee vähän matkan päässä Hakala ja Hakalan takana on Kirsperinmäki. Kirsperinmäen ja Pöllönsuon välinen pelto on nimeltään Puiratas. Puiratasana merkitsee puidenvetotietä, puunottoa paikkaa,¹⁸ joten vanha kulkutie on täällä ilmeisesti aikoinaan ollut. Puirattaan vieressä on Römminkulma: Römminmäki — joka peruskartassa on virheellisesti merkitty Puirattaanmäeksi — ja Römminpelto. Römminimi on muistona Johan August Söderströmistä (Janne), joka aikoinaan on näitä nurkkia raivannut ja sanonut, että hänen nimensä jääköön muistona jälkipolville.

Kirsperinmäen alapuolella

sijaitsee ”Tervamiilunahre” ja sen jälkeen tulevatkin vastaan Kalliolan talo, ”Kalliolanahre” ja Kalliolanalusta lähellä Pajulanjokea. Kun Helga ja Aarne Virtasen isä muutti Vanhasta Kalliolasta Kalliolaan, hän toi nimen tullessaan taloon. Kalliolasta pääsee jatamaan matkaa Härkätielle lähelle Maasiltaa.

Kirsperinmäen itäpuolella on Saapas-niminen pelto, joka on saanut nimensä pellon muodon mukaan (Tammisensaapas). ”Kustaa on Saappaas”, saatettiin tokaista.

Kirsperinmäen takana lähellä Somerniemen rajaa ovat Rauhala, Ahola ja Rantala. Veijonpelto sijaitsee Rantalalan eteläpuolella ojan kahden puolen. Vaarinkulma ja Lähdeniittu ovat Veijon vieressä, Herranaho taas puolestaan sijaitsee Saapasta vastapäätä Aholan ympärillä. Veijonpellolla on Veijonlähde ja Veijonlähteen lähellä ”Mettäperslato”.

Korvenkulmalla pääsee siis Kalliolan kautta Pajulaan, mutta varsinaisen Korvenkulmantie jatkuu Korven talon ohitse kohti Karhunkorpea. Haisevien kohdalla tie kääntyy oikealle ja tien vasemmalla puolella on Ruuhimäki ja siellä Kannikon talo. Seuraavaksi tulee vasaan Kallionsyrjän talo ja tien vasemmalla puolella sijaitsee Rydönmäki ja oikealta puolelta löytyvät Eturydön ja Takarydön pitkät pellot. Takarydössä on lato, johon vietiin vuoden 1918 tapahtumien aikana ruokavaroja. Peltojen takana on Luontolähteenmäki ja Luontolähde. Luontolähteenmäen takana taas ovat Saukonpelto ja Saukon talo. Rydönmäen takana sijaitsee Koivuniemen talo, sen takana Hyttysmäki ja Ojala. Korventie jatkuu Karhunkorpeen, joka on saanut nimensä siitä, että siellä on tiettävästi ammuttu Someron-seudun viimeinen karhu. Karhunkorven Suosaaren lähellä on Karhunaukeema -niminen paikka, jossa tämä Someron viimeinen karhu tapettiin. Tähän oli tehty karhunapaja. Karhu kaadettiin sitten Myllylän kylän Myllykalliolle, jossa se nyljettiin²⁰ — Karhunkorven taloja ovat Mansikkasaari, Riitakytö, Karhula, Mäntyharju, Suosaari, Salakka, Lehtola, Halkivaha, Rajala, Suoranta, Koivula, Kantola ja Koivuniemi.

Karhunkorvesta kulkee metsätie Kapilontalalle ja Someron ja Somerniemien vanhalle rajapaikalle, *Arpasuolle*. Mäkisellä metsätiellä sijaitsevat ”Töyssytysahre” ja Töyssytysmäki sekä Männäsnitunmäki. Tie muuttuu nimeltään Kartanontieksi lähellä Niemelän, Honkalan ja Verholan paikkoja.

Melko lähellä näitä taloja eli Mäkilahden kohdilta alkaa toinen vanha tie Kivisojan- eli *Kiusaanvanhatie*, jota ennen 1900-luvun teiden valmistuksista on yksinomaan käytetty. Kiusaantie alkaa siis Mäkilahden kohdilta, kulkee lounaaseen Veijonpellon poikki ja sieltä Pyykkölään. Pyykkölästä tie kulkee Hiirelän kautta Savikkoon, sieltä Metsolaan, Niemelään, Maaniittyyn ja sieltä Kallionsyrjään ja Lehmijoelle Ylenjoen puolelle ja sieltä pääsi edelleen Suulingin kautta Kultaan ja Joensuuun.

Kivisojan hajallaan sijaitsevien keskuspaikkojen sekä Korvenkulman välillä on näin ollut vanhoja yhteyksiä, joita nyt myöhemmin uudet tiet ovat korvanneet ja täydentäneet.

Kivisojan pohjoinen keskus, Kalliolan seutu, ja Korvenkulma ympäristöineen kuuluvat siis saumattomasti Pajulan vaikutus- sekä koulu- piiriin, sen sijaan Kivisojan vanhin, Hirsjärven rannalla sijaitseva keskus, Hirsjärven vaikutusalueeseen.

Käytetyt lähteet
1 Aulis Oja, Asutuksen vaiheet. Someron historia I s. 85.
2 Aulis Oja, Tilusten omistus. Someron historia I s. 128.
3 Timo Alanen, Pohjois-Someron kylännimet ja asutus. Pro gradu -tutkielma s. 135.
4 Jaakko Sivula 1955. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Nimitoimisto. Someron pitäjänkoelma.
5 ja 6 Timo Alanen, Pohjois-Someron kylännimet ja asutus s. 135.
7 ja 8 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
9 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
10 ja 11 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
12 ja 13 Voitto Ollonqvistin tammikuussa 1981 kertoma tieto.
14 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
15 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
16 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
17 ja 18 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
19 Matti Oja, Ristimänimistä johtuneet kantatalojen nimet Humppilassa, Jokioissa, Somerniemellä, Somerolla, Urjalassa ja Ypäjällä. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja 45—1976 s. 88.
20 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
21 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.
22 ja 23 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.

Säränäkoivu.

24 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.

25 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma ja Into Hovilan haastattelu heinäkuussa 1980.

26 Jaakko Sivula 1955. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.

27 Voitto Ollonqvistin kertoma tieto tammikuussa 1981.

28 Toivo Vuorela, Kansatieteen sanasto s. 163.

29 Leo Suvenmaa 1957. KTK.NT. Someron pitäjänkoelma.

Kertojat:

Edellä oleva pohjautuu pääosiltaan Helga ja Aarne Virtaselta saatuihin tietoihin. Lisätietoja ovat antaneet Into Hovila ja Arvo Väre sekä Pajulan Marittakerho. Kivisojan vanhimpaa keskusta koskevat tiedot ovat pääasiassa Tuovi ja Heimo Söderströmiltä, lisätiedot Voitto Ollonqvistilta.

la. Nykypolvi ei enää muista suutari Lehtistä eikä Mantaa, hänen vaimoaan. Lehtinen kävi paljon taloissa suutarintyössä, vain yöt kotona. Si-vutyönään hän kantoi postia Pitkäjärveltä Vilukselaan kolme kertaa viikossa. Postilaatikot eivät silloin vielä olleet käytössä vaan tuleva posti jätettiin tienvarren taloihin, Vähä-Vilukselan Hakalaan ja Iso-Vilukselan Huinalle. Pirtin penkille posti jätettiin ja kyläläiset saattoivat käydä kysymässä, että onko mitään tullut. Amerikan kirjeitäkin tuli. Mari Peltolan vanhin poika Kalle oli Minnesotassa ja naapurista Frans Kupari myöskin ”valloissa”. Suutari Lehtinen oli äärimmäisen hyväntahtoinen ja muuten tarkka mies. Jos hän oli tienvarsitaloon tuonut kirjeen niin emännän kahvitarjoukseen hän saattoi vain valittaa, että ”ei sovi nyt, kruunun työ niin tarkka työ”. Hänen silmiinsä oli iän vanhetessa tullut vikaa ja hän kävi ehkä noin kaksi kertaa tämän takia Helsingin lääkärissä. Mellilän asemalle hän meni jalan ja siitä junalla Toijalan kautta Helsinkiin. Vielä vuosien jälkeen hän luetteli kaikki rautatie-asemat siltä välin, hän luetteli ne järjestyksessä ja erikseen meno ja paluu.

Lehtisen asumuksen takana oli myöskin joskus ollut kyläpaja. Mustaa hiilimurskaa ja puoliksi lahonnut alasimen tukki oli siinä vielä ihan varhaisemmassa lapsuudessa-ni.

Sitten olikin Kylämäen talo. Kylätien ja taloon vievän tien kulmauksessa oli silloin jo lahoamistilassa oleva hirsinen riihirakennus. Suuri ruumenkasa riihen ja tien välisellä kedolla, joten käytössä riihi kyllä oli ollut. Kylätien vastakaisella puolella oli suurehko puimalaraken-nus, sitäkään ei siinä enää ole.

Kylämäen tilan rakennukset ovat sijoittuneet pihapiirin ympärille vähän joka puolelle. Tilan pääraken-nus oli sellainen pitkä, punaiseksi maalattu tyypillinen isohkon tilan päärakennus hyvin isoine huonei-neen. Maanviljelijä Antti Launonen sen kunnosti asuttavaan kuntoon 1920-luvun alussa. Hän oli toinen pohjalainen talon isäntä Viluksela-sa, syntyisin Limingan pitäjästä ja insinööri Vitalin serkku. Launonen myi kuitenkin Kylämäen eli Isoko-pan tilan maanvilj. Uuno Toivosella

ja muutti Alastarolle, missä sai emäntänsä kotitalosta Kylämäkeä paljon suuremmat peltö ja metsäa-lueet. Kylämäen päärakennuksen on sen nykyinen omistaja maanvilj. Kärri tulipalon jäljiltä rakentanut uudelleen entiselle paikalle ja entis-täkin ehommaksi.

Palataksemme vielä tuohon Kylä-mäen tilan vanhaan pihapiiriin, niin siinä oli toinenkin pitkähkö asuinra-kennus, jota muistaakseni sanottiin vain muorinrakennukseksi. Tämä rakennus on kuitenkin myöhemmin hävitetty. Toista päätä hallitsi talon entinen emäntä, hän oli leski, ja toista päätä Auroora ja Albert Ky-lämäki. He olivat sisaruksia ja myös vanhaa Kylämäki-sukua. Aurora eli kotoisittain Ruura oli taitava pito-kokki paikkakunnalla.

Osassa vanhan emännän huoneis-ta piti kauppias Gustaf Lindqvist pienenhköä sekatarvarakauppaa siinä 1910-luvun keskivaiheilla. Lindqvist oli syntyisin Turusta ja ruotsinkielinen, joten Suomea hän osasi heikommin, mutta, kuten hän sanoi: ”Puhutaan soome vaan soo-me...” Hän oli pitänyt sekatarvara-kauppaa aikaisemmin Someron Pit-käjärvellä, mutta tulipalo hävitti siellä hänen kauppansa. Se sijaitsi aivan Maamiesseurantalon naapuri-na, vain kuusiaita oli välillä rajana. Lindqvist rakensi sitten oman liike-talon jokivarteen, kansakoulun luokse. Kauppias Lindqvist kuoli yli 80-vuotiaana 1950.

Toisessa yhteydessä olen jo mai-ninnut tuon Kylämäen kivinavetan. Se oli rakennettu 1902 ja oli silloisis-sa oloissa kylässä ainoalaatuinen. Se oli 18—20 lehmän navetta ja siis taloon nähden riittävän suuri. Ai-kaisemmin sen vierelle ei ollut ra-kennettu mitään puisia lisäsiipiä, jo-ten navetta oli paremmin näkyvissä korkealta sijaintipaikaltaan. Puinen tallirakennus oli erillinen.

Kivikkoisella rinteellä pihapiirin reunassa oli vielä Heinon Matin pie-ni asumus. Matti itse muutti mök-kinsä Rajankulmalle aivan Someron ja Kosken Tl rajalle maantien vie-reen. Annansilmät ruukuissaan siinä yksinäistä kulkijaa tervehtivät.

Kun Kuparille menevää tietä ohi Kylämäen oli vähän matkaa menty, niin tienmutkassa oli Juha ja Maija Ahlqvistin mökki. Asunto sillä pai-kalla on vielä nytkin mutta kuiten-

kin toinen kuin mitä se Juhan ja Maijan aikana oli. Molemmat he olivat 1910-luvulla jo vanhoja, mut-ta kuitenkin edelleen työntouhussa ja omin avuin toimeentulemisessa. Juha oli kesäisin kova kuokkamies ja Maija kaikissa kotitöissä auttele-massa Näyskän talossa. Talvisin Ju-ha kävi puita pilkkomassa Vilukse-lan ja Pitkäjärven kansakouluissa ja jaksoi tuon pitkän matkan Vilukse-lasta Pitkäjärvelle kävellä talviaa-muisinkin hyvin varhain. Heidän tupansa oli Sarkin talon maalla..

Kuparin talo on joskus siirretty kylän jokivarresta nykyiselle paikal-leen. Talo on muuten kylän ainoa talo, jolla on huomattavan pitkä historia talon vakinaisina asuttaji-na. Varmasti ainakin kahdeksatta polvea edustaa talon nykyinen emäntä, rva Maasilta, mutta ehkä jotain tietä voidaan näyttää tuo aika huomattavasti kauemmaksikin. Tohtori Aulis Oja mainitsee Some-ron historiassa että Kuparin tila on erotettu jostakin toisesta tilasta 1583. Kantatilaa ei hänkään tuossa mainitse, mutta epäilemättä sekin on myöhemmin selvitetty. Monet suoritetut jaot ja jakojen täyden-nykset aikaansaivat sen, että kylä jokivarressa väljentyi ja niin tuli Kuparikin nykyiselle paikalleen, en-nen oli alueella ollut jokunen torp-pa. Jyvityksestä johtuen muuttaval-le tilalle jätettiin kuitenkin myös vankempia rintamaita ja niin selit-tyy irralliset peltolohkot jokivarren tuntumassa. Kankareen torppa lie-nee ollut paikallaan jo ennen kanta-tilan siirtymistä, kuinka muuten on selitettävissä, että torpan pellot tuli-vat miltei päätalon pihanpiiriin ta-solle ja pysyivät siinä torppariva-pautukseen asti. Kankareen torppa-kin siirrettiin siinä vaiheessa sinne Palojoen kulmalle missä torpalla ennestäänkin oli ollut viljeltyä maa-ta. Nämä alueet tuntuivat vielä sil-loin kaukaisilta, alueellahan ei sil-loin vielä ollut edes kansakoulua. Myöhemmin se sellaisen kyllä sai, mutta on nyt jo taas ollut kauan lo-petettunakin niin kuin kylän kes-kustastakin. Nyt on tuo Palojoen kulma myös jo lähempänä suuria keskustaa. Minusta tuntuu että Kan-kareen torppa, samoin kuin muut-kin kantatilan torpat, oli jollakin ta-voin erilaisempi kuin torpat yleensä.

**"Wilukselan Wirta
Ja Wiurvalan Piispa,
Syvän-ojan Sonni
Ja Sylwinän Jalli!
Ralla ralla laa!
Syvän-ojan Sonni
Ja Sylwinän Jalli!"
Ralla ralla laa!**

Seuraamme Vilukselan kylän elämää vuosisadan alkukymmeninä. Eurassa asuva Arvo Lindgren palaa kotikylänsä maisemiin Ylitalon tienrististä eteenpäin: siinä on Sarkin talo, Huisti ja moni muu. . .

Ylitalon talo on siitä tienmutkas-
ta eteenpäin mentäessä tien oikealla
puolella. Ylitalon rakennukset oli-
vat vielä 1910-luvulla lähempänä
toisiaan kuin mitä ne nykyisin ovat.
Talon päärakennuskin oli ajan ta-
van mukaan pitkä ja vähän mata-
lahko rakennus jossa ajalle tyypilli-
senä oli isohko tupa eli pirtti. Huo-
neen nimitys johtui talon isäntäväen
synnyinseudusta, Loimaalla tuo
monitoimihuone oli aina pirtti, So-
merolla yleensä tupa. Siinä Ylitalon
suuresta tuvassa kirjoittajakin en-
simmäiset askeleensa opintiellä otti.

Talon nuori Katri-emäntä piti siinä sunnuntaisin lasten pyhäkoulua ja tupa oli silloin varattu yksinomaan tähän tarkoitukseen. Talossa onkin muistini aikana nyt jo kolmas päärakennus.

Tien vasemmalla puolella olevaa Sarkin taloa omisti 1910-luvulla tilalla syntynyt ja kasvanut Oskari Sarkki. Emäntää ei hänellä ollut, taloutta hoiti hänen siskonsa. Oskari Sarkki kuoli 1918 ja tilan osti maanmittausinsinööri Veikko Vitali. Hän muutti Sarkille Loimaalta, mutta syntynyt hän oli Temmeksen pitäjässä, talossa, josta oli lähtenyt muitakin akateemisia virkamiehiä, m.m. Helsingin piirin piirilääkäri J. H. Vitali. Insinööri Vitali ja hänen

rouvansa toivat hämäläiseen talonpoikaistaloon kokonaan uuden aikakauden. He olivat molemmat hyvin keskustelutaitoisia ja kylässä pidettyjä. Illat kuluivat kyllä hauskaasti perheen seurassa. Keskustelun aihepiiri oli insinöörin taholta hyvin laaja ja varmaan hän ei ollut vailla mielenkiintoa kyläläistenkään mielenpiteille. Tilan hoidosta vastaavat

Vähän ennen Kylämäen taloon vievää tietä, tien mutkassa oikealla oli suutari Lehtisen asunto. Kaksi pientä asuinhuonetta siinä oli. Perheen ainoa tytär toi sittemmin kotivävyyn taloon ja tämä rakensi jatkeeksi vielä kolmannen asuinhuoneen. Nyt on kuitenkin asunto jo hävitetty ja vain tyhjä tila on paikalla.

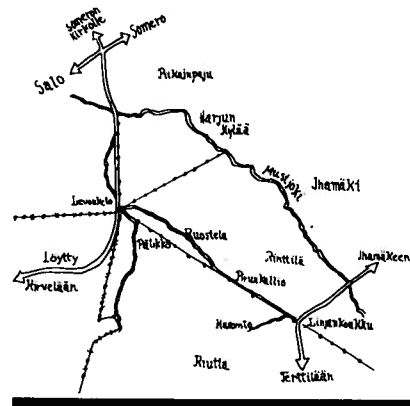
Sarkin talo ja taiteilija Liisa Vitali. Foto Tapio Horila.

Huistin talo. Foto Tapio Horila.

HEINO RUOSTELA

Hämeen Somero sijaitsee kahden maakunnan rajalla. Vuonna 1981 somerolaiset ovat ilmaisseet halunsa vaihtaa maakuntaa. Lepokedon Pälikön kiuas on pyykki, jossa raja railona aukeaa.

Someron pitäjän Terttilän, Ihmäen, Harjun ja Härkäälän kylien sekä Kiikalan pitäjän Uuden-Hirvelän kylän rajojen yhtymäkohdassa on *Pälikön kiuas* niminen yhteinen rajapyykki. Tämän rajamerkin vieressä Someron puoleisessa osassa on *Lepoketo* (Levonketo) niminen tasainen paikka. Pälikön kiuas on ollut näiden kylien sekä kahden pitäjän, Someron ja Kiikalan ja kahden läänin Hämeen läänin ja Turun ja Porin läänin rajat yhdistävänä rajamerkinä vanhojen karttojen ja asiakirjojen mukaan ainakin jo 1500-luvulla. (Vanhin esiintymä 1536: Pädikin kiugas.)

Pälikön kiuas oli 1950-luvulle asti vielä aika lailla jyrkevä kiviröykkiö, niinkuin ainakin vanhan nimensä mukainen kiuas. Kiukaan päällä oli neljä nurkkakiveä suuntamerkkeinä ja keskellä ylimpänä maamittarin merkinnällä varustettu silmäkivi. Olisi toivottavaa, että tämä näin vanha rajamerkki vielä entisöitäisiin ja rauhoitettaisiin historiallisena muistomerkkinä.

Lepoketo oli tämän vuosisadan alkupuolella 1930-luvulle asti kesäiltoina kerran viikossa kulmakunnan ja sen lähiympäristön nuorison yhteinen piirileikkipaikka. Siinä oli siihen aikaan neljän talvitien risteyksessä ja useiden kesäisten kinttupolkujen yhtymäkohdassa muutaman aarin suuruinen tasainen tanner, jossa hyvin sopi kaksinkertainenkin piiri pyörimään. Maapohjan omistajilta oli saatu lupa käydä siellä kesäisin kerran viikossa tanhuamassa. Lepokedon piirileikki-ilta oli torstaisin. Hyvän sään vallitessa sinne kerääntyi nuorisoa jalkaisin ja polkupyörillä Pälkönkulmalta ja ympäristökylistä usein monia kymmeniä, joskus sataankin nouseva joukko. Muita samantapaisia nuorten kokoontumispaikkoja kesäisinä arki-iltoina oli niihin aikoihin lähetyillä m.m. *Lauttasaaren ranta* Ihmäässä, *Notkonpohja* Saarentaassa, *Huvinummi* Hirvelässä ja *Liinaskallio* Talvisillalla.

Monille nuorille silloin näissäkin tanhuissa ”lemmenliekki” ensi ker-
ran leimahti. Nämä y.m. ”kisapai-
kat” olivat nuorison käytössä kesä-
heinäkuussa. Elokuussa olivat oh-
jelmassa elotanssit ja syksyllä sekä
talvikautena yhteisinä seuratoimin-
nan kokoontumispaikkoina olivat
nuorison talkootoiminnalla ja van-
hempien avustuksella omautoimisesti
ja omin käsin aikaan saadut seuro-
jentalot ja työväentalot.

Lepoketo (Levonketo) -nimestä ei ole varmaa tietoa, mistä se on johdunut, sen paremmin kuin monesta muustakaan nimestä. Olettamuksia voidaan esittää. Paikan vieressä, Harjun maan puolella oli 1900-luvun vaihteessa *Lepolan Jannen* mökki. Jannen muistetaan toimineen lumppujen, jouhien, sarvien y.m. kerääjänä. Lumput toimitettiin raaka-aineeksi paperitehtaalle, villalumput verkatehtaalle, jouhet ja sarvet harja- ja kampahtealle. Lepolan mökin lähellä oli hyvä kai-

vo, joka on näihin päiviin asti ollut kunnossa ja käytännössä. Jannen kuoltua mökki siirrettiin pois ja tontti jäljelle jääneine omenapui- neen ja marjapensaineen vähitellen nurmettui. Paikalle jäänyt kaivo ympäröitiin vahvalla aitauksella. Joskus kesäisin Harjun kartanon nuori karja, mullilauma oli tällä loholla laitumella, juotettiin kai- von luona ja sen jälkeen se painui siihen viereiselle nurmikolle märeh- timään ja lepäilemään.

Lepokedon viiden tien ristoksesta on matkaa Someron kirkolle noin kolme kilometriä ja Ihamäen Ruos- telan talon metsän ja peltojen kaut- ta Terttilän-Ihamäen maantielle, *Linjankoukkuun* n. kaksi kilomet- riä. Tämän vuosisadan alkuaikoina oli tällä tiellä talvisin verrattain vil- kas liikenne, kun Someron keskus- tasta mentiin hevospelillä mylly- kuorman kanssa Lautelan myllyi- hin, joita siellä siihen aikaan oli toi- minnassa neljä- viisi peräkkäin. Toiseen suuntaan taas Etelä- Someron kylistä: Lautelasta, Tertti- lästä, Kaskistosta, Uuskaskistosta ja Suojoelta asti mentiin talvella he- vosilla sitä kautta kirkolle ja joskus arkisinkin asioille pitäjän keskus- taan. Kesäkelillä tätä Pälkönkul- man oikotietä siihen aikaan voitiin kulkea vain jalkaisin tai parhaassa tapauksessa polkupyörällä Linjan- koukusta Lepokedon ja *Pii- kainpajun* kautta metsätietä ja pel- toteita pitkin kirkolle. Oli sitä niihin aikoihin taivaltamista rippikoululai- sillakin esim. Lautelan tai Kaskiston perukoiltakin asti Someron kirkol- le. Mutta silloin nuoret vielä jaksoi- vat jalkaisin tai polkupyörällä kul- kea pitkiäkin matkoja ja talvikelillä päästiin hiihtäen tai potkukelkalla. Kesällä polkupyörällä, talvella pot- kukelkalla kulki postikin tässä ker- rottua tietä pitkin tämän vuosisadan alkupuolella kolme kertaa viikossa edestakaisin Someron kirkolta Le- pokedon ja Linjankoukun kautta Lautelan myllykulmalle asti painava postireppu mukanaan.

Nyt on asfaltoitu tie kirkolta en- nen Harjun kartanoon kuuluneitten maitten kautta Lepokedolle ja sieltä soratie Ruostelan talon maitten läpi Linjankoukkuun.

Tässä mainituista paikannimistä Pälkönkulma on saanut nimityk- sensä siitä, koska siellä on ikivanha

Pälkön kiuas ja ainakin kaksi Pä- likkö -nimistä taloa. Terttilän ky- lään kuuluu *Pälikkö* (Iso-Pälikkö), jonka maitten kärki (Kulmala) ra- joittuu Pälkön kiuas-rajapyykkiin. Vastakkaiselta puolelta tähän raja- kiveen on ulottunut Härkälän kylän *Pälkön* (Klemen) talon maitten kär- ki. Linjantien Terttilän puolella olevaa *Heikkilää* on joskus sanottu myös *Pikku-Päliköksi*.

Linjankoukku nimi selittyy hel- posti, jos on kulkenut sitä kautta Linjantietä Ruostelan kautta Lepo- kedolle. Pälkön kiukaan rajakives- tä alkaa useita kilometrejä pitkä vii- vasuora rajalinja, joka erottaa toi- sistaan Ihamäen ja Terttilän kylät. Tämä rajalinjahan on aikaisempina aikoina ollut myös lääninrajana Ihamäen kuuluessa Hämeen lääniin ja Terttilän sekä muiden Etelä- Someron ja Lounais-Someron ky- lien Turun ja Porin lääniin. Linjan- koukku on Ihamäen-Terttilän maantiellä Mustjoen sillan ja Häm- mästen ahteen välissä siinä kohdas- sa, missä maantie tekee (kartaltakin nähdessä) selvän koukun eli mutkan. Tämän koukun kohdalta alkaa sen ulkokaarteeseen nähden lähes suo- rakulmassa oleva Ruostelan kautta Lepokedolle vievä tie, jonka Lin- jankoukun puoleista alkupäätä on sanottu *Linjantieksi*. Sehän kulkee aluksi kilometrin matkan lähes lin- jasuoraan aivan rajalinjan vieressä. Puolen kilometrin päässä Linjan- koukusta tie tekee pienen väistö- kaarten tien vieressä olevan vähäi- sen, matalan maakumpareen, n.s. *Pirunkallion* kohdalla.

Heino Ruostela Pälkön kiukaan jäännökset.

Tämän vuosisadan alkuaikoina kuljettiin tätä rajalinjan vieressä Ruostelan maan puolella olevaa ti- lustietä ja raja-aidan sivulla loppu- matkalla olevaa polkua, kesällä jal- kaisin Linjankoukusta Lepokedon tienristeykseen asti. Talvitie kulki Ruostelan asuinrakennuksen ja ta- lousrakennusten välistä.

Jo noin 50—60 vuotta sitten oli esillä suunnitelma, jonka mukaan tie Linjankoukusta Lepokedolle oli- si tehty koko matkan suoraviivaista rajaviivaa pitkin. Tämä hyvä esitys jäi silloin toteutumatta pienten raja- riitojen vuoksi. Vasta pari vuotta sitten valmistui nykyinen, toisen puolen matkaa osittain kiemurtele- va maantie.

Tässä kerrottuja teitä ja polkuja pitkin kuljivat Someron kirkon ky- län kansakouluun sen alkuaajoista alkaen, jo lähes sata vuotta sitten, Pälkönkulman pienet koululaiset- kin. Nämä kaikki kuljivat silloin jalkaisin ja matkaa oli 3—5 km ja monilla ylikin menen tullen joka arkipäivä 200-päiväisen kouluvuo- den aikana. Noina aikoina ei ollut aavistustakaan koulukyydyksistä ja koulukeitoista. Matkan varrella oli tämän vuosisadan alkupuolella heikkokuntoista tietä ja paljon ny- kyistä enemmän synkkää metsää ja muutamia lasten mielestä pelottavia paikkoja. Ehkäpä monia heistä sil- loin rohkaisi ja lohdutti jo pienenä pyhäkoulussa tai kiertokoulussa opittu laulu: ”Maan korvessa kulkevi lapsosen tie, vaan ihana enkeli kotihin vie...

ja niiden suojassa oli lähde. Ohikul- kijat eivät voineet huomata meitä. Kun myllymiehiä ajoi ohi, me lapset huusimme piilostamme: — *Päivää, myllyäijä!*

Silloin ne katsoivat kovin, mutta me pysyimme piilossamme hiisku- matta.

Tuvan ikkunan alla oli Marin aar- re, sata hakohärkää laitumella. Mutta kerran joku ymmärtämätön miehenpuoli oli pannu kaikki Marin hakohärjät — *saunan pesään*. Sel- laista ”joukkomurhaa” oli vaikea kestää, sitä suri koko talo.

Mutta nukelle me pidimme kun- nialliset hautajaiset. Se oli Fanni- siskon ”potilas”, joka ”kuoli”. Ee- va, ihanaääninen kasvattisiskom- me, toimi lukkarina, minä olin muuten vain saattamassa ”vaina- jaa”.

Piekkalan vanha navetta oli pi- meä, siinä oli pitkät ja soukat ikku- nat katon rajassa. Rakennuksen toi- nen pää oli navettana, toinen rehu- latona ja keskellä oli vaja. Lehmät olivat seinissä kiinni hinkaloissaan. Perällä oli neliskulmainen vesisäi- liö, johon ulkopuolelta johti kauka- lo. Tiinulla ajettiin vesi Luukkalan joesta ja pisteltiin ämpärillä kauka- loa myöten navettaan. Oljet syötet- tiin aika tarkkaan, haot olivat kui- vikkeina ainakin karsinoissa. Teh- tiin silppua poljettavalla silppurilla, kostutettiin vedellä ja jauhotettiin. Sitä varten oli lattialla rivissä puu- saaveja. Silpun jälkeen annettiin lehmille heiniä. Heinät väännettiin vihkoiksi, ja kukin lehmä sai osan- sa.

Samana kesänä kun Kreivi ja Posko myytiin, ruvettiin tekemään uutta *kivinavettaa*. Navetan kivet louhittiin Juntin metsästä. Kivet saatiin nousemaan parruja myöten

seinään. Miehiä oli paljon, ja he lauloivat junttalaulua:

— Hoi haalari hoi joi...

Yhdellä kivimiehellä oli haitari, ja sillä hän soitteli iltaisin. Siitä se- dästä minä todella tykkäsin.

Mutta parhainta, mitä tiesin, oli päästä kylään *Kulmalaan*. Siellä Kulmalan mamma ja muu väki otti minut kuin omakseen. Kun tuli ilta, kiusoiteltiin minua, mihin mahdu- taan nukkumaan. Minä sanoin pon- tevana: — Pappa nukkuu totossa ja minä mamman kanssa. Niin sitten kävikin.

Kulmalan Alma teki minulle kak- si nukkea, ja Kalle teki niille sängyt. Minulle opetettiin kirjaimia, ja ai- na, kun opin uuden kirjaimen, sain viisi penniä. Sitten Alma virkkasi niitä pennejä varten rahapussinkin.

Kulmalan Maurin kanssa kelkkai- limme. Siinä lähellä oli ahde ja silta. Istuin kelkassa ja laulelin: ”Matti se meni markkinoille, ennenkun päivä koitti, Kankaan ahteesta alas meni ja sillan alla soitti.”

Ja sitten minä, pikkuneiti, vaa- din, että Mauritsin oli ehdottomasti ohjattava kelkka sillan alle juuri sil- lä kohtaa, missä laulun sanat puhui- vat siitä sillan alla soittamisesta.

Isä tuli hakemaan minua kotiin. Lähtiessä Alma antoi vielä posliini- nuken pään. Näytin sitä kotona pik- kuveljelleni Santerille. Siitäkö San- teri innostui ja heitti pussin kattoon ja nukenpää putosi ja meni säpä- leiksi. Siinä sitä porua syntyi!

Piekkalassa oli työmiehenä vuosikymmenet *Jooseppi*, joka oli kotoisin Uskelasta. Hän oli yksine- läjä, vanhapoika, mutta hän osasi pitää hauskaa yksinään ja korvata seuran puutteen juttelemalla itsensä kanssa. Joku näki, kun Jooseppi tanssasi purpuria ja kuvitteli paju- pensaan parikseen, jota hän neuvoi lyhyellä Uskelan murteellaan:

— Men sää tualt kaut, mää me- nen täält kaut!

Tämä Joosepin tanssaaminen sat- tui siihen aikaan, kun Samulinniit- tua raivattiin.

Kerran me ”likat” satuimme kuulemaan Joosepin ikkunan alla, kun tämä komensi itseään:

— Keväs ny jo tupas, talon fli-

kakki koht tuleva!

Jooseppi tiesi, että me olimme tu- lossa.

Isä oli vienyt voita Helsinkiin ja ostanut sillä reisulla höyrykoneen, joka käytti puimakonetta. Siinä oli suuret valupyörät ja sitä veti kaksi hevosta. Sanottiin, että sen nimi oli Busgdon Borgdon, ja se oli englan- tilainen. Sitä käytiin kaukaakin kat- somassa. Kohta sillä jo puitiin sekä omia että naapureittenkin viljoja. Äiti sanoi:

— Pan ny miäles, et olit sillon seittämän vanha, kun höyrykone tuatiin.

Siitä lasken, että Terttilään tuli ensimmäinen höyrykone v. 1896.

Oskari Vainio ja minut vihittiin Piekkalan koivujen katveessa elo- kuussa 1908, ja meidän häämme tanssittiin Juntilla. Lapsuuteni Tert- tilä jäi, muutimme Kuusjoelle. Mut- ta kahdeksan vuotta myöhemmin, 1916, Oskari kuoli lavantautiin. Olin yksin, ympärillä pienet lapset. — Tuli orava sisään ikkunasta, poukkoili edestakaisin. Äiti-Loviisa sanoi, että se tietää hallaa.

Se tiesi hallaa, sillä v. 1917 halla vei rukiin. Kun sitä puitiin, ei tullut kuin puoli säkillistä pientä jyvää kuin oravan kynttä.

Siihen aikaan jo vilja yleensä kyl- vettiin koneella, mutta ruis käsin. Se johtui siitä, että rukiin kylvösy- vyyttä ei vielä voinut silloin säätää rukiin siemenelle sopivaksi. Muis- tan Rintalan, uskollisen apuni. Hän lähti kylvövakkoineen pellolle, sie- menet oli viety jo etukäteen. Lähdin Rintalan perässä. Silloin näin hänet jo kaukaa saran päässä polvillaan, kädet ristissä, ja kylväjän hattu sii- nä täysinäisen kylvövakon päällä. En muuta voinut kuin liikuttuneena ja mieli hartaana polvistua siihen Rintalan viereen, rukoilla ja kiittää.

Olen päässyt korkeaan ikään. Elämä on ollut nöyryyden pitkä läk- sy. Kolmas polvi jo asuu Haikian taloa. Ikävöin edellä poisnukkuneita, siunaan mielessäni läheisiäni ja koko tätä kansaa. Tunnen suurta kiitollisuutta. ”Armoa kaikk’ on, armoa vain!”

Kun Terttilä höyrykoneen osti

FIINA VAINIO

Vanhempani Loviisa ja Kustaa Piekkala solmivat avioliiton v. 1882. Seuraavan 20 vuoden aikana heille syntyi tasaisena sarjana 10 lasta. Minä, nyt jo 92-vuotias, olen järjestyksessä neljäs. Jokainen sai etunimensä sen mukaan, mikä sattui almanakassa syntymäpäivän kohdalla olemaan. Näin minusta tuli *Serafiina*. Joku sanoi ihan suoraan: — Ei sul ol ollenkaan nätti nimi!

Asiaa pahensi sekin, että isompi siskoni Fanni ei osannut vielä kunnolla puhua, ja sanoi *Saraifiina*. Fii-
nan nimellä olen sentään tullut oikein hyvin toimeen, ja nyt, kohta 100 vuotta myöhemmin, kuulen suureksi riemukseni, että nimi *Serafiina* on suurta muotia. Lopultakin!

Isoisä Gabrielin aikana oli Piekkalassa ollut vielä 8 härkää, mutta minäkin muistan kaksi, Piekkan viimeiset, Kreivin ja Poskon. Kreivi oli kirjava ja Posko ruskea, paitsi otsassa oli valkoista. Olin kolmannella, kun härkiä lähdettiin viemään teuraaksi Helsinkiin. Muistan, kuinka isä ennen lähtöä nosti minut pihalla Poskon selkään, ja minä pelkäsin, vaikka Posko oli ihan laukea härkä.

Olin lihava pullukka, ja toiset sanoivat minua *Pölkiksi*. Mutta minä en sitä hyväksynyt, vaan väitin vastaan. Kerran tuli Kailaspyyn setä Piekkalaan, ja hänellä oli mukanaan iso pussillinen ihania vehnäkorppuja. Voi voi, minä huomasin ne, ja menin oven taa, ettei olisi tarvinnut nähdä, mieli teki niin että hi-

vellyin. Kailaspyyn setä huuteli:

— Misäs Pölkki on?

Hätäpäissäni pusersin vastauksen:

— Tääl mää olen!

Siinä se tunnustus tuli, kun niin teki korppua mieli. Tytön tylleröistä ruvettiin sanomaan Pölkiksi.

Jokisen tuvan lähellä kasvoi merkillinen kuusi narumaisine oksineen. Ihmiset sanoivat sitä käärme-
kuuseksi. Minä pelkäsin semmoista kuusta, olin varma, että sen juurella voi olla vaikka käärmeenpesä.

Mutta *leikkikoppi* oli hyvä paikka. Puutarhassa kasvoi niin leveitä ja versoneita luumupuita, että ne muodostivat leikkikopin seinät. Oli myös paljon pihlajia, kirsikka- ja omenapuita ja viinimarjapensaita,

Kun auto oli nuori

KYLLIKKI KUJANPÄÄ

Lammin kylässä Hirvelän tien varrella olevassa vaaleassa omakotitalossa viettää vanhuudenpäiviään August Lehtonen, 82, yhdessä vaimonsa Ainon kanssa. Silloin kun auto oli nuori, oli August Lehtonenkin nuori ja innostunut uudesta tulokkaasta, jonka avulla matkaa taitettiin huip-
punopeasti, eli 30—40 kilometrin tuntivauhdilla.

Vuoden 1923 tammikuussa meni Lehtonen Joseph Larsonin Autokouluun Helsinkiin. Koulu kesti silloin kaksi viikkoa. Koulusta hän sai hyvän todistuksen, jossa autonohjausta keuhuttiin ”varovaksi”, muut arvosanat olivat kiitettäviä ja hyviä.

Ensimmäisen kesän hän ajoi kahdentoista henkilön omistaman yhtiön, Someron Auto Oy:n, linja-autoa kerran päivässä Talvisillalta Saloon ja takaisin. Seuraavana kesänä eli vuonna 1924 hän ajoi kiikalaisen liikennöitsijä Nikanderin autoa Rekijoelta Saloon ja takaisin. Tämä linja-auto oli kovapyöräinen, lavalla oli telineen päällä katto ja sivuilla pressut, jotka sadeilmalla laskettiin alas. Lavan reunoja kiersi puupenkit, joilla matkustajat istui-

vat. Auton hytti oli sivuilta avonainen. Matka Saloon kesti noin kaksi tuntia.

Vuonna 1925 Lehtonen siirtyi kuorma- ja linja-autoliikennettä harjoittaneen Kustaa Korvenojan palvelukseen. Täällä hän joutui ajamaan niin kuorma- kuin linja-autoakin. Yksi markkinamatka on jäänyt erikoisesti Lehtosen mieleen. Salossa oli tavanomaiset syysmarkkinat ja tottakai somerolaiset joukolla ryntäsivät markkinoille nyt, kun autolla mukavasti pääsi matkustamaan. Linja-autoon voi ottaa vajaan parikymmentä matkustajaa, mutta markkinoille menijöitä oli viitisenkymmentä. Lehtonen epäili ottaa niin suurta kuormaa, mutta kun mukana ollut poliisi sanoi, että

Linja-auto mallia 1924. Autossa oli rautakehikon varassa katto, sivuilla pressut, jotka sateella laskettiin alas. Auto liikennöi linjalla Rekijoki — Salo. Kuvassa olevat lapset ovat menossa pyhäkoulun.

kaikkien on Saloon päästävä, lastattiin auto täyteen. Ihmiset istuivat toistensa sylissä, osa seiso, osa oli kiivennyt auton katolle ja kolme miestä istui konepellin päällä. Näin lastattuna jurrattiin kohti Saloa. Autossa oli kapeat renkaat ja tiet syyspehmeitä, oli ajettava erittäin varovasti, sittenkin auto heilahteli uhkaavasti puolelta toiselle tiellä olevien kuoppien mukaan. Välillä oli hätisteltävä konepellin päällä istuvia miehiä sivuun, jotta näki tien. Juurenojan ahteessa Häntälässä osa matkustajista joutui kävelemään mäen ylös, vaikka saksalaisessa ”Mannissa” oli vahva moottori, oli kuorma liian raskas. Saloon päästiin kommelluksitta ja väki hajaantui markkinoille.

Näin suurta paluukuormaa ei Lehtonen iltapimeässä uskaltanut ottaa, kolmessa erässä hän kuljetti markkinaväen kotiin. Siinä menikin koko syksyinen yö.

Kuorma-autolla kuljetettiin Helsinkiin lihaa, munia ja voita, paluukuormana tuotiin kauppoihin tavaraa. Talvisaikaan ei liikennettä harjoitettu, koska teitä ei vielä tällöin aurattu. Helsingin tiellä oli Koris-

suon ahde jyrkkä ja erikoisen vaikea nousta, jos siitä selvisi, voi turvallisesti jatkaa matkaa. Jos oli oikein suuri kuorma, pantiin toinen auto viemään osa kuormasta ja vastata Korissuon ahteen päällä lihat siirrettiin Lehtosen autoon. Varsinkin kelirikon aikana oli autonajo raskasta. Kuorma-autossa oli vaihteet sivulla hytin ulkopuolella. Kun tie oli pehmeä ja liejuinen, juutuivat kapeat pyörät lokaan niin, että kuljettajan oli noustava seisomaan ja hartiavoimin kierrettävä rattia, jotta pääsi kuopista yli.

Lammin vanhaa siltaa rakentamassa

Lammin vanha silta on tänä vuonna ollut useasti puheenaiheena. August Lehtonen oli siltaa rakentamassa vuonna 1926. Siltavanhus on vielä muuten hyvässä kunnossa, kaiteet vain olivat vuosien saatossa rapistuneet, nyt nekin on korjattu: ”Lammin silta on vahva ja hyvin rakennettu, se kestää vuosisadan,” vakuuttaa August Lehtonen.

Someron nimeä ei valtion budje-

tin yhteydessä ole kovin usein mainittu, mutta helmikuun 19. päivänä 1926 oli Somero-lehdessä seuraava uutinen:

”Suuria sillanrakennustöitä Somerolla

Someron maantielautakunnan ja tie- ja vesirakennushallituksen esityksestä on Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö nähtynyt hyväksivä kuluvana vuonna siltarakennustöihin myönnetystä määrärahasta asettaa m.m. Someron Joensuun kylässä olevan Lammin sillan ja Talvisillan kylässä olevan Juurenojan sillan uudestaan rakentamiseen ja viime mainitun sillan lähellä olevien jyrkkien nousujen loiventamiseen yhteensä 480.000 markkaa.

Kun myönnetty määrä on lähes puoli miljoonaa markkaa, niin on tarkoitus rakentaa sillat rautabetonista ja tulee Talvisillan ahteen jyrkkä nousu kokonaan häviämään. Työt alkanevat heti keväällä lumen sulamisen jälkeen ja tullaan niitä teettämään usean kymmenen ehkäpä sadankin miehen voimalla.”

ojan sata iaan yksi

ALTONEN

la markka, kun se kerta on sata penniä. Nyt näin isona poikana ja koululaisena hän jo tietää kokemuksesta, että joskus tiedon on mentävä päähän pepun kautta ja joskus erehdysten. Isoisäkin sanoo että erehtyä kyllä saa, mutta ei samassa asiassa kahta kertaa.

Pieni pilvi peitti auringon ja samalla Paavonpojan sileän otsan. Mieleen muistui taas tuo kiusallinen juttu viime talvena koulun uskonto-tunnilla. Opettaja oli kertomassa Jeesuksen elämänvaiheita ja kysyi äkkiä sen kaupungin nimeä, jossa Vapahtaja aloitti opetus- ja ihmetönsä. Luokka oli hiljaa, kukaan ei tiennyt, kunnes Paavonpojalle välähti. Enempää tarkistamatta ajatustaan hän viittasi ja vastasi: - Kurnau! Opettaja oli hetken ihan totinen, ryki aikansa kurkkuaan ja vastasi, että ei se, hyvä Paavonpoika, nyt ihan sellainen ollut, vaan se oli Kapernaum, jota hän tarkoitti.

Luokka räjähti nauramaan, mutta minkä vuoksi ne nauroivat kun eivät tienneet senkään vertaa. Tulee niitä töppöyksiä vielä heillekin.

Mutta missäs se kala viipyy. Kun onkimies nostaa pyydyksensä, ei siellä mitään kalaa ole. Eikä matoa. Taisi koko syötti unohtua kun tulivat nuo kouluasiat mieleen. Tärke-

ää ei nyt kuitenkaan ole kala, vaan kalastaminen.

Kun Paavonpoika sitten kipittää metsäpolkua isoisän luokse, hän yht’äkkiä kompastuu ja hupsahtaa nenälleen. Polun varrella oli kanto, joka tämän matkanteon keskeytti. Hieroessaan siinä polulla jalkaan tullutta naarmua, hän näkee, että tuossa on toinenkin kanto. Ja tuossa kolmas.” On kanto!”, sanotaan sillä kielellä, jota Paavonpoika osaa. Mutta siellä uudella kotiseudulla kylän pojat joskus velmuilevat Paavonpojalle: ”Teillä on semmottii kannoi kun munnii”.

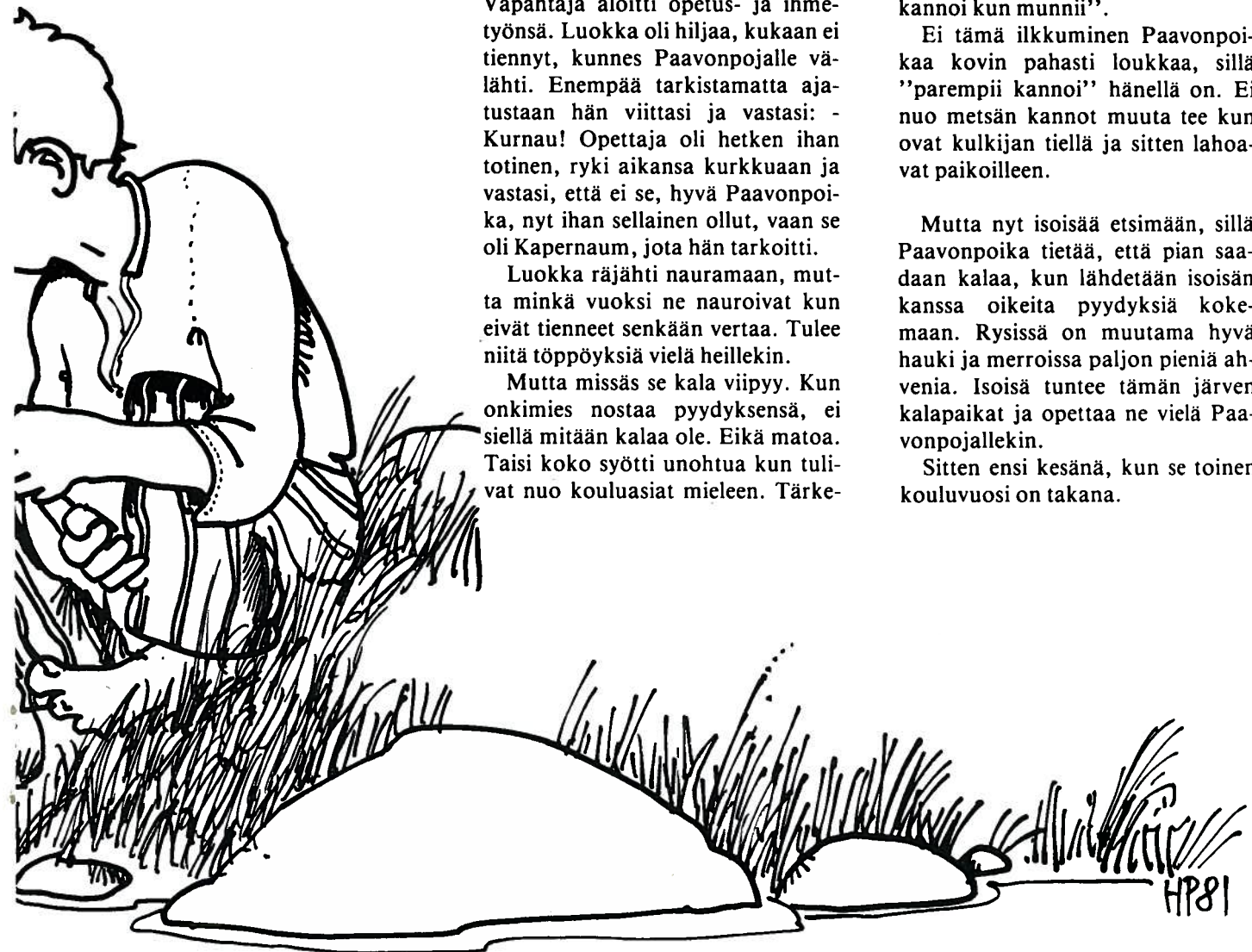
Ei tämä ilkkuminen Paavonpoikaa kovin pahasti loukkaa, sillä ”parempii kannoi” hänellä on. Ei nuo metsän kannot muuta tee kun ovat kulkijan tiellä ja sitten lahoavat paikoilleen.

Mutta nyt isoisää etsimään, sillä Paavonpoika tietää, että pian saadaan kalaa, kun lähdetään isoisän kanssa oikeita pyydyksiä kokemaan. Rysissä on muutama hyvä hauki ja merroissa paljon pieniä ahvenia. Isoisä tuntee tämän järven kalapaikat ja opettaa ne vielä Paavonpojallekin.

Sitten ensi kesänä, kun se toinen kouluvuosi on takana.

Oikealla Chervolet, jolla Lammin siltaan käytetyt kivet, hiekat ja raudat ajettiin. Hytissä kuljettaja August Lehtonen.

Ongensaitto oli notkea ja silkoi-seksi kuorittu. Sen oli Ransi tehnyt nuoresta raidasta. Ja pullona oli männynkaarnasta veistetty koho, johon kiinnitetty valkea tikku leikki veikeästi Painionjärven pintaveden väreilyn mukana.

Nämä uudet kalavehkeet olivat Paavonpojan ylpeydenaiheena tänään ja niiden tehoa piti nyt koetella. Hän oli löytänyt mukavan kivilohkareen istuimekseen ja silmäili siinä onkiessaan samalla vastaranan kellahtavia viljavainioita. Vesi näyttää tänä vuonna olevan tavallista alempana, koska Selkävahan kivet näkyvät tänne saakka.

Pian on tämäkin kesä loppumassa ja uusi kouluvuosi alkaa. Paavonpoika on jo vuoden käynyt koulua ja hänen mielestään se on ollut kiva asia. Elämällä alkaa olla tarkoitus vaikka kyllä se toisaalta vapauttakin rajoittaa. Itse asiassa hän on hyvinkin innostunut koulunkäyntiin, koska hänessä on herännyt kova oppimisen halu. Lukea hän jo vähäsen osaa ja haluaisi oppia vielä paremmin, sillä kirjoissa kerrotaan kaikenlaisista jännittävisistä asioista. Hän on kuullut, kuinka toisluokkalaiset lukevat Hannusta ja Kreetasta, Pikku Matista ja Risto Roopenpojasta, joka joutui yksinäi-

selle saarelle keskelle suurta valtamerta ja koki siellä monia jännittäviä seikkailuja. Kirjoittaminen ei vielä ole kovin sujuvaa eikä piirtäminenkään. Paitsi Suutelan onnipussin ja hyppyrimäen, jotka hän kyllä osaa piirtää. Hän on nähnyt molemmat.

Hauskimpia vekkuleita ovat numerot ja niiden käyttäytyminen kun niitä asettelee erilaisiin järjestyksiin. Hän tietää jo, mikä ero on sadalla pennillä ja markalla. Vaikka ei hän sitä aina ole tiennyt.

Hiukan vieläkin kaivelee, kun hän muistaa sen markan, joka hänen piti ansaita karamellirahaksi. Hän oli pettynyt, kun ei saanutkaan markkaa, vaan kaksi viisikymmenpennistä. Sanoivat, että se on sama kuin markka, mutta mikä markka se sellainen on kun sata penniä siitä tulee. Osasi Paavonpoika jo sen verran laskea. Mutta kun hän kylän kaupassa rehvakkaana pysyi: "Saanko sadalla pennillä karamellej", hän samalla ihmetteli, mitä se kauppias virnuili ruuttia tehdessään: "Markka se on, usko pois vaan".

Kyllä Paavonpoika riittävän määrän karamelleja sai, mutta pitkään häntä kiusasi epäily siitä, että jotakin asiassa on vialla. Millä se voi ol-

Paavonp on kaupr

AATOS A

Lammin sillan paikalla oli ennen puurakenteinen silta, joka sijaitti kirkolta päin katsoen rakennettavan sillan vasemmalla puolella hyvin alhaalla, joten sillalta Joensuun puolelle noustessa oli paha mutka ja ylämaa. Maanviljelijäin Kaupan varastorakennus esti näkävyyden. Vanhan sillan käsipuut oli tehty neliskulmaisesta hirrestä, niitä pitkin kävellen tai juosten lapset, varsinkin pojat, usein ylittivät sillan.

Uuden sillan rakentaminen aloitettiin heti keväällä 1926. Sillan rakennusmestarina oli Heinonen-niminen mies Pohjanmaalta. Lehtonen muistaa hänen olleen niin lihava, ettei itse saanut kengännauhojaan kiinni. Heinonen toi mukanaan osan sillanrakennuksessa tarvittavista ammattimiehistä, lisäksi otettiin paikallisia miehiä. Kun ei vielä ollut maansiirto- ja kaivinkoneita, otettiin miehiä ja hevosia maansiirtohommiin. Parhaimmillaan miehiä oli työssä useita kymmeniä. Valtion miehiä oli työssä Hingistön kivimäessä Talvisillalla, josta sillassa tarvittavat kivet ajettiin.

Joensuun pohjaan tehtiin puusta altaat, joista vesi pumppujen avulla

poistettiin. Joensuun pohjaan juntattiin tukkeja viereen, noin puolen metrin päähän toisistaan, kunnes kova maa tuli vastaan. Lehtonen muistelee, että yhdeksän metrin pituisia tukkeja olisi mennyt kolme ja puoli päällekkäin. Junttaus tehtiin miesvoimin. Juntassa oli yksi vahva köysi, johon noin 400 kilon painoinen rautajuntta oli kiinnitetty, ohjailevia pienempiä naruja oli kymmenkunta. Vinssin avulla juntta vedettiin laulun tahdissa ylös ja annettiin pudota vauhdilla tukinpäähän. Tahdikas laulu helpotti junttausta:

"Hei juu ja junttaile pois,
hieman korkeemmalle parempi ainois.
Hei juu ja junttanpoo,
ei meidän sakissamme laiskoja oo."

Kaikki junttalaulut eivät olleet näin sieväsanaisia. Jos ohi meni nuoria naisia, saattoivat sanat olla hyvinkin rempseitä. Kun ohi meni vähemmän pidettyjä miehiä laulettiin heillekin oma säkeistö. Työtä tehtiin kahdessa vuorossa. Illalla kerääntyi vanhalle sillalle väkeä katselemaan junttausta, silloin myös laulajat yltyivät sepittämään

uusia laulunsanoja aina tilanteen mukaan.

Lauantai-iltana 4. 9. -26 sattui siltatyömaalla valitettava tapaturma. Tavallinen päivävuoro oli päättynyt sillan rakennuksella ja ylityövuoro alkamassa kun työmies Kalle Vainio Kiikalasta jostain syystä astui harhaan siltakaivannon päällä olevilta lankuilta ja putosi 3,5 metrin korkeudesta kaivannon pohjassa olleiden junttahirsien päihin. Todennäköisesti Vainiolta vioittui selkäranka ja hän kuoli saamiinsa vammoihin.

Siltaan tarvittavat kivet ajettiin Talvisillan Hingistön mäestä. Lehtosen ajaman Chevroletin kantavuus oli 1500 kiloa ja lavan pituus noin neljä metriä. Kun siltarakkuihin tarvittavat kivet olivat suuria, ei niitä montaa kappaletta kerralla tuotu. Mäessä oli kraana, jonka alle auto ajettiin, kraana teki miesten ohjailemana kuorman. Siltarakkuihin käytetyt kivet meislattiin valmiiksi vasta siltatyömaalla.

Someron Maanviljelijäin Kauppa toimitti siltaan tarvittavan sementin, se ajettiin Lohjalta. Sementti oli

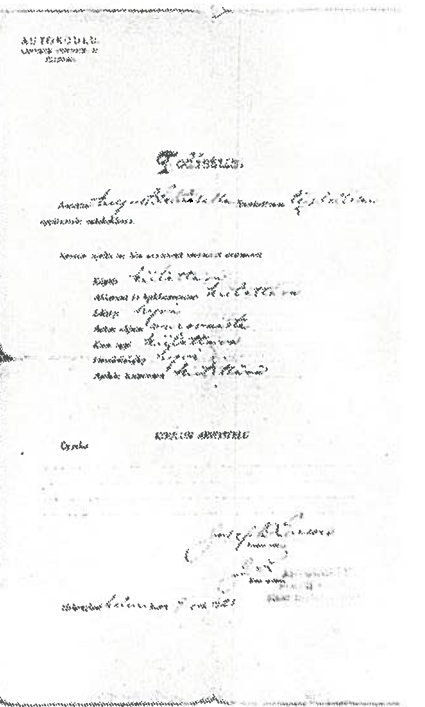

Lammin vanha silta on sirolinjainen. Siltää kannattavat kiviarkut ovat pysyneet hyvin paikoillaan.

silloin 180 kiloa painavissa puutynnyreissä. Silloinen Maanviljelijäin Kaupan johtaja Aarne Piatto toimi valtion kassöörinä ja miesten palkat maksettiin kaupan konttorista.

Oman lukunsa muodosti siltaan tarvittujen rautojen kuljetus. Sillan kannen rakenteeseen käytettiin 14 metriä pitkiä ja 7/8 tuuman vahvuisia rautatankoja, jotka oli junalla tuotu Jokioisten asemalle. Siinä olikin pulma, miten ne saisi kuljetettua Somerolle, auton lava kun oli vain noin neljän metrin pituinen. Maanviljelijäin Kaupassa oli suuret ja vankat karrut, joilla oli kuljetettu kauppaan tavaraa. Johtaja Piatto antoi ne lainaksi rautojen kuljetusta varten. Jollain ihmeen konstilla ne nivottiin kiinni kuorma-auton perään. Auton lava peitettiin paksuilla lankuilla, muuten se ei olisi kestänyt ruljanssia. Nimismies Lahonen oli antanut luvan kuljettaa raudat yöllä. Koska ne laahasivat tietä, nousi hirveä pölypilvi, päiväkuljetusta ei voinut ajatellakaan. Yhtenä yönä Lehtonen teki neljä Jokioisten matkaa ja niin olivat raudat siltatyömaalla. Yksinään ei Lehtosen toki tarvinnut yötä valvoa, puolet Joensuuun kylän asukkaista seurasi yöllistä ajoa ja pitkin Jokioisten tien vartta oli katselijoita. Jo kaukaa nä-

August Lehtonen sai 9. 2. 1923 Joseph Larsonin Autokoulusta Helsingistä hyvän todistuksen.

kyi mahtava pölypilvi, josta tiedettiin, että kuorma oli tulossa. Perään sidotut karrut menivät siinä kuljetuksessa polttopuiksi, auto kesti ajon hyvin. Autonkuljettajalle tarjottiin pullat ja limonaadit sillä aikaa kun miehet purkivat kuorman. Mainittakoon, että silloin oli jo autossa ilmarenkaat.

Kun uusi silta valmistui, purettiin vanha. Mitään erikoisia vihkiäisiä ei uudelle sillalle pidetty, sitä vain alettiin käyttää. Monenlaisia arvostelujakin silta sai. Toiset olivat sitä mieltä, että sillasta tehtiin vallan liian leveä, tuhlatiin suotta yhteisiä varoja. Toiset ajan kehityksen ymmärtäneet sanoivat, että sillan olisi samantein voinut tehdä pari metriä leveämmäksikin. Somero-lehti kirjoittaa asiasta marraskuun 10 päivänä 1926 seuraavasti:

”Sillanrakennukset Somerolla ovat niin valmistuneet, että ne on voitu avata liikenteelle. Lammin silta tuli maksamaan noin 310.000 markkaa ja Häntälän silta noin 280.000 markkaa. Tämän viime mainitun sillan mäkien leikkaus on jäänyt kesken, kun tarkoitukseen varatut varat ovat loppuneet. Ehkäpä parin vuoden perästä työ lopullisesti valmistettaneen.”

August Lehtonen on 82. ikävuodestaan huolimatta virkeä ja hyväkuntoinen. Kesäisin hän käy entisen kotitalonsa metsästä kokoamassa nykytaloudessa tarvittavat puut.

Matthias, Jernvall, runoilija Rautelan kylästä

JATKOA SIVULTA 12

nettua runoan ovat aikansa kansanomaisen runouden ylempää tasoa.

Jernvallin kirjallinen tuotanto ei rajoittunut näihin kahteen arkkirunoon. Yhdessä Turun linnanseurakunnan ja vankilan saarnaajan Johan Fredrik Wallinin kanssa hän julkaisi 1826 suomennoksen Jumalan Kymmenen Käskyä (227 sivua), josta otettiin toinen painos 1831. Suomennoksen nimiöledellä on seuraava teksti:

Jumalan Kymmenen Käskyä, jotka Theologian Doctori ja Professori Christopher Dahl on selittänyt, sitten Hänen kuolemansa jälkeen präänttiin annetut ja nyt sen ihmeellisen, kallin ja ylösrakendawaisen sisälle pidon tähden suomennetut. Turusa, 1826, Prändätty J.C. Frencckellin ja Pojan tykönä.

Christopher Dahlin kirjan Tio Guds dub oli suuri virsirunoilija J. O. Wallin julkaissut 1822, 13 vuotta Dahlin kuoleman jälkeen. Tämä ruotsinkielinen teos on painettu myös Turussa 1837.

Melkein unohduksiin jääneellä Matthias Jernvallin kirjallisella työllä on huomattava merkitys, sillä suomenkielinen julkaisutoiminta oli erittäin vähäistä 1800-luvun alkupuolella.

Kun olin täyttänyt yhdeksän vuotta, tuli lähtö Häntälän kansakouluun. Olin käynyt jo kolmena talvena kiertokoulua. Kahtena kesänä kävin lisäksi kaksi viikkoa ”pikkukoulua” ennen kansakoulun alkamista. Lukutaito oli jokaisella jonkinlainen.

Äiti laittoi aamulla tiukat saporot päähän ja pisti pellavakankaasta tehdyn laukun olkapäälle ja niin oli likka valmis lähtemään kouluun. Ei kenelläkään ollut polkupyörää, kävellen mentiin, tytöt yhdessä joukossa ja pojat omassa sakissaan. Kaikille vastaantulijoille niiaitiin.

Opettajina olivat Eedla Voivala ja Antti Kaapo. Alaluokassa naisopettaja opetti ensin koulun tavat:

— Viitataan kyynärpää pulpetilla ei huiতো. Noustaan ylös reippaasti käytävälle, kädet selän taakse, sitten vastataan. Karttakeppi otetaan niiaten ja annetaan opettajalle niiaten.

Koulussa oltiin viisi tuntia päivässä. Maanantaina ja torstaina oli käsitöitä kaksi tuntia. Silloin oltiin kolmeen asti.

Pannulapusta se alkoi. Se kudottiin puikoilla. Nelikulmainen siitä piti tulla, mutta kolme kulmaa siinä

valmiina oli. Kintaat kudottiin ja valkoinen käsityöesiliina ommeltiin. Kaikki neulottiin käsin, ei lapsille ompelukonetta annettu.

Pienet oppilaat istuivat edessä ja pitkät takana. Opettaja ei kysynyt näkikö sieltä takaa tai kuuliko mitään. Kun ihmisellä on kaksi silmää, niillä näkee ja kaksi korvaa, joilla kuulee. Ei sellaista uskaltanut valittaa, että ei näe. Välitunnilla pojat olisivat huutaneet: —Toi on sokja.

Miesopettaja opetti piirustusta. Hän tuli luokkaan saha tai kirves kainalossa. Toisessa kainalossa oli suuri tilikirja. Opettaja istui pöydän taakse ja pani sahan seinälle. — Jos sitten piirtäisitte sahan. Itse hän laski meijerin tilejä, saaden siitä palkaksi kymmenen kiloa voita kuukaudessa. Joskus sai piirtää mitä mieleen muistui.

Aamuhartaus pidettiin aina yläluokassa. Sen hoti naisopettaja, koska hän oli laulu- ja soittotaitoinen. Ruokatunnilla haettiin laukku eteisen naulasta. Eväänä oli kovaa leipää ja paistettua sianlihaa sanomalehteen käärittynä. Maitoa oli pullossa. Talvella kovilla pakkasilla oli maito jäässä. Eteisen muuri oli

rikki, sitä ei voinut lämmittää. Joutokunta tuumasi: miksi sitä muuria korjata, kun se ovikin on aina auki.

Oppilaat olivat järjestäjinä vuoron perään. Pojat hoitivat lämmityksen: kantoivat puut ja tulivat aamulla aikaisin sytyttämään tulet uuneihin: Tytöt toivat luudan, saipuan ja pyyheliinan kukin vuorolleen: Joulun- ja kesäloman aikana tehtiin suursiivous.

Joulujuhlaa odotettiin. Ei siinä vaatteilla koreiltu, oli paikatut kengät ja äidin kutoma hamekangas. Hame tehtiin pitkä, piti kasvuvaraa olla. Sain esittää runon ja opettaja nosti minut tuolille seisomaan. Vapisin jännityksestä niin paljon, että vieläkin ihmettelen, etten pudonnut tuolilta. Leikittiin ja laulettiin ja leikeissä olivat kaikki mukana. Todistukset jaettiin, mutta numeroiden ei ollut niin väliä.

Loppiaisien jälkeen alkoi taas koulu. Kevättalvi kului nopeasti, kun oli valoisaa. Kevätpäätös oli suuri juhla. Luokka koristeltiin köynnöksin. Käsityöt ja vihot olivat näytteillä. Miesopettaja piti puheen, laulettiin talvella opittuja lauluja ja juhla päätettiin virteen ja todistusten jakoon.